

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra archivnictví a pomocných věd historických

Bakalářská práce

Lenka Kletečková

Mlýny a mlynáři vysídleného území Neveklovska a Sedlčanska

1. poloviny 20. století

Mills and millers: displaced Neveklov's and Sedlčany's territory on the first half of the 20th century

Benešov 2016

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

Poděkování:

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce, doc. PhDr. Jiřímu Šoušovi, CSc., za trpělivost, cenné rady a podnětné připomínky. Dále mé poděkování patří zaměstancům okresních archivů v Benešově a v Příbrami za ochotu při zpřístupňování archivního materiálu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 19. května 2016

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

Československá republika, Protektorát Čechy a Morava, mlýny a mlynáři, výcvikový prostor zbraní SS na Benešovsku

Klíčová slova (anglicky):

Czechoslovakia, Protectorate of Bohemia and Moravia, mills and millers, SS training area Benešov

Abstrakt (česky)

Cílem práce bude zmapovat síť mlýnů a jejich vlastníků v prostoru tzv. vysídleného území Neveklovska a Sedlčanska v době protektorátu Čechy a Morava. Příběhům mlýnů a mlynářů v této tragické době bude předcházet nástin vývoje mlynářského řemesla (mlýnů a mlynářů v předchozím období se zaměřením na 1. polovinu 20. století.)

Problematika mlynářství náleží mezi důležité a pozoruhodné otázky diskurzu české národní minulosti. Na Benešovsku včetně Neveklovska a Sedlčanska pracovala celá řada mlýnů rozdílné velikosti a kvalit. Mlýny náležely k významné součásti zdejšího agrokomplexu a byly zajímavým fenoménem krajiny. Zřízení cvičiště SS tragicky zasáhlo do Čechy osídleného prostoru Benešovska. Sedláci a mlynáři museli v krátké době opustit své statky a mlýny a snažit se přežít v nelehkých podmínkách okupace českých zemí nacistickým Německem. Tato skutečnost bude zkoumána v bakalářské práci se zařazením do kontextu doby a jednajících postav.

Abstract (in English):

I would like to map out a network of mills and their owners in the Neveklov and Sedlčany's area, which was at the time of the Protectorate of Bohemia and Moravia called displaced territory. First part is about mill trade progress followed mills and millers stories (focused on the first half of the 20th century).

Mill trade belongs among important and remarkable part of Czech national history. Totally different mills were produced in Benešov and Neveklov and Sedlčany area which were an important part of agro culture and interesting part of landscape. Establishment of the SS military training area meant tragic time for mills progress. Farmers and millers had a short time to leave their farms and mills. They tried to survive in the very hard time of Germany occupation. All of this will be included in the context of the time and characters.

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	PRAMENY A LITERATURA	11
2.1	VODNÍ KNIHY.....	11
2.2	SBÍRKY LISTIN MAP A PLÁNŮ K VLOŽCE VODNÍ KNIHY	12
2.3	PAMĚTNÍ KNIHY	15
2.4	PAMÁTNÍKY ČETNICKÝCH STANIC A STANIČNÍ SLUŽEBNÍ KNIHY	16
2.5	SPOLEČENSTVO MLYNÁŘŮ.....	17
2.6	FOND MLYNÁŘSKÉ ÚSTŘEDÍ (1939- 1945).....	20
2.7	OSOBNÍ FOND VOJTĚCH LOSENICKÝ (1970 - 1980)	21
2.8	DOBOVÁ PERIODIKA	22
2.9	LITERATURA.....	23
3	MLYNÁŘSTVÍ A JEHO VÝVOJ V ČESKÝCH ZEMÍCH MODERNÍ DOBY.....	29
4	NÁSTIN HISTORICKÉHO VÝVOJE NEVEKLOVSKA OD 18. DO 20. STOLETÍ.....	47
5	MLÝNY A MLYNÁŘI NA NEVEKLOVSKU V MODERNÍ DOBĚ	59
5.1	NEVEKLOVSKO.....	59
5.1.1	<i>Janovický potok</i>	59
5.1.2	<i>Tloskovský potok</i>	64
5.1.3	<i>Brejlovský potok</i>	72
5.1.4	<i>Vlkonický potok</i>	78
5.1.5	<i>Křečovický potok</i>	88
5.2	SEDLČANSKO.....	90
5.2.1	<i>Potok Mastník</i>	90
5.2.2	<i>Sedlecký potok</i>	122
5.2.3	<i>Potok Musík</i>	127
5.2.4	<i>Řeka Vltava</i>	139

6	ZÁVĚR	144
7	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY:	147
7.1	ARCHIVNÍ PRAMENY	147
7.2	DOBOVÁ PERIODIKA A LITERATURA	148
7.3	INTERNETOVÉ ZDROJE	150
8	SEZNAM ZKRATEK:	151
9	PŘÍLOHY:	I

1 Úvod

K výběru této práce mě přivedla myšlenka zpracovat mlýny Neveklovska a Sedlčanska na pozdějším vysídleném prostoru SS. Tento prostor ohraničovaly na západní hranici řeka Vltava, na severní hranici řeka Sázava, mezní čáru na východě určovala státní silnice z Benešova do Bystřice a pak hlavní železniční trať téměř ke stanici Votice, odtud na západ představovala jižní hraniční čáru železniční trať Olbramovice-Sedlčany, ze Sedlčan dále státní silnice do dnes již zatopené osady Bučily.¹ Byť o tomto újezdu toho bylo již nemálo napsáno, mlýny na tomto území se v širším měřítku donedávna² nikdo nezabýval. Navíc k tomu přistupuje okolnost, že pramenný materiál se dochoval poměrně rozsáhlý, i když zdaleka ne pro každý mlýn ucelený. Kromě toho z okraje této oblasti pocházím, což mělo na výběr bakalářské práce svůj vliv.

Také je zde vhodné zdůraznit, že vlastní technická stránka mlýnských zařízení zůstala upozaděna, neboť cílem mé práce bylo zrekonstruovat příběhy mlýnů v tomto prostředí v moderní době, tzn. nejen první polovinu 20. století. Ba naopak si myslím, že zpracování do hlubší minulosti nám přináší ucelenější obraz daného mlýna. Snažím se tak sledovat vlastníky mlýnů a jejich osudy. Z toho pro mne plyne, že pro každý ze zpracovaných mlýnů vyčleňuji biogram, a tyto biogramy seskupuji podle vodních toků, které logicky tvořily základ sítě mlýnů. V rámci jednoho mlýna postupuji chronologicky, tedy přistupuji k věci diachronně a to progresivním způsobem, tedy tak, že sleduji události, jak šly po sobě. Protektorátní období zmiňuji u každého mlýna v závěru. Na úplný konec někdy doplňuji i některé poválečné události.

Vzhledem k rozsahu území a počtu mlýnů na něm jsem se rozhodla uplatnit metodu sondy,³ zvolila jsem si tedy dvacet pět mlýnů, z toho dvanáct ležících v širším okolí Sedlčan, a zbytek pak z oblasti Neveklovska. Jedná se tedy o práci, rozebírající pouze část mlýnských objektů na daném území, která není zcela vyčerpávající, neboť pro kvalitní

---

¹ Jan HERTL, *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945*. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka I*, (1957), s. 17.

² Nelze zde pominout Šárku Maškovou Janotovou, která se mlýnům (nejen) na Sedlčansku soustavně věnuje. Např. Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ, *Diplomová práce Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850- 1943*, Praha 2012.

³ V době okupace bylo na Neveklovsku a Sedlčansku zabráno asi 36 mlýnů. NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945) karton. č. 9. inv. č. 43, Bývalé cvičiště SS.

zpracování mlýnských objektů celého území Neveklovska a Sedlčanska by bylo třeba mnohem více času. Zpracované mlýny Sedlčanska leží na přítocích Vltavy, která tvoří jakousi vodní páteř regionu. Také jsem do práce zahrnula mlýny, nacházející se na přítocích řeky Sázavy z okolí Neveklova. Jako příklad mlýnu, využívajícího přímo vody řeky Vltavy, může sloužit mlýn ve Zvíroticích, který je rovněž předmětem této práce. Soubor dvaceti pěti mlýnů lze považovat za dostatečně reprezentativní vzorek v rámci regionu, z něhož je možné činit závěry. Zdaleka ne ke všem mlýnům se dochoval stejný objem pramenného materiálu, toto hledisko hrálo roli i při výběru mlýnů pro tuto práci. Zpracovány tedy byly mlýny, k nimž materiál nebyl zcela torzovitý.

K rekonstrukci historických událostí z pramenů mi posloužila nejběžnější metoda historické práce, metoda přímá, přičemž jsem se snažila v pramenech dohledat zmínky o tom kterém mlýnu. Nepřímou metodu jsem uplatnila tam, kde jsem se pokoušela propojit poznatky získané přímou metodou s událostmi obecnějšího dosahu, např. vysídlení oblasti za druhé světové války. Při práci mi dále pomohly induktivní a deduktivní postupy. Zásadní pro mě byla induktivní metoda; na základě studia dějin jednotlivých mlýnů je tak možné dojít k jistým zobecněním.⁴

Jde-li o stránku heuristickou, pramenů z této doby je v obecné rovině nepřehledné množství, otázka jejich výběru je vždy subjektivní, neboť nelze projít veškerý dochovaný materiál. Protože je tato práce zaměřena regionálně, rozhodla jsem se využít především úřední prameny místního původu, které se přímo vztahují k mlýnům, tzn. vodní knihy a především sbírky map a plánů k nim příslušející, jejichž obsah nejednou umožňuje sledovat např. vztahy majitele mlýna s okolím (zejména se sousedními mlynáři a vlastníky pozemků), zvláště pak tehdy, pokud tyto vztahy byly problémové. Pro zpracování tématu mi také posloužil fond obsahující materiály vzniklé v souvislosti s územním sdružováním mlynářů a souvisejících řemesel, např. pekařů a cukrářů. Protože mi bylo známo, že v době Protektorátu se stíhalo „mletí na černo,“ pátrala jsem i ve fondech příslušných četnických stanic. Rovněž jsem vycházela z místního pramene o něco „méně úředního“ - mám na mysli kroniky obcí, uložené ve fondech těchto obcí. Zcela neúřední a jednoznačně soukromé povahy jsou rukopisně dochované práce místních badatelů, Vojtěcha Losenického a Josefa Šmerhy. Zejména strojopis V. Losenického se ukázal být nenahraditelným zdrojem informací, když jeho autor zachytil mnoho detailů ze života zdejších mlýnů a mlynářů, které už po smrti pamětníků nelze získat jinak. Toto jsou

---

⁴ K historickým metodám práce: Miroslav HROCH a kol., *Úvod do studia dějepisu*, Praha 1985, s. 281 a n.

všechno prameny spravované příslušnými okresními archivy (SOkA Benešov, SOkA Příbram). Abych nesetřvala pouze na rovině místní a okresní, pro srovnání jsem sáhla i do kartonů ústřední instituce mlynářství doby Protektorátu, které opatruje 3. oddělení v Národním archivu. V širší souvislosti mi také o mlynářské problematice posloužila dobová odborná periodika *Mlynář* a *Mlynářské listy*. Obecnější kapitoly, týkající se vývoje mlynářského řemesla u nás v moderní době, tzn. od 18. století do 20. století a historického nástinu sledovaného území v téže době včetně vysídlení území, jsou zpracovány na základě obecné i regionální literatury, která je na příslušných místech citována.

Vlastní text práce, nepočítám-li shrnutí pramenů a literatury, je rozdělen do tří částí. První dvě části jsou zpracovány na základě publikované literatury. V první části uvádím vývoj mlynářství v 19. a 20. století na našem území. V další části jsem se pokusila nastínit historický vývoj regionu ve stejném období. Jádrem práce spočívá v části třetí, která již byla psána převážně na základě studia archivních pramenů. Podávám v ní přehled dějin pětadvaceti mlýnů z oblasti Neveklovska a Sedlčanska v druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století. Tato část je rozčleněna do menších podkapitol podle jednotlivých mlýnů. V závěru každé podkapitoly uvádím, co se s mlýnem dělo za druhé světové války, v některých případech i po ní.

Kromě příběhů vybraných mlýnů obecně, se pokusím zaměřit na zodpovězení některých konkrétních problémů: zda došlo, jak vodní zákon nařizoval, k zasazení normálního znamení u mlýnů; jak probíhala modernizace mlýnů v této době; zda mlýny fungovaly i během války a pokud byly uzavřeny, zda jejich provoz byl po válce obnoven. Nadto bych ráda sledovala i vztahy mlynářů s jejich sousedy, tzn. jak se sousedními mlynáři, tak s majiteli pozemků v okolí.

2 Prameny a literatura

2.1 Vodní knihy

Nejdůležitějším pramenem úřední povahy, v němž jsou podchycena práva na užívání vody, jsou vodní knihy. Vedení vodních knih nařizoval říšský vodní zákon ze dne 30. května 1869, ř. z. č. 93, konkrétně paragraf 22 téhož zákona. Podrobnou úpravu pro území Čech a Moravy pro zřízení a vedení vodních knih vydalo formou nařízení ministerstvo orby, v dohodě s ministerstvy vnitra, spravedlnosti a obchodu, 20. září 1872, pro Slezsko o něco později, 20. května 1873. K vedení vodních knih se vztahovala také některá dřívější ustanovení zemských zákonů.⁵

Vedení vodních knih příslušelo okresním úřadům. V našem případě okresním úřadům v Benešově a v Sedlčanech. Pro každý mlýn, který byl veden jako očíslovaná položka (vločka), byla vyhrazena vždy dvojstrana, popřípadě i více stran. Okresní úřad v Benešově řadil jednotlivé mlýny ve vodní knize podle názvů potoků, zatímco způsob řazení ve vodních knihách okresního úřadu v Sedlčanech mi zůstal nejasný. Předtištěné tabulky v knihách obsahovaly německo-české záhlaví. Ve vlastních zápisech se střídá čeština s němčinou. V zápisech z 19. století a za okupace, pokud ovšem došlo k zápisu, což tenkrát rozhodně nebylo pravidlem, se setkáme hojněji s němčinou. Dnes lze tento pramen vyhledat v okresních archivech.

Po čísle položky mlýna následoval sloupec obsahující konkrétnější určení mlýna. Evidovalo se tam místopisné určení (osada, politická obec a číslo popisné objektu), příslušný vodní tok a jeho břeh, na kterém mlýn stál, dále jména nejbližších mlynářů po a proti proudu toku (docházelo často ke sporům v užívání vodního práva). Následoval nejdůležitější údaj a tím bylo jméno vlastníka, respektive držitele mlýna. Při změně držitele se jméno dosavadního majitele škrtno a připsalo se jméno nové. Datum změny bývá bohužel uvedeno pouze někdy. Občas bývají v tomto sloupci i jiné poznámky, popřípadě tam mohl zasáhnout i rozsáhlejší text z dalšího sloupce.

Ve třetím sloupci bylo popsáno „*užívání vody a zařízení k tomu čelící*.“ Tím se myslel technický popis vodního zařízení mlýna, pohon mlýna (svrchní, spodní voda, turbína), způsob přivádění vody, technologie mletí, zasazení normálního znamení atp., to vše s konkrétními technickými parametry.

---

⁵ pro Čechy zemský zákon č. 71/1870 z. z. z 28. srpna 1870; pro Moravu zemský zákon č. 65/1870 z. z. z 28. srpna 1870 a pro Slezsko č. 51/1870 z. z. z 28. srpna 1870.

Zbylé tři sloupce na druhé straně nebyly vždy vyplněny, nicméně pokud vyplněny byly, jejich obsah nelze považovat za bezvýznamný. První z nich, tj. čtvrtý sloupec, zachycoval služebnosti, vážící se k vodnímu právu, nejčastěji různé formy práva čerpat vodu z náhonu. Do pátého sloupce se zapisovaly odkazy na sbírku listin (srv. níže). Poslední sloupec byl ponechán pro poznámky, které odkazovaly kupříkladu na technické inovace mlýna.

Existují tři na sebe časově navazující vodní knihy v obvodech obou okresních úřadů. Sedlčanská vodní kniha I. zahrnuje zápisy z let 1881 až 1928 a vložky do čísla 280. Druhá vodní kniha obsahuje zápisy z let 1932 až 1934 s vložkami od čísla 285 do 352. Rozsah vodní knihy tři je vymezen lety 1934 až 1947. Časový rozsah benešovských vodních knih je o něco širší. Začínají už v 70. letech 19. století a jejich zápisy končí v 50. letech 20. století.

2.2 Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy

K vodním knihám se vázal další, pro účely naší práce nesmírně důležitý pramen, sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy.

Každý mlýn měl ve vodní knize svou vložku (číslo) a podle tohoto čísla lze vyhledat jednotlivé sbírky listin. Samotný materiál se ukrýval v modrém dvoulistu, se záhlavím, ve kterém se označoval politický úřad I. stolice, což v tomto případě byl okresní úřad v Benešově a okresní úřad Sedlčany. Název pramene, *Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy* s příslušným číslem se nacházely v horní polovině listu. Ve spodní části se dozvíme název vodního toku a název vodního díla. Sbírký obsahovaly značně bohatý a také různorodý materiál.

Ne všichni majitelé mlýnů jsou zachyceni ve vodní knize. Další vlastníky lze dohledat například z trhových, tj. kupních smluv, které tvoří celkem pravidelnou položku sbírky listin. Trhové smlouvy obsahovaly informace o vztazích mezi prodávající a kupující stranou, kdy k převodu vlastnictví mezi stranami má dojít, o částce, kterou musel kupující za mlýn se souvisejícími pozemky zaplatit. Také musel ten, kdo mlýn prodával, kupujícího seznámit se svými právy na užívání vody a se všemi břemeny a dluhy ke mlýnu náležejícími. Kupující byl povinen se na své náklady po nabytí platnosti trhové smlouvy postarat vložení smlouvy do knih. V trhové smlouvě nemohly chybět místo sepsání, datace a podpisy obou stran na konci.

Další obvyklou součástí sbírky listin jsou zápisy komisí o místním šetření ve mlýnech ohledně osazení normálního znamení, ve věci udělení vodoprávního povolení nebo živnostensko-policejního schválení. K těmto záležitostem se vyjadřoval i živnostenský inspektorát v Táboře, který okresnímu hejtmanství většinou sděloval, které podmínky má do konečného rozhodnutí zahrnout.

Různá podání, dokumentující stavební plány mlynáře, bývají rovněž ve sbírce listin. O každé zamýšlené změně musel mlynář informovat příslušný úřad – do roku 1918 okresní hejtmanství, poté okresní správu politickou (okresní úřad); např. o přestavbě mlýna, technických inovacích (např. při zužitkování vodní síly - výměna vodního kola za turbínu). Nemohl-li svůj plán do úřadem určené lhůty uskutečnit, musel o tom taktéž informovat příslušný úřad a požádat o prodloužení lhůty.

Chtěl-li mlynář provést větší úpravu mlýna či jeho příslušenství, podával žádost o zahájení vodoprávního řízení. Řízení zahajoval okresní úřad vyhláškou (ediktem), ve které ustanovil komisní šetření a určil den a místo (nejčastěji přímo mlýn), na které se mohli dostavit účastníci řízení k podání námitek. Pokud se pak šetření nemohlo konat, bylo odloženo také prostřednictvím vyhlášky.

S úpravami mlýna souvisí další typy písemností vkládané do sbírky listin: stručné popisy mlýna a postupu výroby, různé výměry, dále kolaudační protokoly týkající se Francisovy turbíny, přestaveb a přístaveb mlýna atp. Pokud byly v mlýně provedeny nějaké změny, muselo proběhnout kolaudační řízení, v jehož rámci – z komisionálního šetření – vznikl mj. kolaudační protokol. Výsledkem řízení pak mohlo být schválení těchto změn, případně opatřené podmínkami – upřesňujícími příkazy. Tzv. živnostensko-policejní schválení mlýna udělovalo okresní hejtmanství; nejprve muselo proběhnout komisionální šetření, jehož výsledkem byl protokol, následně, v případě kladného výsledku šetření, okresní hejtmanství rozhodnutím toto schválení udělilo, opět často s upřesňujícími podmínkami.

Byl-li mlynář nespokojen s výměrem, rozhodnutím atp., mohl se odvolat. Odvolání mlynářů k okresnímu hejtmanství nebo zemskému místodržitelství bývají velmi obsáhlá a bohatá na informace, neboť na svou obhajobu mlynář líčí celý průběh sporu. Odvolání psali i advokáti, kteří měli plnou moc od mlynáře. Odvolání proti rozhodnutí okresního hejtmanství řešilo místodržitelství, které většinou ve věci samo nerozhodlo, nýbrž buď rozhodnutí okresního hejtmanství potvrdilo, nebo ho zrušilo.

Relativně hojně se ve sbírce listin objevují i stížnosti vlastníků pozemků, se kterými mlýn sousedil. Poškození se domáhali svých práv při zabahňování či zaplavování jejich pozemků. Také upozorňovali na špatnou kvalitu vody, přitékající ze mlýna. V tomto případě se často dovolávali svědků, kteří podávali velmi často subjektivní a přímočaré výpovědi. Z těchto vyjádření lze vypátrat, jaký měl mlynář vztah ke svému okolí.

Součástí sbírky listin bývají také stručné úřední připomínky. Okresní úřad jim dával stručné pokyny velitelství četnické stanice (např. aby ověřilo existenci normálního znamení), které následně na rub téže písemnosti provedlo zápis o svých zjištěních.

Ve sbírce listin se nacházejí i různé dokumenty ilustrující rozpory mlynáře s horním a dolním mlynářem, tj. s mlynáři, kteří byli na tomtéž toku bezprostředně nad ním či pod ním. Proto jsou ostatně tito dva mlynáři zaznamenáni přímo ve vodní knize, neboť docházelo často k roztržkám při udánlivém porušování vodního zákona na společném mlýnském náhonu nebo přímo na toku ze strany horního mlynáře, který pouštěl vodu příliš, či ji zadržoval, anebo voda, vytékající z jeho mlýna, nebyla čistá. Dolní mlynář se také mohl dopustit přestupku vodního zákona v podobě nečištění společné mlýnské strouhy či špatného odtékání vody z hořejšího mlýna.

Z doby následující po konci druhé světové války narazíme v jednom případě na knihovní žádost národního podniku k okresnímu národnímu výboru v Sedlčanech. Středočeské mlýny si přály pod svým jménem zapsány na místě vlastníka příslušného vodního práva. Okresní národní výbor v Sedlčanech poté zařídil přepis ve vodní knize.

Už z názvu pramene vyplývá, že tu najdeme i různé mapy, podle kterých lze určit přesnou polohu mlýna, ale i hydrotechnické údaje. Jednalo se o detailní mapy s určením přesné lokace mlýna nejen na náhonu, ale i v obecnější rovině. Tedy například v rovině mapy obce si můžeme představit, kde se asi mlýn tehdy nacházel. Mapy byly klíčovou „zbraní“ mlynáře při různých sporech s okolními sousedy, neboť nejenomže v nich byly zakresleny hranice sousedních pozemků, ale také obsahovaly záhlaví, ve kterých byla stanovena jasná práva mlynáře k užívání vody. Ve druhé polovině 19. století narazíme na barevné mapy, o jejichž tvorbu se starali stavitelé, kteří svou práci kromě podpisu doprovodili i svým razítkem. Na mapy jsem ve sbírkách nicméně narazila pouze sporadicky. To samé lze říci i o plánech. Většinou tyto plány znázorňovaly technické parametry strojních zařízení. Pokud vlastník mlýna ve svém objektu žádal přestavbu, výměnu součástky či celého stroje, musel se svou žádostí dodat také podrobný nákres

změny. V tomto případě jsem se nejvíce setkávala s obrázkem Francisovy turbíny, která postupně vytlačovala kolo coby pohon mlýna.

Český zemský vodní zákon z 28. srpna 1870 předepsal v paragrafu 10 politickému úřadu první stolice vytvořit plány, jež měly být základem vodoprávního řízení. Jednalo se o přehlednou mapu a o podrobné mapy v měřítku katastrálních map. Přehledné mapy obsahovaly veškeré vody nacházející se v okrese, hranice a jména obcí a osad a ohrazení jednotlivých detailních map s jejich označením římskými číslicemi.⁶ V příbramském okresním archivu se pro Sedlčany dochovala tato mapa pod německým názvem Wasserübersichtskarte des politischen Verwaltungsbezirkes Selčan.⁷

V tomto souboru písemností se setkáváme ve starší a pochopitelně také nejmladší etapě sledovaného období (tj. v polovině 19. století a poté v první polovině 40. let 20. století) s němčinou. Čeština dominuje od konce 19. století do doby, kdy se území dostalo pod německou správu. Množství materiálu, vkládaného do sbírky listin, však s nástupem okupace rychle ubývá.

Pokud jde o podání mlynářů, bývají vlevo nahoře opatřena kolkem, dokládajícím uhrazení správního poplatku.

Všichni původci písemností, tedy převážně úřad nebo mlynáři, psali o svých záměrech ve starší době ručně. Pokud k tomu mlynář neměl patřičné vzdělání, o sepsání se postaral písař a mlynář jen na konci doplnil svůj naučený podpis. Se strojopisem se setkáváme výjimečně už v prvním deceniu 20. století, například v případě odvolání mlynáře k nejvyšší instanci, k místodržitelství. Později strojopis převažoval i u běžných mlynářových žádostí a zprávách okresního úřadu.

2.3 Pamětní knihy

K archivním pramenům, využitým v této práci, se řadí pamětní knihy obcí, nazývané také jako kroniky obcí.⁸ Kronikáři do nich ručně, kurzívním písmem, zapisovali události v chronologickém pořadí, většinou retrospektivně. To platí zvláště pro léta 1941-1945, když byly předtím na podzim 1940 obecní kroniky uzavřeny výnosem ministerstva

---

⁶ Černý J. Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika, s. 10.

⁷ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, přehledná mapa k vodní knize.

⁸ Např. SOA Praha, SOKA Benešov, AO Křečovice- Pamětní kniha 1924-1935; SOA Praha, SOKA Příbram, AO Nalžovice- Pamětní kniha 1914- 1952; SOA Praha, SOKA Příbram, AO Dubovice- Pamětní kniha (1924- 1990).

školství.⁹ Zápisy pro následující válečná léta bývají pak dopsány dodatečně, což bývá patrné z jejich formulací.¹⁰ Pro lepší orientaci písaři v kronikách často po straně napsali obecněji téma události. Obsahem jejich zápisů bylo veškeré dění v obci. Nejprve se většinou stručně seznámíme s místopisem a dějinami obce a přírodou okolo ní. Mnohdy nechybí ani nákres obce z ptáčích perspektiv. Kronikář také sleduje stoupání cen potravin a informuje o výživě lidu. Nezapomene zmínit podniky v obci. Můžeme se dozvědět o tom, jak byla tehdy krutá zima nebo extrémní horko, jaké živelné pohromy se místem prohnaly, co počasí udělalo s úrodou. Nástin hospodářského a sociálního vývoje – kolik je v obci nezaměstnaných. Pisatel kroniky přináší informace o kulturních událostech, např. návštěvách významného činitele, poutích a trzích, o renovaci budov v obci – o opravách kostela, úřadu, nových stavbách, zavedení elektrické sítě, úpravách komunikací. Kronikář dále vedl jistou evidenci o narozených a zemřelých osobách.

S příchodem nacistické okupační správy se obsah kronik změnil. Kronikář sděluje zprávy z obecnější roviny země – v jaké válečné situaci se Československo nachází, heydrichiáda a její důsledky, zákaz poslouchání zahraničního rozhlasu... také přináší informace týkající se konkrétně obce – o zabírání a zavírání úřadů, škol a usedlostí. Jak již bylo uvedeno výše, tyto záznamy bývají doplňovány až po válce, což je nutné brát při hodnocení obsahu v úvahu.

Závěr své práce k určitému datu kronikář stvrdil svým podpisem a razítkem obce.

2.4 Památníky četnických stanic a staniční služební knihy

Ve fondech četnických stanic jednotlivých obcí objevíme převážně památníky četnických stanic¹¹ a staniční služební knihy.¹² Nejvyšším orgánem pro tuto oblast bylo

⁹ SOKA Příbram, AO Kosova Hora- Pamětní kniha (1922-1963), s. 85. Na předcházejících zápisech v této kronice z roku 1940 je dobře patrná snaha kronikáře Hellera vést pamětní knihu, ale okupantům v zápisech pokud možno nepochlebovat – většina záznamů se týká počasí, sklizní, kultury atp. Postup německé armády v západní Evropě ve vší stručnosti spolu s poznámkami o omezování spotřeby.

¹⁰ Tamtéž, s. 86 an. Kronikář Diblík navázal na svého předchůdce retrospektivními zápisy až v roce 1950, což je jasně patrné i z pojetí zápisů.

¹¹ Např. SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Maršovice- Památník četnické stanice; SOA Praha, SOKA Příbram, Četnická stanice Sedlčany- Památník četnické stanice.

¹² Např. SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Netvořice- Staniční služební kniha vedená od 26. listopadu 1940 do 1. září 1941; SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Neveklov- Staniční služební kniha vedená od 16. dubna 1939 do 30. června 1939.

Zemské četnické velitelství v Praze. Pod něj spadalo četnické oddělení v Benešově, které dohlíželo na chod jednotlivých četnických stanic.

Památníky četnických stanic měly většinou předtištěné záhlaví, jednotlivé události byly nadepsány datem. Do památníku nebyly prováděny zápisy každý den. Svým obsahem podávaly informace obecnějšího charakteru. Pro vedení zápisů do památníků v době okupace platí prakticky totéž, co bylo výše uvedeno o obecních kronikách.

Daleko podrobněji zpracované jsou staniční služební knihy. Četníci chodili na pravidelné každodenní pochůzky a o svých aktivitách po příchodu na stanici podávali zápisy. V těchto knihách taktéž objevíme předtištěné záhlaví. Do prvního sloupce se zanášelo číslo zápisu. Ve druhém sloupci četník informoval, ve který den a jakou službu nastoupil, jaká místa během obchůzky zkontroloval, jaké předepsané služební úkony vykonal. Do terénu chodil za účelem splnění příkazu okresního úřadu, nebo samotné četnické stanice. Kontroloval motorová vozidla, střežil telegrafní a telefonní vedení, dohlížel na to, zdali se ve mlýnech nemlelo na černo, snažil se zamezit sabotážním činům, pátral po neznámých pachatelích krádeží a trestných činů, všeobecně dohlížel na pořádek. Do tohoto sloupce také zapisoval, jak dlouhou dobu měl být ve službě. Nakonec uvedl své jméno. Třetí sloupec zachycoval údaje o návratu a činnosti ve službě a ve čtvrtém sloupci četník připisoval poznámky s čísly jednacími. Tento sloupec je pro nás informačně bezcenný, neboť se nedochoval žádný materiál s listinami a jejich čísla jednacími.

2.5 Společenstvo mlynářů

Z oblasti zájmového sdružování nám poslouží další archivní pramen, a to materiál společenstev. Na Benešovsku působili mlynáři v Společenstvu mlynářů a pekařů Benešov; jeho fond je časově ohraničen lety 1867 – 1951. Sedlčanští mlynáři se sdružovali ve Společenstvu mlynářů, pekařů a příbuzných živností Sedlčany; časový rozsah tohoto fondu je poněkud širší, 1861 – 1950.

V případě obou společenstev se dochoval téměř totožný materiál spolkové provenience. Mlynáři si vedli ze svých valných hromad protokoly – zápisy ze schůzí a zaznamenávali je do knih.¹³ Každé valné hromadě předcházela tištěná pozvánka, díky níž se členové společenstva dozvěděli, kam a kdy se mají dostavit a jaký bude program valné

---

¹³ SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951). Spolek mlynářský, porady a usnesení od roku 1867.

hromady. Tato událost se konala ve větších prostorách, např. v restauraci, i několikrát do roka. Po zahájení schůze se četl a schvaloval protokol minulé valné hromady. Dále byla mlynářům předložena zpráva o činnosti společenstva za uplynulý rok, za který se také schvalovaly účty. Na následující rok zase musel být připravován rozpočet a příspěvek členů společenstva. Nedílnou součástí valné hromady byly také volby do výboru.

Pro chod takového společenstva bylo zapotřebí starosty, jeho náměstka, důvěrníků a členů výboru. Kromě samotného výboru existoval ještě rozhodčí výbor. V některých případech byli voleni také delegáti do zemské jednoty českých mlynářských společenstev. Dále se na valné hromadě vybíraly členské příspěvky, vedly se rozhovory o aktuálním stavu mlynářské oblasti a řešily se její problematické otázky. Zájemci se mohli se svými kolegy podělit o referáty a projevy na dané téma. Valná hromada se také zajímala o přihlášení a odhlášení učňů. Událost obvykle zakončovaly volné návrhy. Na konci zápisu schůze valné hromady se podepsal zapisovatel a starosta obce.

Ve fondu společenstev nechybí evidenční knihy se seznamy členů a učňů¹⁴, kde bývá uvedeno jejich jméno, okruh činnosti a upřesněna adresa, na které svou živnost provozovali. Někdy byly do kolonky doplněny poznámky typu „odcestoval“ nebo „přesídlil.“ Z učňovské dokumentace se dochovaly některé učební smlouvy (úmluvy).¹⁵ Mlynářský mistr uzavřel se svým učněm smlouvu na tři roky, ve které se zavázal, že svého svěřence řádně mlynářskému řemeslu vyučí a poskytne mu stravu, lůžko a plat. Po tuto dobou byl v podstatě jeho poručníkem. S tím souhlasil otec učně a zároveň se na synovu vzdělání podílel i finančně. Smlouvu stvrdilo společenstvo svým razítkem. Poté se vše shrnulo v přihlášce učně s jeho údaji, na jak dlouho a kde bude pracovat.¹⁶ Po třech letech se učeň podrobil praktické mlynářské zkoušce ve mlýně jemu určeném. Zkouška se skládala většinou ze samotného mletí žita a pšenice. Ve zkušebním průkazu se hodnotilo to, jak si během zkoušky počínal.¹⁷ Pokud mu šlo vše od ruky, navrhl mlynářský mistr

---

¹⁴ SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951). Seznamy členů 1907- 1925.

¹⁵ SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951). Učební smlouva mezi Aloisem Jiráčkem, mlynářem na Červeném a učněm Vladimírem Vinduškou. Tato smlouva se patrně do benešovského fondu dostala náhodou, neboť mlýn „Na Červeném“ spadl pod sedlčanský okres.

¹⁶ SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951). Přihláška učně Bohumila Rákosníka do mlýna Karla Douši v Lišnici.

¹⁷ SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951). Zkušební průkaz pro Josefa Mandovce, který vykonal praktickou mlynářskou zkoušku v Čapkově mlýně v Borovce.

vydání výučního listu a jestliže měl poté příležitost pokračovat u mlynářského řemesla a vykonávat mlynářskou živnost, potřeboval živnostenský list. O vydání této agendy se staral okresní úřad. Živnostenský list¹⁸ obsahoval podnikatelovy osobní údaje – jeho jméno, bydliště, datum a místo narození, jaké oblasti podnikání s přesným místem určení se chce věnovat. Jeho jméno bylo také zaneseno do živnostenského rejstříku.

Základním pramenem, upravující organizaci a fungování těchto společenstev, byly stanovy společenstva. Jak je to u obdobných institucí této doby obvyklé, člení se stanovy do hlav. Pochopitelně uvádějí název společenstva, jeho sídlo a územní vymezení působnosti tohoto společenstva. Dále stanovy upravují práva a povinnosti členů, hlasovací práva členů, podmínky jejich volitelnosti do orgánů společenstva, rovněž stanovují podmínky přijímání učňů a tovaryšské zkoušky. Také ohraničují pravomoci jednotlivých orgánů společenstva a způsob jejich fungování.

Ve fondu se rovněž dochovalo torzo přijaté korespondence, čítající zhruba dvacet dopisů různého obsahu, pro účely této práce relativně bezvýznamné.

Součástí fondu jsou také některé knihy, sloužící k vnitřním potřebám společenstva. Předně jde o seznamy členů společenstev, jednotlivých mlynářů. Knihy jsou rozděleny podle roků, v jejichž rámci jsou v číselné řadě zapsáni členové společenstva (mlynáři, pekaři a cukráři). U jména člena společenstva bývá uvedeno jeho obor činnosti (v našem případě mlynář), místo jeho bydliště a v ojedinělých případech poznámka, např. o přestěhování.¹⁹

Dochovaly se také knihy účetní povahy, především pokladní deníky, v pozdější době nazývané pokladní knihy. V tomto materiálu jsou zaneseny příjmy a vydání společenstva spolu s údajem o tom, koho se účetní operace týkala a kdy k ní došlo. Nejčastěji uvedenými příjmy bylo zápisné členů a jejich pravidelné členské příspěvky. Hojně se také objevují záznamy o zaplacení poplatku za vykonání učňovské zkoušky. Výdaje byly různé, kupříkladu související s konáním valné hromady. Kromě těchto knih se vyskytují i knihy, evidující pouze členské příspěvky.²⁰

---

¹⁸ živnostenský list vydaný na základě §13., odst. 1 a §144., odst.2. živnostenského řádu, např. SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951). Živnostenský list pro Jana Otčenáška z 16. července 1918, nepaginováno.

¹⁹ SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951), např. Seznamy členů 1907-1925.

²⁰ SOA Praha, SOKA Benešov- Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951).

Ve fondu OÚ Sedlčany 1855-1945 nalezneme karton č. 312 s inventárním číslem 961, který obsahuje materiál dochovaný z doby německé okupace. *Bezirksbehörde in Seltschan* si vedlo seznamy živností, v našem případě mlýny v obvodu okresního úřadu v Sedlčanech. Podle záhlaví měl mlýn své běžné číslo, označení, doplňovalo ho jméno majitele a sídlo podniku. Dále o jaký mlýn se jednalo, tzn. jestli měl vodní, parní či motorový pohon. Následně nechybělo číslo a datum živnostenského listu. Z předposlední kolonky se můžeme dozvědět něco o výkonnosti mlýna a nakonec nechyběla kolonka pro poznámku.²¹ Ve fondu se také dochovaly trestní nálezy ve věcech cenových, ovšem mlýny na Sedlčansku v nich zachyceny nejsou. Z tohoto pramene se dozvídáme, o jaký trestní nález šlo, kdy k němu došlo a kdy byl vyneseno, dále koho se týká. Zde je uvedeno zaměstnání a jméno provinilce. Následuje označení přestupku, a jakou pokutu má osoba zaplatit, či jakou dobu strávit ve vězení.²² Také v záznamech o uprchlých osobách z totálního nasazení v Německu z období 1943- 1945 jméno žádného mlynáře nenajdeme. Tyto záznamy stručně popisovaly uprchlou osobu. Konkrétně udávaly její jméno, kdy a kde se narodila a místo, ve kterém došlo k šetření jejího uprchnutí.²³

2.6 Fond Mlynářské ústředí (1939- 1945)

V Národním archivu v Praze ve třetím oddělení je uložen doposud nezpracovaný fond Mlynářského ústředí.²⁴ Tato instituce posílala od července 1939 mlynářům dotazníky k zápisu do mlynářského rejstříku, aby si udělala přehled o výrobní kapacitě mlýna a o technickém zařízení v něm umístěném. Neboť tyto dotazníky také informovaly o zásobovacích schopnostech mlýnů a sloužily v roce 1941 jako materiál, na jehož základě se rozhodlo o dalším osudu mlýnů. V době druhé světové války byly zavírány menší mlýny s nižší zásobovací kapacitou.

Fond je členěn podle politických okresů. Každý karton obsahuje signované složky a podle signatury je zanesen název obce, číslo popisné mlýnské budovy a jméno majitele. Samotná složka obsahuje dotazník, korespondenci mlýnů, které žádají na Mlynářském

---

²¹ SOA Praha, SOKA Příbram- OÚ Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312, seznamy živností.

²² SOA Praha, SOKA Příbram- OÚ Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312, trestní nálezy ve věcech cenových.

²³ SOA Praha, SOKA Příbram- OÚ Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312, záznamy o uprchlých osobách z totálního nasazení v Německu 1943- 1945.

²⁴ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK- Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008, s. 267.

ústředí výměnu strojního zařízení. Následně musely mlýny o takové události zprávou Mlynářského ústředí informovat. Ve složce dále najdeme účty za vykonaná šetření odborné komise Mlynářského ústředí. V samotném dvacetistránkovém dotazníku se můžeme seznámit se jménem majitele mlýna, od kdy mlýn vlastní, k jakému společenstvu mlýn náleží, kde je nejbližší železniční stanice a jaká je stanovená výše námezdního a obchodního kontingentu mlýna. Mlynář také v dotazníku uvádí název toku, na kterém mlýn leží a další hydrotechnické údaje s výší vodní daně. Dále podává zprávy o výrobní kapacitě mlýna za rok 1938 a za první polovinu roku 1939. Mlynář také stručně popisuje mlýnské budovy a strojní vybavení.²⁵

2.7 Osobní fond Vojtěch Losenický (1970 - 1980)

Velkou prací si s problematikou mlynářství na Benešovsku dal pan Vojtěch Losenický, mlynář z Mrače a regionální badatel, který strojopisně sepsal dějiny jednotlivých mlýnů, přičemž se věnoval i technické stránce věci.²⁶ Tyto mlýny osobně v letech 1976-1977 navštívil, byl také v písemném styku s potomky mlynářů, či s lidmi, kteří nebyli s mlynáři nikterak příbuzní, ale byli majiteli mlýnského stavení. Z archivních pramenů zmiňuje agendu Společenstva mlynářů a fond Mlynářského ústředí, stručně udává, jaké informace v těchto fondech objevil.

Losenický nejprve podává stručný vodopis benešovského okresu, tzn. přehled řek a potoků v bývalém politickém okrese benešovském, na nichž jsou mlýny. Zmiňuje tedy hlavní toky, Vltavu a Sázavu, a jejich přítoky. Větší přítoky stručně charakterizuje - kde pramení, kterými místy protékají a kam se vlévají.

Jednotlivým mlýnům věnuje jednu až dvě strany textu, zmiňuje polohu mlýna, jeho dřívější i současné majitele a také jejich příběhy; s oblibou píše charakteristickým způsobem o rodinných vztazích a osobních poměrech mlynářů, kdo si koho vzal, zda mlynář propadl alkoholu atp. Podle mého názoru v těchto případech hojně čerpá z vyprávění pamětníků a z korespondence – Losenický psal potomkům majitelů mlýna. V rámci popisu mlýna zaznamenává první historické zmínky o mlýně, technické údaje, typ kola, strojní vybavení mlýna atp., u některých mlýnů doprovází text jednoduchý náčrt budov a výpočet kapacity mletí, u žádného mlýna neopomněl Losenický napsat, co se

²⁵ <http://vodnimlyny.cz/poznavame-mlyny/default/22-dotazniky-mlynarskeho-ustredi-1939>, přístup 7. dubna 2016.

²⁶ SOA Praha, SOKA Benešov- Osobní fond Losenický Vojtěch (1970 - 1980).

s ním dělo za druhé světové války i později, tj. píše o zavření mlýna, odstěhování majitelů, načrtává osud mlýna po okupaci a jeho stav za komunistického režimu – znárodnění, co se stalo s majiteli, zda v mlýně zůstali jako státní zaměstnanci, či z objektu definitivně odešli. V závěru hodnotí technický stav mlýna; zda je mlýnská budova zachovaná, či zchátralá.

Takovýmto způsobem zpracoval Vojtěch Losenický převážnou část mlýnů na přítocích Vltavy a Sázavy v někdejší beněšovském okrese. Jeho dílo je třeba řadit mezi velmi významné prameny, nutno však počítat i s těžko neověřitelnými údaji. Fond se nachází v SOkA Benešov.

Na tomto místě je vhodné zmínit i dalšího badatele, který se zabýval mlýny na Podblanicku, významného zootechnika, odborníka v oblasti plemenitby, Josefa Šmerhu.²⁷ Strojopis jeho práce je uložen v SOkA Benešov, přičemž v nedávné době vyšel jako součást edice Šmerhových textů i výbor z tohoto strojopisu, nazvaný *Mlýny na potoce Bystrém, díl 1*.²⁸ Oblast, kterou zpracoval, se sice nekryje s územím, které je předmětem této práce, nicméně nám posloužila jako jistá inspirace, jak dějiny mlýnů zpracovávat.²⁹

2.8 Dobová periodika

Mlynář

Nejstarší odborný časopis, zabývající se mlynářskou problematikou, byl časopis „*Mlynář*“. Časopis vycházel první a třetí středu v měsíci, jednalo se tedy o čtrnáctideník, a předplatitel za něj na rok musel zaplatit 4 zlaté a 50 krejcarů. První číslo spatřilo světlo světa už 1. ledna 1880. Jako vědecký časopis se věnoval technickým objevům ve vědě, např. válcovým stolicím či Francisově turbíně, obchodním a národohospodářským poměrům a otázkám vodního práva a živnostenského řádu. Samostatný sloupek tvořily zprávy z trhů z celé Evropy a různé zprávy většinou o stavu úrody. Za účelem uvolnění si odběratelé také mohli přečíst mlynářské historky a v neposlední řadě se něco dozvědět o technologii, nabízené v inzerci.³⁰

²⁷ Václav ZELENÝ, *Za profesorem Josefem Šmerhou*, In: *Sborník vlastivědných prací Podblanicka*, ročník 27, Benešov 1986, s. 347- 349.

²⁸ Josef ŠMERHA, *Mlýny na potoce Bystrém, díl I*. In: Jiřina JUNĚCOVÁ- Jan KAHUDA- Jiří ŠOUŠA (edd.), *Obeznaľý zootechnik s historickým nadhľadem*, Praha 2015, s. 147- 257.

²⁹ SOA Praha, SOKA Benešov- Osobní fond Šmerha Josef, prof., DrSc. (1970 - 1983).

³⁰ http://kramerus4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:5948ed90-d6af-11e4-8565-005056827e52&q=mlýn%C3%A1%C5%99#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:d4902380-8e1d-11e5-be6a-001018b5eb5c, přístup 6. dubna 2016.

Mlynářské noviny

Tyto noviny vycházely jednou týdně v pátek a odběratel musel za roční předplatné zaplatit 9 Korun. Stejně jako časopis „*Mlynář*“ podávaly „*Mlynářské noviny*“ zprávy z pražské a vídeňské plodinové burzy. Svou strukturou se nikterak nelišily od staršího odborného časopisu. Dále také radily v právní a technické oblasti, obsahovaly rubriku „Malý oznamovatel“, ve které se čtenář dozvěděl, o prodeji či koupi celého mlýna, či jen strojního vybavení, např. Francisovy turbíny, periodikum zde rovněž informovalo o uprázdněných místech pekařského dělníka či mlynářského pomocníka. V rubrice „*Různé*“ se naopak oznamovaly nabídky k sňatku. Firmy zaměřené na výrobu a prodej mlynářského vybavení, např. turbín, motorů, olejů, si také do „*Mlynářských novin*“ dávaly svou inzerci.³¹

2.9 Literatura

Z chronologicky nejstarší literatury jsem použila Schallerovu a Sommerovu topografii. V Schallerově šestnáctisvazkové práci „*Topographie des Königreiches Böhmen (1785–1791)*“ jsou zmíněny mlýny a jejich přidružené provozy jen v rámci výčtu s označením položky mlýna. To mladší topograf Johann Gottfried Sommer taktéž v šestnáctisvazkovém díle „*Das Königreich Böhmen (1833–1849)*“ zmiňuje mlýny občas i s jejich konkrétními názvy. O podobné uspořádání okresů se postaral mladší autor, vlašimský rodák a katolický kněz, narozený roku 1812, Antonín Norbert Vlasák, který se zabýval dějinami regionu ne podle panství, ale podle farností. Vlasák se věnoval statisticko-historickému nástinu, mimo jiné neveklovského a sedlčanského okresu. Pro zpracování díla vycházel z archivů obce a místních pověstí. Mlýny zmiňuje obdobně stručným způsobem jako Sommer, občas však uvádí i něco navíc.

O pravděpodobně nejucelenější dílo o dějinách regionu mezi Vltavou a památným Blaníkem se zasloužil Čeněk Habart. Spolu s dalšími učiteli pracoval již před první světovou válkou na vlastivědné práci při Okresním muzeu v Sedlčanech, které vzniklo v roce 1894.³² Shromážděný materiál Habart připravil s dalšími pracovníky, jmenovitě s

³¹http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:af1864c0-8790-11e5-b433-5ef3fc9bb22f#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:69290b80-979f-11e5-9cbd-5ef3fc9ae867 , přístup 1. dubna 2016.

³² Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*, díl IV, Sedlčany, 1995, s. 7.

okresním školním inspektorem v Sedlčanech Ludvíkem Hellerem a s ředitelem sedlčanské školy Romanem Cikhartem, k vydání mezi lety 1925- 1928. Světlo světa tak v tomto období spatřila tři díla vlastivědné monografie „*Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*.“ Habart se pokoušel ještě na konci 20. let 20. století vydat poslední čtvrtý díl, ve kterém chtěl čtenáře seznámit s podrobnými dějinami obcí, avšak i když byl rukopis hotový, doba si jeho vydání nepřála. Obsáhlý rukopis čtvrtého dílu vyšel tiskem až v polovině 90. let 20. století. V monografii se zaměřil na komunikaci, geologii, horopis, dále vodopis, který nám velmi posloužil při rozborech mlýnů na Sedlčansku, neboť Habart v samostatné kapitole „*Mlýny a pily*“ podrobně popisuje mlynářskou práci a jednotlivé mlýny. U každého mlýna se snažil vylíčit jeho historii a znázornit jeho tehdejší situaci, tzn. kolik lidí ve mlýně pracovalo, jakou silou mlýn disponoval, kolik ke mlýnu připadalo hospodářství a jaké technické vybavení se ve mlýně nacházelo. Protože se Habart zajímal také o folklor, byly další části díla zasvěceny např. kapitolám „*Ze života našeho lidu*“, „*Pověry a zvyky našeho lidu*“ či „*Naše písničky*“. Habart dále popisoval místní hospodářství z oblasti zemědělství, lesnictví, hornictví nebo pivovarnictví. Zvláštní kapitolu si vyhradil pro umělce, spisovatele a kulturní pracovníky.³³ Autor vycházel ze širokého okruhu pramenů, zejména místní povahy, jaký pramen však v jednotlivém případě užil, je možno odhadnout většinou jen nepřímou či přibližně. Z případů, kdy autorka této práce porovnávala Habartovy údaje s archivními prameny, lze mít za to, že je možno se na Habartovy údaje téměř vždy spolehnout.

Svou krátkou kapitolku o mlynářství věnovali Josef Blažek s kolektivem v díle „*Historie a současnost podnikání na Benešovsku*.“³⁴ Autor jmenuje pouze část mlýnů a uvádí, na kterém toku se tyto mlýny v dané oblasti nacházejí. Kniha obsahuje dvě části. V první se dozvíme něco o historii místního podnikání a ve druhé jsou nám naopak představeny současné firmy a podnikatelé regionu. Tímto způsobem zmapoval kolektiv autorů podnikání v celé České republice. Musíme však konstatovat, že část o mlýnech z velké části obsahově vychází z kapitoly „*Mlynářství na Benešovsku*“ v knize „*Monografie města Benešova a okolí*“, vydaného již v roce 1938. V podstatě lze říci, že se jedná o modernizovaný přepis této kapitoly.³⁵

³³ Čeněk. HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*, díl II, Sedlčany 1928.

³⁴ Josef BLAŽEK - Milan ŠTĚDRA - Otakar WLASÁK, *Historie a současnost podnikání na Benešovsku, Vlašimsku, Voticku a Sázavsku*, Žehušice 2003, s. 21.

³⁵ *Monografie města Benešova a okolí*, Benešov, 1938. s. 83.

Vodní zákonodárství v publikaci Ministerstva zemědělství a lesnictví „*Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika*“ podrobně rozebral Jaroslav Černý. V roce 1943 byla vydána tato poměrně rozsáhlá příručka, týkající se změn vodního zákonodárství za Protektorátu Čechy a Morava. Pro pochopení právního rámce mlynářství v této době je tato kniha nepostradatelnou pomůckou.³⁶

V roce 1993 vydalo Sdružení rodáků a přátel Sedlčanska vzpomínky Marie Dědové pod názvem „*Bejvávalo*“. V nich autorka vzpomíná na Sedlčany, ve kterých strávila celý svůj život. Marie Dědová pocházela z pekařské rodiny, a tudíž měla blízko k mlynářské oblasti. Vždyť ve svém díle pamatuje na sedlčanské mlynáře Josefa Pejšu a Karla Vacka a nemluví o nich nikterak záporně. V době druhé světové války její rodině při nedostatku mouky mlynáři pomáhali.³⁷ Vyprávěcím stylem hovoří o své rodině, o místních poměrech v Sedlčanech a zmiňuje zde další pekařské rodiny. Autorka pamatuje také na příchod německých vojáků do Sedlčan a popisuje, v jakých podmínkách této doby musela její rodina žít. Své vyprávění končí těsně po osvobození ruskými vojáky.

Jakub Doležal ve svých „*Střípcích z mozaiky protektorátní společnosti*“ popsal na příkladu Jiřího Slaby postavení mlynářů v sedlčanském okrese v době německé okupace. Stejným způsobem vylíčil i typické příslušníky jiných povolání a stavů. V důsledku zřízení cvičiště SS došlo k rozsáhlé revizi mlýnů a ty mlýny, které směly s omezenou produkcí pracovat nadále, byly mnohdy závislé na černém mletí. Tato praxe vyvolávala v mlynářích mnohdy strach, a tak se nebáli říct si o slušnou provizi. Sedlčanští mlynáři Vacek a Pejša těmito způsobům, jak zbohatnout, nepodléhali, a prodávali svou produkci za úřední ceny.³⁸

Z období první republiky máme k dispozici brožuru manifestační schůze mlynářství, konané dne 14. dubna 1924 v Praze.³⁹ Tehdy se sešli mlynáři ve velkém sále Pražské plodiny burzy a shrnuli zde současnou mlynářskou situaci. Účelem tohoto shromáždění bylo přednesení požadavků k zlepšení mlynářských poměrů. Delegáti mlynářských organizací žádali celní ochranu, vyřešení nesrovnalostí v dopravních tarifech a daňové úlevy.⁴⁰

---

³⁶ Jaroslav ČERNÝ, *Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika*, Praha 1943.

³⁷ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, s. 77.

³⁸ Jakub DOLEŽAL, *Střípky z mozaiky protektorátní společnosti: německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939-1945)*, Příbram 2010, s. 64-65.

³⁹ *Manifestační schůze mlynářstva Československé republiky: 14. dubna 1924 v Praze*, Praha 1924.

⁴⁰ *Manifestační schůze mlynářstva Československé republiky: 14. dubna 1924 v Praze*, Praha 1924, s. 56.

Po padesáti letech od založení Ústředního spolku mlynářů v Praze se tajemník tohoto spolku Vlastimil Klíma postaral o zveřejnění sborníku „*Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*“. Nejen mlynářští odborníci, ale i znalci z oblasti zemědělství a průmyslu přispěli do tohoto sborníku články o problematice mlynářského školství a mlynářské techniky. Nechybí zde ani příspěvek o dovozních listech či o mlynářské výzkumné stanici. Velkou kapitolu ovšem tvoří popis dějin mlynářského spolku, který sepsal shora uvedený Vlastimil Klíma.⁴¹

K pětadvacátému výročí své existence vydala v roce 1933 Zemská jednota společenstev mlynářů v Čechách brožuru, ve které shrnuje svou činnost. Nesla výstižný název „*Dvacet pět let činnosti Zemské jednoty společenstev mlynářů v Čechách 1908-1933*“. Poukazovala na problémy v mlynářské oblasti, které musela hlavně za první republiky řešit. Usilovala o vypořádání se s nezdravou konkurencí uherských mlýnů, vyrovnávala se se stížnostmi ze strany mlynářů na daň z vodní síly či se zabývala otázkou celní ochrany.

Nákladem tiskové propagandy obchodu, zemědělství a průmyslu v Praze vydal v roce 1936 Ústřední svaz obchodních mlýnů v Československé republice spolu se Zemskou jednotou společenstev mlynářů reprezentativní knihu „*Československé mlynářství*“.⁴² Toto dílo obsahuje čtyři oddíly, jmenovitě oddíl „*Oficiální*“ s příspěvky tehdejšího ministra průmyslu, obchodu a živností a ministra zemědělství, týkající se obecně československého mlynářství. Druhý oddíl tzv. „*Národohospodářský*“ zahrnoval statě o hospodářských poměrech ve vztahu k mlynářství, dále dějiny mlynářství a také přehled mlynářské hospodářské literatury. Mlýnskou výrobou a strojním zařízením mlýna se zabýval třetí „*Technologický*“ oddíl. Čtvrtý „*Organizační*“ oddíl se snažil o strukturování mlýnů v Československé republice, ale i na Podkarpatské Rusi. A konečně v pátém oddílu, nazvaném „*Z našich mlýnů*“, se seznámíme v jednotlivých okresech s konkrétními mlýny. Mlýny zde mají u své fotografie údaje například o současném majiteli, o výrobní kapacitě či o technickém vybavení mlýna. Nejde však o výčet všech mlýnů. Z našeho regionu věnovalo dílo pozornost pouze mlýnu Bedřicha Pejši.⁴³

V rámci přednášek, pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928- 1929, přednesl Theodor Živanský při schůzi společnosti dne 26. listopadu 1928

⁴¹ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928.

⁴² Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936.

⁴³ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 218.

v Praze svůj příspěvek o „*Aktuálních otázkách československého průmyslu mlynářského*“⁴⁴ Živanský rekapituloval vývoj mlynářství za posledních deset let. Protože se jednalo o poválečné období, prošel si mlynářský obor existenčními nesnázemi v podobě volného obchodu ze zahraničí. Tudíž měli mlynáři strach z přítomnosti zahraniční konkurence. Dožadovali se zavedení pevného cla a tím odstranění nerovnoměrnosti dovozu z ciziny. Jaroslav Karas, redaktor Mlynářských novin a odborný učitel mlynářství, vydal v roce 1919 „*Historický vývoj mlynářství*“. V něm popisoval mimo jiné technický půdorys starého českého mlýna⁴⁵ a vyzdvihoval osobu mlynáře a jeho bohatou historii.⁴⁶ Podstatnou část také věnoval strojnímu zařízení mlýna od dávných ručních kamenů s hmoždíři po technologickou modernizaci v podobě parního stroje či Francisovy turbíny.

V základní monografii o dějinách našeho zemědělství, která rozebírá i související činnosti, byla jistá část věnována i vývoji mlýnů a mlynářství, přičemž ovšem se větší díl týká nejstarších dějin mlýnů.⁴⁷ Ve vztahu k mlýnům jsou 19. a 20. století vyhrazeny pouze dva sloupce textu.

Dějínám mlýnské techniky se věnoval Luboš Nový s autorským kolektivem v „*Dějínách techniky v Československu do konce 18. století*“.⁴⁸ Ve třetí kapitole Zdeněk Kuttelvašer líčí vybavení mlýnů od raného středověku, včetně popisu mlynářského stavu té doby. K textu jsou připojeny obrázky zařízení. Dějiny mlýnské vybavení jsou zakončeny 18. stoletím.

V roce 2000 vyšla kniha Ludka Štěpána a Magdy Křivanové *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, pojednávající o vývoji mlýnů, mlynářského stavu a sekerníků ze všech možných úhlů.⁴⁹ Autoři poutavě líčí historii mlýnů od jejich počátků, popisují jednotlivé součásti mlýnů předindustriální doby, přičemž se věnují i novějšímu vývoji mlýnů. Podrobně sledují technická zařízení ve mlýnech, zmiňují i postavení mlynářů a nastiňují i život obyvatel mlýna. Závěrečné kapitoly knihy jsou vyhrazeny souvisejícímu řemeslu sekerníků a stavbám mlýnů jakožto technickým památkám. Text provází mnoho

---

⁴⁴ Theodor ŽIVANSKÝ, *Aktuální otázky československého průmyslu mlynářského, sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928- 1929*, Praha 1929.

⁴⁵ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 39 -41.

⁴⁶ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 45- 55.

⁴⁷ Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 111- 127, 276 a 342.

⁴⁸ Luboš NOVÝ a kol., *Dějiny techniky v Československu do konce 18.stol.* Praha 1974.

⁴⁹ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000.

názorných obrázků a nákresů, provázaných s doklady z jednotlivých mlýnů. Zvláště fungování mlýna a jeho technické součásti jsou v knize představeny velmi názorně, takže kniha může posloužit každému, kdo se chce zabývat minulostí mlýnů. Pasáže o životě lidí ve mlýně obsahují informace, které lze jen obtížně nalézt na v jiných dílech. Čímž myslíme to, že každodennímu životu ve mlýně obvykle nebývá přičítána patřičná pozornost. Na toto dílo navázal o osm let později i druhý díl, zpracovaný Luděkem Štěpánem, Radimem Urbánkem a Hanou Klimešovou.⁵⁰ Kniha doplňuje předchozí dílo, mezi jiným o užitečný slovníček mlynářské terminologie a o kapitolu, podávající komentovaný přehled pramenů, v nichž lze sledovat historii vodních mlýnů.

Jako doprovodný materiál k expozici o dějinách zemědělství na zámku Kačina vydal Zdeněk Kuttelvašer v roce 1971 brožuru o vývoji mlynářství.⁵¹ Samotný vývoj doplňují stati o mlynářství v Československu a o mlynářském výzkumnictví. Brožuru provázejí obrázky z výstavy.

---

⁵⁰ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK - Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008.

⁵¹ Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971.

3 Mlynářství a jeho vývoj v českých zemích moderní doby

Mlynářské řemeslo, které patřilo v našich zemích k nejstarším a nejdůležitějším odvětvím potravinářského průmyslu⁵², prošlo až do novověku pozvolným vývojem. Právě do této doby byl mlýn cenným zařízením, jelikož jeho stavba předpokládala určité znalosti hydrotechniky a mechaniky. Tyto vědomosti se většinou předávaly z mlynářské generace na generaci. Vedle mlýnů, které si do novověku držela vrchnost, neboť si uvědomovala výnosnost mlýnských produktů a svá práva si pečlivě chránila a nutila poddané ke mletí jen ve svých mlýnech podle mlýnského přímusu z 13. století,⁵³ budovali si poddaní, po změnách poměrů od 16. století, mlýny ve městech, vsích a na samotách pod rybníky a při malých potocích.⁵⁴ Vrchnost nechtěla připustit nového konkurenta a snažila se situaci vyřešit tzv. zavedením rajonizace, kdy zrušila některé poddanské mlýny a vyhrazovala si mlýny, ve kterých se mohlo mlít.⁵⁵ Toto nařízení, mlít pouze ve mlýnech příslušného panství, zrušil dvorským dekretem v roce 1783 Josef II.⁵⁶

Josefinské reformy se dotkly jiné mlynářské záležitosti i v roce 1779. Josef II. totiž zrušil soud zemských přísežných mlynářů, fungující od 19. května 1340, tzv. Judicum.⁵⁷ Jednalo se o zvláštní dozorčí orgán, upravující vztahy mezi mlynáři v oblasti vodního práva. Už ve středověku, kdy počet mlýnů pozvolna narůstal, soud stanovoval mlynářům předpisy, jimiž se museli řídit a podléhali mu ve všech sporech - svádění a užívání vody, stanovení měr jezů a žlabů.⁵⁸ Přísežní mlynáři se dále účastnili určení nejvyšší výšky hladiny zadržené vody, tzv. osazení cejchu, aby nedošlo ke škodě na okolních pozemcích a stavbách a vodotechnických zařízení na vodním toku.⁵⁹ Činnost tohoto orgánu se

---

⁵² pro zajímavost uvádíme první zmínku Hájkovy kroniky o vodním mlýně: „*Toho také času Halák, syn Mladův, velmi imistrný tesař, mlejn Svachovi pod městem udělal, kterýž voda táhla, takže jsou tu mnozí z Čechů přicházeli, tomu se divíce, od toho prvního mlejnu na vodě naučení brali a na jiných řekách také sobě mlýny k tomu nápodobné strojili, neb předtím všickni čeští mlýnové na horách a na větru byli.*“ Václav Hájek z Libočan, Jan LINKA (ed.) *Kronika česká*, Praha 2013, s. 49- 50.

⁵³ Luboš NOVÝ a kol., *Dějiny techniky v Československu do konce 18.stol*, Praha 1974, s. 178.

⁵⁴ Luboš NOVÝ a kol., *Dějiny techniky v Československu do konce 18.stol*, Praha 1974, s. 181.

⁵⁵ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 21.

⁵⁶ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 188.

⁵⁷ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 47.

⁵⁸ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 46.

⁵⁹ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 73.

zaznamenávala do soudních knih a po jeho zrušení přešly jeho záležitosti do rukou krajských úřadů.⁶⁰

Ve starším období byl uplatňován systém tzv. námezdního mletí. V takovém případě mlynář mlel pro soukromé osoby zpočátku za naturální, později za peněžní úhradu. Zákazník tedy do mlýna přivezl obilí a odvezl si mouku, buď přímo umletou z jeho obilí, nebo z obilí obdobné kvality některého z předešlých zákazníků.⁶¹ Mnoho mlynářů mlelo běžně tímto způsobem ještě i ve 20. století.⁶²

Před první světovou válkou ustupovalo ve městech námezdní mletí do pozadí a začalo ho nahrazovat stále obchodní mletí pro tržní prodej. Zemědělci prodali mlynáři obilí, ten ho semlel a prodával jako hotový výrobek obchodním společnostem. Zákazník tak platil nejenom za práci, ale i za výrobek. Tuto praxi v této době zavedl Českomoravský svaz pro hospodaření s obilím k udržení konkurenceschopnosti mlýnů. Na každý rok měl mlynář stanoven, jaké množství může semlít.⁶³ Mezi oběma kategoriemi, tedy mletím námezdním a obchodním, existovala ještě početná vrstva mlýnů smíšených, které mlely námezdně i obchodně pro zemědělce.⁶⁴

Že měli mlynáři v okruhu ostatních řemesel výlučné postavení, můžeme sledovat v době národního obrození. Právě mlynáři byli nositeli obrozeneckých a vlasteneckých myšlenek tehdejší společnosti. Jejich mlýny byly často místem setkání stejně smýšlejících lidí. Ti v mlynářích viděli osoby, které by mohly stát proti vrchnosti a církvi. Mlynáři často vykonávaly i různé společenské funkce v obcích, např. vedli místní kroniky, či zasedali v orgánech samosprávných korporací či různých spolků.⁶⁵

Ve mlýně byl mlynář hlavou celého mlýna. Nejčastěji se mu říkalo pan otec a řídil chod mlýna a práci všech mlýnských zaměstnanců a pomocníků. Každý den procházel a kontroloval mlýn i přilehlé hospodářství. Zpravidla se jednalo o pole, louky, dobytek a drobné domácí zvířectvo. Pokud mlynář z nějakých důvodů nemohl svou práci vykonávat,

---

⁶⁰ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 46.

⁶¹ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK – Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008, s. 248.

⁶² Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 20

⁶³ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK – Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008, s. 248.

⁶⁴ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 13.

⁶⁵ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 196.

zastoupil ho stárek, který stejně jako mlynář ovládal nejenom sekernické⁶⁶ a kovářské práce, ale staral se i o ekonomické záležitosti mlýna.⁶⁷ Pod funkcí stárka pracoval mládek. Staral se o bezchybný chod mlýnice. Mládek také stárkovi ručil za kvalitu mouky a musel dokázat opravit poruchy na mlýnském zařízení. Nejnižší stál mlynářský učeň (prášek), jenž pečoval o čistotu, zametal a uklízel ve mlýnici a podle potřeb pomáhal mládkovi. Po ruce byla mlynáři také neméně významná osoba, mlynářova žena „panímáma“, která se starala o domácnost, hospodářství a všechny zaměstnance ve mlýně.⁶⁸ Mlýn se během léta připravoval na nával zákazníků. Procházel celkovým úklidem a dočkal se také veškerých oprav. Po žních, v období od září do prosince, byla potřeba hodně mlít a tak mlýn ožival už po páté hodině ranní a fungoval často i dvanáct hodin denně, někdy i v noci.

Pokud se člověk rozhodl pro mlynářské povolání, čekal ho obvykle tříletý učební pobyt ve mlýně. Při pozorování chodu mlýna nejprve smetával rozprášenou mouku při mlýnici a stával se postupně nedílnou součástí výrobního procesu. Učení bylo zakončeno praktickou mlynářskou zkouškou ve mlýně jiného mlynářského mistra, než kde se samotný učeň zaučoval. Po zdařilém vykonání zkoušky obcházeli mlynáři jako krajánci mlýny nejdříve s vandrovními listy, poté od roku 1827⁶⁹ s vandrovními knížkami, kam se zapisovalo, jak se mlynář choval a jakou práci vykonal. Zápis poté potvrdila vrchnost nebo úřad. Ve 20. století jsou vandrovní knížky na ústupu. Mlynáři byli najímáni přímo do mlýnů jako mládci za smluvně dohodnutý plat. Při tom se zároveň zavázali, že pokud nebudou hotovi se svým dílem, nevypoví mlynářskému mistru službu.⁷⁰

Mlynáři se zpočátku při stavbě svých objektů spoléhali na přirozenou pohonnou sílu - tok s větším vodním spádem. Svá stavení zasazovali do hlubokých údolí, pod stráně a tam, kde bylo nablízku dost surovin a jistota odbytu. Při tom se využívalo kolo na svrchní vodu. Mlynáři museli disponovat hydrotechnickými znalostmi. Se zkušenostmi se stávali zručnějšími staviteli a pro realizaci svých záměrů velmi často používali účinné nástroje. Aby využili co nejefektivněji vodní síly, zřizovali mlýnské náhony. Pro větší výškový

---

⁶⁶ Sekerníci stavěli především vodní kola a mlýnské stroje vůbec. *Ottův slovník naučný* 22, s. 809.

⁶⁷ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 206.

⁶⁸ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 207.

⁶⁹ podle patentu z 24. února 1827, In: Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 181.

⁷⁰ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 181.

rozdíl hladin vody býval na vodním toku budován jez, od kterého vedl náhon, často i stovky metrů dlouhý, k mlýnu, kde jeho voda roztáčela mlýnské kolo. Pro regulaci průtoku vody v náhonu se do něj umísťovala rozličná stavítka. Tato stavítka byla důležitá i proto, že na jednom náhonu mohlo být i několik mlýnů různých mlynářů. V takovém případě byly dost časté právě spory o využití vodní síly.⁷¹

O plnění vrchnostenského mlecího a vodního práva a o dodržování určitých pravidel mezi vrchností a mlynáři se zajímal také císař František I. 1. prosince 1814 vydal na základě starších předpisů a cechovních zvyklostí mlýnský řád.⁷² Tento patent obsahoval soupis mlynářských práv, povinností a řádů, jimiž se měli řídit nejenom mlynáři, ale také vrchnost a její úředníci. Císařovo nařízení přiznávalo každému právo požádat o postavení nového mlýna s jediným omezením, a to takovým, že tím nesmí být poškozeni ostatní mlynáři a obyvatelé. Každý měl právo svobodné volby mlýna a mlecí, tedy ti, kdo si ve mlýně nechávali zpracovat obilí, směli mlynářovu práci kontrolovat. Všeobecně měli dohlížet na kvalitu a čistotu mletí obecní představení. Pokud někdo porušil stanovená pravidla, neminula ho peněžitá pokuta a při větších přestupcích ho čekal podle trestního práva soud. Mlynářský řád Františka I. mimo jiné nařizoval: „*Užívá-li mlynář falešné míry aneb váhy, propadá trestnímu zákonu. Té samé viny se dopouští, když obilí aneb mouku při mletí nějak ubírá, když lepší žito špatnějším vyměňuje, když špatnější druhy, neb ječmen, oves, pohanku, vikev k lepším druhům pšenice aneb žita přimichuje, aneb rozličné druhy mouky, jako žemlovou mezi žitnou, aneb špatnější druhy mouky do pěknějších míchá, aby určitou váhu v nějaké právem nepředepsané menšině obdržel, aneb když tu váhu promícháním mouky jinými, lidskému zdraví ač neškodlivými látkami doplní, když konečně namletou mouku do vlhkého místa, aby větší tíže byla, složí. Stalo-li by se pak takové přimíchání s pokaženým obilím aneb moukou a jinými, lidskému zdraví škodlivými látkami, tedy má takový mlynář podle trestního práva trestán býti.*“⁷³

Dále se mlynářské činnosti dotklo zrušení cechovního zřízení v našich zemích v roce 1859 živnostenským řádem z 20. prosince 1859, s platností od 1. května 1860,⁷⁴

⁷¹ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.8, f.50r.

⁷² Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 54.

⁷³ Vilém KARÁSEK: *Mlynářské řády a práva před sto lety*, Český lid 23/1914, s. 427. Článek je dostupný na: <http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid23/index.htm>, přístup 6. dubna 2016.

⁷⁴ Vyhlášen patentem č. 227/1859 ř. z., který je dostupný např. na adrese <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18590004&seite=00000619&size=45>, přístup 24. března 2016.

mlynářské řemeslo se stalo svobodnou živností a mohl ji provozovat každý, kdo si koupil nebo najal mlýn. V předešlé době měly cechy velké pravomoci, nyní se mlýny osamostatňovaly a fungovaly pod záštitou živnostenských společenstev. Každý mlynář, který měl v držení živnostenský list k provozování řemeslné mlynářské živnosti, musel být i členem jemu místně určeného společenstva mlynářů.⁷⁵

Následující významné právní předpisy, týkající se mlýnů a mlynářů, byly přijaty v 70. letech 19. století. Pro všechny české země platil říšský vodní zákon ze dne 30. května 1869, ř. z. 93. Dále byly přijaty pro jednotlivé země zemské vodní zákony a to pro Čechy zemský vodní zákon ze dne 28. srpna 1870, č. 71 českého zemského zákoníku, pro Moravu č. 65 moravského zemského zákoníku a konečně pro Slezsko č. 51 slezského zemského zákoníku.⁷⁶ Dosud se mlynáři opírali o mlynářský řád, nyní před nimi stálo jasné vodní zákonodárství, které mimo jiné navázalo na činnost přísežných mlynářů. Tak například předepisovalo určení nejvyšší povolené výšky hladiny vody: „Podle § 23. vodního zákona ze dne 28. srpna 1870 jest nařízeno, že se má při všech hnacích strojích a stavidel poznamenati na náklad držitelů těch strojů a stavidel prostředkem cejchů (kolu, znamení normálních, jezoměrů) aneb jiných stálých znamení, jaká může být hlavní dovolená záplava nejvyšší a má-li kdo povinnost vodu v určité výšce chovati, jaká může být voda nejnižší. Toto zařizování cejchu díti se má politickým úřadem a každý majitel stroje jest povinen, o zřízení tohoto normálního znamení k politickému úřadu žádati.“⁷⁷ Říšský vodní zákon ze dne 30. května 1869, ř. z. č. 93 dále nařizoval vedení vodních knih v § 22. Jejich úpravu také doplňovala nařízení ministerstva orby, v dohodě s ministerstvy vnitra, spravedlnosti a obchodu.⁷⁸ Tato nařízení, týkající se vedení vodních knih, pozbyla platnosti po vydání vládního nařízení č. 160/1925.⁷⁹ Se zřízením Protektorátu Čechy a Morava se vodní zákonodárství omezilo pouze na český zemský vodní zákon č. 71/1870. 7. srpna 1942 totiž protektorátní vláda zrušila moravský a slezský vodní zákon.⁸⁰

⁷⁵ Mlynářská společenstva: od roku 1866 v Mirovicích, od roku 1870 v Litomyšli, od roku 1875 v Poděbradech. In: Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 22.

⁷⁶ Jaroslav ČERNÝ, *Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika*, Praha 1943, s. 18.

⁷⁷ SOA Praha, SOKA Příbram, OÚ Sedlčany, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 32., s. 845.

⁷⁸ v Čechách nařízením z 20. září 1872, č. 52 čes. z.z., na Moravě nařízením z 20. září 1872, č. 33. mor. z.z. a ve Slezsku nařízením z 20. května 1873, č. 35 slez. z. z.

⁷⁹ Jaroslav ČERNÝ, *Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika*, Praha 1943, s. 19.

⁸⁰ Jaroslav ČERNÝ, *Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika*, Praha 1943, s. 18.

Vlastní vývoj moderního mlynářství v českých zemích nastává od 40. let 19. století. Starý český mlýn z konce 15. století s mletím na kameny ustoupil novějším technologiím.⁸¹ František Tureček ve svém příspěvku do Československého mlynářství charakterizoval český mlýn: „*Celé složení takového mlýna má pouze dva stroje, a to kámen - pískovec a vysévací zařízení. Na kameni se prováděly veškeré mlecí chody, i čištění zrna. Kámen byl poháněn převodem ozubených kol přímo od vodního kola, a proto muselo být ve mlýně tolik kol, kolik bylo složení. Vysévalo se přes „pytlík“ a meziprodukty se vynášely k opětnému semílání po schodech, neboť nebylo dnešních výtahů.*“⁸² Stavitelé mlýnů se inspirovali tzv. uměleckými mlýny, budovanými od 18. století v Americe. U nás se těmto továrním mlýnům říkalo nejenom umělecké, ale také podle původu vzniku americké. Českým průkopníkem období uměleckých mlýnů byl podnikatel František Gabrle, který je spojován se stavbou mlýna poháněného na páru v Žacléři v roce 1842.⁸³ Postupně do konce tohoto roku přibýlo ještě 8 parních mlýnů. Pro představu se v tomto období evidovalo v Čechách celkem 7060 mlýnů.⁸⁴

Tento typ zařízení usnadnil mlynáři mnoho práce. Dočkal se konstrukčního zlepšení s plnou mechanizací celého výrobního procesu. Obilí čistily před mletím zvláštní stroje, které z něho odstraňovaly všechny takové částice, působící nepříznivě na barvu mouky. Mouka tak získávala bělejší barvu. Pískovcové kameny v mlecím stroji, které obilí roztíraly, byly nahrazeny většími kameny z francouzského sladkovodního křemene, obilí řezajícími.⁸⁵ Francouzskými se tyto kameny nazývaly proto, že místem jejich objevu byly oblasti La – Ferté- sous- Jouarre, Champagne a Brié ve Francii.⁸⁶ Avšak kvůli jejich vysoké ceně je nahradily umělé kameny. Se zavedením uměleckých mlýnů do provozu se výkonost zdvojnásobila.⁸⁷ Mlýny se těšily z odbytu i díky stavbě železnic.⁸⁸ V roce 1845

⁸¹ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK- Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008, s. 31

⁸² Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 140.

⁸³ Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000, s. 70.

⁸⁴ Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 276.

⁸⁵ Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971, s. 17.

⁸⁶ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 70.

⁸⁷ Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 276.

⁸⁸ Železniční trať Vídeň- Brno, vybudována v roce 1839, železniční trať Přerov- Olomouc- Praha zpřístupněná v roce 1845.

přibýly parní mlýny v Praze a v Děčíně a o rok později další v Praze a v Lovosicích.⁸⁹ Krokem k modernímu mlynářství té doby přispěl nejenom příchod „amerikánského“ typu mlýna, ale i počátek obchodní velkovýroby. Popis uměleckého mlýna a jeho mechanizace je podán ve svém slovníku Františka Ladislava Riegera z roku 1866: *„Novější anglické či americké mlýny liší se od těchto, tj. od předchozích, jen mnohem důkladnějším zařízením, takže toutéž silou pohybovací mnohem větších účinků se docílí. Celý kolostroj, ano i hranice mlýna jest totiž u nich ze železa a jediný hlavní hřídel žene čtvero i šestero složení a množství jiných přístrojů vedlejších, které k usnadnění práce a k docílení pěknější, lepší a trvanlivější mouky napomáhají..“*⁹⁰

Vedle uměleckého mlýna se u nás v 70. letech 19. století začal objevovat mlýn, který začal k mletí obilí používat moderní válcové stolice.⁹¹ Vynálezcem tohoto nového způsobu zpracování obilí byl inženýr a mlynář Friedrich Wegmann z Curychu, narozený roku 1832.⁹² Své vzdělání v jižní Francii uplatnil v roce 1873 při výrobě porcelánových válců, které jsou z pórovitého, tvrdého a ostrého materiálu. Krupice se díky nim lehce roztírá. Wegmann odjel se svým objevem na výstavy do Vídně a Budapešti, kde se spojil s firmou Ganz a spol.⁹³ Tím si nastartoval slibnou kariéru. Porcelánové stolice u nás začaly nahrazovat mlýnské kameny na konci 19. století.

V této době bývala vodní kola nahrazována vodními turbínami. Mlynáři chtěli zefektivnit vodní sílu, a tak si do svých mlýnů toto zařízení pořizovali. Nejčastěji se můžeme setkat s turbínou typu Francis.⁹⁴ O její konstrukci se v roce 1849 postaral americký inženýr Francis.⁹⁵ Dalším typem v našich mlýnech byly Girardova, či Kaplanova turbína.⁹⁶

---

⁸⁹ Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971, s. 16.

⁹⁰ *Riegrův slovník naučný* 5, Praha 1866, s. 388.

⁹¹ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK - Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008, s. 62.

⁹² Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 56.

⁹³ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 82- 83.

⁹⁴ Např. SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, s. 13.

⁹⁵ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 67.

⁹⁶ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK - Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008, s. 92.

Vrcholem technologické inovace se u nás na přelomu 19. a 20. století stal automatický mlýn. Kolébkou tohoto zařízení byla Anglie. Pro každý úkon procesu mletí (pro zpracování šrotu, luštění krupic, jejich mletí a domílku) sloužil samostatný speciální stroj. Do mlýnů se na místo vodních kol pořizovaly turbíny a doprava v jejich útrobách se plně mechanizovala pomocí výtahů.⁹⁷

Moderní technologie nebyla jediným pokrokem v mlynářské oblasti v 19. století. Právě tím, že toto odvětví tvořilo nedílnou součást potravinářského průmyslu a mouka a obiloviny se řadily k nejdůležitějším potravinám člověka, byla nutnost z iniciativy mlynářů vytvořit organizaci, která bude řešit otázky mlynářství v globálnějším měřítku. Tuto kompetenci vedle společenstev, která fungovala pro určitý okres, získal v roce 1878 tzv. Ústřední spolek mlynářů v Praze. Jednalo se o nejstarší mlynářskou organizaci u nás. 10. června 1878 proběhl v Měšťanské besedě⁹⁸ mlynářský sjezd, který lze považovat za počátek zrodu velké mlynářské instituce jako takové. Byly schváleny připravené stanovy, jež byly potom potvrzeny i ministerským výnosem ze dne 22. září 1878. Na ustavující valné hromadě, kde se ihned přihlásilo 40 členů, byl zvolen mimo jiné i Josef Gärtner, majitel mlýnů v Sedlčanech. Roční příspěvek členství činil do roku 1881 4 zlaté, poté 5 zlatých. Spolek zahájil svoji činnost v druhé polovině roku 1878.⁹⁹ Spolek řešil již od svého počátku několik podstatných bodů. V říjnu roku 1879 navrhl ve schůzi domácí rady Spolku Jan Prokopec, továrník mlýnských strojů na Královských Vinohradech, aby byl založen mlynářský odborný časopis. Tříčlenná, později pětičlenná komise se zabývala tímto programem. Usnesla se, že list bude čtrnáctideníkem, a že v něm bude pamatováno na tržní zprávy plodinových burz v Praze, Vídni a Budapešti. Roční předplatné dělalo 4 zlaté a 50 krejcarů. Redaktorem časopisu byl do roku 1909 pan Vilímek a poté Karel Žák. Jan Vávra se staral o vydavatelské a nakladatelské záležitosti. Časopis nesl prostý výstižný název „Mlynář.“¹⁰⁰

Spolek mlynářů se také podílel na přípravných pracích k uspořádání jubilejní zemské výstavy v Praze roku 1891. K prezentaci svého řemesla dostal zvláštní pavilon o výměře 120 m², kde byl graficky znázorněn stav mlynářství v Čechách a kde také Jan

⁹⁷ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 85.

⁹⁸ Měšťanská beseda sídlila v Jungmannově ulici v Praze. <http://www.cevroinstitut.cz/cs/clanek/mestanska-beseda-vcera-a-dnes/> přístup 31. března 2015.

⁹⁹ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 14- 15.

¹⁰⁰ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 16.

Prokopec vystavil svůj model jednoho mlecího systému. Výstavy se rovněž účastnilo 44 mlynářských podniků.¹⁰¹

Organizace řešila nejen příjemné záležitosti. Zástupci spolku se v prosinci roku 1880 vydali do Vídně, kde se účastnili mlynářské konference. Podporovali zde stížnost na nesrovnalosti týkající se železničních tarifů. Pražský spolek žádal zavedení kilometrového tarifu. Na tato naléhání ministerstvo obchodu vydalo oběžník železničním správám, v němž žádalo lepší úpravu železničních tarifů pro mlýnské výrobky.¹⁰² V srpnu roku 1893 se konal další mlynářský sjezd ve Vídni. Čeští mlynáři se setkali s velkým odporem ohledně zavedení kilometrového tarifu zejména ze strany vídeňských a haličských mlýnů. Ty se vymlouvaly, že za daných poměrů nelze najít klíč k určení základní dopravní taxy na jeden kilometr. Na tomto sjezdu se také řešil boj českého mlynářství s uherským konkurentem. Z Uher se dovážela surovina o 1 až 1½ zlaté levněji, než šlo u nás získat a to bezcelně s předpokladem vývozu mouky do ciziny.¹⁰³

Ústřední spolek pamatoval i na bezpečnostní opatření. Požárním pojištěním organizovaných mlýnů se zabývala spolkem vytvořená, tzv. asekurační komise. Konkrétně řešila různé návrhy na vybudování vlastní mlynářské požární pojišťovny. Následně byly mlýny pojišťovány pojišťovnou „*Slavie*“.¹⁰⁴

Neméně důležitou oblastí pro spolek byla výzkumná činnost a odborné školství v mlynářství. V roce 1908 byla založena Výzkumná stanice mlynářská při Vysoké škole zemědělského a lesního inženýrství v Praze.¹⁰⁵ Stala se oprávněnou laboratoří k testování dovážených mouk. Snažila se zlepšit kvalitu české a moravské pšenice. Prováděla úřední rozhodčí analýzy a spolupracovala s celními úřady. Neblahý osud ji však přinesl rok 1939, kdy byl její majetek v souvislosti s uzavřením vysokých škol rozkraden a poničen. Vysoká škola zemědělská obnovila po druhé světové válce činnost výzkumného ústavu. Tohoto oboru se také dotkly organizační změny ve vysokém školství. Výzkumná stanice mlynářská přestala existovat jako samostatné výzkumné pracoviště, neboť se v roce 1952 začlenila do katedry chemie a technologie sacharidů při Vysoké škole chemicko-technologické v Praze. Náplní její práce přestaly být technologické disciplíny.¹⁰⁶

¹⁰¹ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 19.

¹⁰² Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 16.

¹⁰³ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 20.

¹⁰⁴ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 17.

¹⁰⁵ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 70.

¹⁰⁶ Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971, s. 39-41.

Mlynářské školství má své kořeny v podobné době jako výzkumná činnost. První snahy o výuku mlynářského řemesla můžeme zaznamenat již před první světovou válkou. Samotný vzdělávací institut s výukou českého jazyka měl vzniknout buď v Chocni, nebo v Bělé pod Bezdězem.¹⁰⁷ Vláda dávala od tohoto plánu ruce pryč, a tak byla v roce 1911 založena německá mlynářská soukromá škola v Úsově na severní Moravě v místnostech Lichtenštejnského zámku. Jednalo se o první školu tohoto druhu v Rakousku-Uhersku. Vyučovat se začalo 28. října 1911. Škola nabízela dva jednorocní kurzy, pět měsíčních obchodně technických kurzů a deset týdenních mistrovských kurzů. V roce 1914 byla jako městská škola přeložena do Břeclavi, kde fungovala jako dvouletá denní škola.¹⁰⁸

Počestění se odborné mlynářství dočkalo po vzniku Československé republiky v roce 1919. V té době školu vedl Karel Branberger, který předtím založil a vyučoval soukromé české mlynářské kurzy v Pardubicích, které byly organizovány jako púletní.¹⁰⁹ V rámci těchto kurzů zájemci absolvovali předměty typu nauka o obilí a mlýnských výrobcích, zbožíznalecká cvičení, mlynářství, počty a základy algebry, český pravopis a česká korespondence, ale dozvěděli se také něco z oblasti elektrotechniky a mechaniky.¹¹⁰ Jelikož si mnoho strojů a pomůcek Němci z Břeclavi po vzniku první republiky odvezli do Vídně, prošla škola v Břeclavi náročným počátkem.¹¹¹ Finanční prostředky škola získávala od státu, a tak v roce 1924 byla postátněna. Zároveň se jejím ředitelem stal Jan Žák. Škola byla nadále dvouletá. Rozšířila se o pekařský obor. V roce 1929/1930 se k ní připojila jednorocní mistrovská pekařská škola. Od roku 1934/1935 byl tento obor dvouletý a na škole dále pracoval také ústav pro vzdělání učitelů na pekařských pokračovacích školách. Škola poskytovala strojní, chemické, obchodní a všeobecné vzdělání.¹¹² Učitelé chtěli školu přemístit do Prahy, ale snahy uvázly na mrtvém bodě. Do Prahy se instituce dostala až v době okupace.

Všechna Mlynářská společenstva v Čechách sdružovala od roku 1908 Zemská jednota společenstev mlynářů pro Čechy se sídlem v Praze. Při svém založení tvořilo Jednotu devatenáct společenstev z různých krajů Čech.¹¹³ Prvním jejím starostou se stal

---

¹⁰⁷ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 22.

¹⁰⁸ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 94.

¹⁰⁹ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 146.

¹¹⁰ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 93.

¹¹¹ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 97.

¹¹² Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 147.

¹¹³ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 173

Josef Dürich, mlynář v Klášteře nad Jizerou a poslanec říšské rady nejdříve jako Staročech, později jako agrárník. V roce 1920 se vzdal funkce starosty Jednoty a stal se jejím čestným členem. V jeho funkci ho nahradil František Famfulík, následoval ho Vilém Ptáček, mlynář v Novém Městě nad Metují.¹¹⁴ Stejně jako Ústřední spolek mlynářů v Praze řešila Zemská jednota společenstev mlynářů spoustu úkolů. S novými hospodářskými a politickými poměry se věnovala otázkám daní - daně z vodní síly, daně obrátové a její „paušalování“ a dávky z majetku. Daň byla na mlýny uvalena již na počátku 17. století.¹¹⁵ Daň z vodní síly získala konkrétní podobu po roce 1925. Měření vodní síly se provádělo tzv. vantroky¹¹⁶ nebo podle stavidla. Mlynáři tuto daň museli platit jednou ročně. V roce 1925 vynesla daň z vodní síly přes 26 milionů Kč, o rok později přes 22 milionů Kč a v roce 1927 23 milionů Kč.¹¹⁷ Mlynáři se proti zavedení této daně neúspěšně bránili. Tvrdili, že nevynese ani tolik, kolik stojí její vybírání.¹¹⁸ Dále upozorňovali na to, že výtěžek z daně je použit na budování nových objektů, které nejsou touto daní zatíženy.¹¹⁹

Zemská jednota dále kontrolovala dovoz cizí mouky a sledovala její chemické složení. Také se zabývala otázkou celní obrany. Nejvýznamnějšího úspěchu však organizace dosáhla 29. června 1929 zákonem č. 99. Sb. zákonů a nařízení, kdy došlo k zřemeslnění mlynářské živnosti.¹²⁰ Tovární mlýnské podniky ovšem k řemeslné živnosti nepatřily. Dále vládním nařízením z 20. července 1935, č. 168 Sb. zákonů a nařízení byla provedena úprava výrobních a odbytových poměrů v mlynářství. Toto nařízení stanovovalo, že ministerstvo průmyslu, obchodu a živností v dohodě se zúčastněnými ministerstvy musí svolit zřízení nových mlýnů a opětovné používání zastavených mlýnů. Tímto opatřením, jak zdůrazňoval ministr průmyslu, obchodu a živností Josef Václav Najman ve svém příspěvku do „Československé mlynářství“, měla být nezdravá konkurence mezi mlýny potlačena.¹²¹

---

¹¹⁴ Dvacet pět let činnosti Zemské jednoty společenstev mlynářů 1908-1933, Praha 1933, s. 19.

¹¹⁵ Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 53.

¹¹⁶ Vantroky- žlaby, kterými tekla voda na mlýnské kolo. Luděk ŠTĚPÁN- Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I*, Praha 2000, s. 155-156.

¹¹⁷ SOA Praha, SOKA Benešov- Osobní fond Losenický Vojtěch (1970 - 1980). Daň z vodní síly.

¹¹⁸ *Manifestační schůze mlynářstva Československé republiky: 14. dubna 1924 v Praze*, Praha 1924, s. 35.

¹¹⁹ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 71.

¹²⁰ Dvacet pět let činnosti Zemské jednoty společenstev mlynářů 1908-1933, Praha 1933, s. 21.

¹²¹ Josef Václav NAJMAN, *Mlynářství jako živnostenské podnikání*, In: *Československé mlynářství*, Brno 1936, s. 9.

Později hájil mlynářské zájmy Ústřední svaz obchodních mlýnů Československé republiky, kde členem nemohl být mlynář jako jednotlivec, nýbrž jenom mlynářské organizace. Jako příklady některé uvádím: Svaz československých obchodních mlýnů, Praha I (jehož výborovým členem byl mimochodem mlynář Jan Pejša ze Sedlčan)¹²², Ústřední spolek mlynářů, Praha II, Spolek moravských obchodních mlýnů, Brno, Svaz slezských obchodních mlýnů, Opava. Prostřednictvím těchto institucí byly organizovány všechny obchodní mlýny v Československé republice. Ústřední svaz bojoval hlavně proti dovozu cizí mouky.¹²³

Vázané hospodářství v době první světové války omezovalo chod mlýnů. Ty se zúžily pouze na mlýny námezdní.¹²⁴ 21. února 1915 byl rovněž císařským nařízením upraven obchod s obilím a mlýnskými výrobky, kterým tehdejší vláda sáhla na nedotknutelnost soukromého podnikání.¹²⁵ 27. února 1915 vydala vláda nové nařízení o zřízení tzv. „Válečného obilního ústavu“, který se staral o veškeré obilí a mlýnské výrobky, kromě malého množství potřebného k výživě zemědělců. V praxi se veškeré mletí přesunulo do velkých mlýnů. *„Mlýny byly rozděleny na mlýny smluvní, mající alespoň jeden vagon výkonnosti, pak na mlýny okresní, které byly sdruženy podle jednotlivých politických okresů. Tyto mlýny v prvé řadě kryly potřeby okresu a konečně mlýny námezdní, které podle své výkonnosti byly rayonovány a sloužily pro zásobování zemědělců. Mlýny smluvní a okresní nesměly mlet pro zemědělce, čímž se práce pro všechny mlýny příznivě rozdělila.“*¹²⁶

Přesto se mlynářství v Čechách muselo potýkat se silnou uherskou konkurencí v oblasti výroby a na trhu s moukou. Uherští mlynáři využívali tamější nižší úroveň mezd a také podléhali nepatrnému daňovému zatížení. Díky vyššímu technickému pokroku strojního vybavení vyráběli lepší a lacinější produkt, jež odpovídala poptávce konzumu.¹²⁷ Se skutečností dovozu kvalitnější uherské mouky se čeští mlynáři museli potýkat i po první světové válce. Teprve v roce 1921 došlo k oživení českého mlynářství, když se uvolnil

---

¹²² Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 159.

¹²³ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 157.

¹²⁴ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 18.

¹²⁵ *Dvacet pět let činnosti Zemské jednoty společenstev mlynářů 1908-1933*, Praha 1933, s. 15.

¹²⁶ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 170.

¹²⁷ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 32.

obchod s obilím a moukou.¹²⁸ Kvůli volnému hospodaření s obilím ovšem neplatilo žádné ochranné clo na mouku. Dovážela se mouka ze zahraničí, aniž by se za ní musel platit celní poplatek. Její dovoz byl nahlášen pouze tzv. ohlašovacím řízením. Mlynáři se proti tomuto stavu bránili na manifestační a protestní schůzi mlynářství, konané dne 14. dubna 1924. Ve velkém sále Pražské plodiny burzy v Praze se sešli delegáti Zemské jednoty mlynářských společenstev a jednotlivých mlynářských společenstev z celé Československé republiky.¹²⁹ Shodli se na několika požadavcích. Chtěli okamžité zavedení celní ochrany, okamžité zavedení daně z obratu na dováženou mouku z ciziny (aby nebyla daní více zatížená tuzemská mouka než zboží dovážené z ciziny), opět se dožadovali tarifních opatření, aby byl zrušen jadranský tarif¹³⁰, díky němuž se dopravuje cizozemská mouka na československých drahách nepoměrně levněji než místní mouka a obilí a nakonec řešili vysoké daňové zatížení mlynářů v podobě výdělkové daně a daně z příjmu.¹³¹

Mlynáři se dočkali celní ochrany nejdříve v roce 1925 v podobě systému tzv. klouzavých cel, vydané Vládním nařízením ze 4. června 1925, čís. 111 Sb. z. a n. Jednalo se však o nedokonalé řešení, spočívající v tom, že clo se mělo platit teprve tehdy, když cena pšenice klesla pod 180 Kč a žita pod 150 Kč za 100 kg.¹³² Další nedokonalost lze spatřit v nerovnoměrnosti měsíčních dovozů. V bezcelních měsících byl dovoz do zásoby neobyčejně stupňován, zatímco v měsících, kdy se muselo platit clo, byl dovoz redukován jen na nejnutnější míru. Celkový dovoz skoro vůbec nepoklesl a domácí mlýny byly v bezcelních měsících¹³³ bez ochrany.¹³⁴ „Např. v lednu 1926, kdy platilo clo na pšenici, se dovezlo jen 524 vagonů, v únoru 1926 naopak 2009 vagonů, v dubnu 1926 opět jen 874 vagonů a na to v květnu 2872 vagonů.“¹³⁵ Po parlamentních volbách v roce 1926 se začalo

¹²⁸ Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 342.

¹²⁹ *Manifestační schůze mlynářstva Československé republiky 14. dubna 1924 v Praze*, Praha 1924, s. 3.

¹³⁰ Tarif číslo 23/B a 24 železniční tarif pro přepravu zboží mezi Terstem, Puljí a Rovignem a stanicemi československými ze dne 1. ledna 1923. *Manifestační schůze mlynářstva Československé republiky*, str. 43.

¹³¹ *Manifestační schůze mlynářstva Československé republiky 14. dubna 1924 v Praze*, Praha 1924, s. 55- 56.

¹³² Theodor ŽIVANSKÝ, *Aktuální otázky československého průmyslu mlynářského, sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928- 1929*, Praha 1929, s. 11.

¹³³ To, zda bude nutno platit clo, se odvíjelo od ceny obilí v předchozím měsíci; pokud v něm cena neklesla pod stanovenou hranici, byl následující měsíc tzv. bezcelní.

¹³⁴ Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928, s. 38.

¹³⁵ Theodor ŽIVANSKÝ, *Aktuální otázky československého průmyslu mlynářského, sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928- 1929*, Praha 1929, s. 11.

jednat o nové soustavě celní ochrany. Klouzavá cla tak nahradila pevná cla, zavedená opatření československé obilní společnosti zákonem č. 109 z 22. června 1926. Současně se zavedením pevného cla na mouku byly také uzákoněny dovozní listy na obilí a mlýnské výrobky.¹³⁶ „*Podstata dovozních listů jest všeobecně známá. Rozumí se jím u mlýnských výrobků nepřenositelný, na jméno určitého mlýna znějící cenný papír, opravňující tento mlýn, aby jím při dovozu obilí platil clo.*“¹³⁷ Mlynář, jenž vyvezl mouku, dostal dovozní list, opravňující ho k zaplacení cla z určitých druhů zboží, většinou obilí. Díky dovozním listům se z Československé republiky vyvezlo velké množství mouky, které by se zde neprodalo.¹³⁸

Mlynářské organizace se snažily v počátcích první republiky o náležitou celní ochranu, udržení dovozních listů na mouku, které byly zbraní proti přívalu maďarské mouky. Usilovaly o technický výrobní pokrok, podporovaly výzkumné práce a vznášely nesouhlas proti daňovým otázkám.

Podle prvního období statistiky mlýnů ve 20. letech 20. století, konkrétně 1923/1924 pracovalo v Československé republice 10221 mlýnů.¹³⁹ V roce 1930 podle dat zjištěných při sčítání živnostenských závodů bylo v Československé republice už 10 705 mlýnů.¹⁴⁰ V letech 1933/1934 evidujeme 9220 činných mlýnů.¹⁴¹ Pokud bychom se řídili statistikou, kterou uvádí Ladislav Stejskal, zjistíme, že počet mlýnů od jejich prvního sčítání se po deseti letech nijak výrazně nezměnil. Došlo však k úbytku mlýnů na kámen, které buď zcela zanikly, nebo byly přestavěny na válcové mlýny, neboť počet válcových mlýnů v této době naopak vzrostl.¹⁴² Mlýny pracovaly za pomoci vodních kol, větrných

---

¹³⁶ Theodor ŽIVANSKÝ, *Aktuální otázky československého průmyslu mlynářského, sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928- 1929*, Praha 1929, s. 20.

¹³⁷ Alois CHYTIL, *Dovozní listy a československé mlynářství*, Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928, Praha 1928, s. 75.

¹³⁸ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 32.

¹³⁹ Theodor ŽIVANSKÝ, *Aktuální otázky československého průmyslu mlynářského, sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928- 1929*, Praha 1929, s. 8.

¹⁴⁰ V. MAUR, *Několik poznámek k úpravě mlynářské výroby*, In: *Československé mlynářství*, Brno 1936, s. 44. V jiném článku v tomtéž sborníku je uveden jiný počet mlýnů – zhruba 9200 přičemž v tomto případě jde patrně o mlýny v činnosti, proto je číslo nižší. Ladislav STEJSKAL, *Československé mlýny ve světle statistiky*, s. 50.

¹⁴¹ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 44.

¹⁴² Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 50- 51.

kol, turbín, parních strojů, ale i s elektromotory a spalovacími motory.¹⁴³ V Čechách se se nacházela skoro polovina veškerých mlýnů z celé republiky. Zde se mlýny soustřeďovaly na semílání pšenice, žita, ovsu a kukuřice, zatímco na Moravě a ve Slezsku se zpracovával více ječmen a pohanka.¹⁴⁴

Hospodářská krize se dotkla i mlynářské oblasti, byť se v roce 1934 konala Mlynářská výstava v Průmyslovém paláci. Zde mlynáři představovali svou historii a techniku. Ukázali také model amerického mlýna.¹⁴⁵

Československá obilní společnost se situaci rozhodla vyřešit v roce 1936 zavedením tzv. kontingenčního systému, současně byl zaveden i numerus clausus.¹⁴⁶ V případě kontingenčního systému šlo o stanovení povoleného množství k semletí ve mzdě nebo k obchodnímu mletí. Měly tím být odstraněny nepříjemné důsledky konkurence. Proti těmto úpravám vystupovali zastánci svobodného a volného obchodu a výroby. Účelem kontingence mlýnů bylo zajistit každému mlýnu hospodářské postavení a pozici, kterou měl v letech 1931 – 1932 a 1933, protože v tomto období ještě nikdo o kontingenci nevěděl. Kontingence chtěla zajistit mlýnům jejich existenci do budoucna bez obav z odsunutí trhu a zničení jejich výroby. Méně výdělečné mlýny měly být také pod ochranou kontingenčního systému tím, že nesmělo docházet k podbízení cen mlýnských výrobků.¹⁴⁷ Když byla v polovině 30. let 20. století nahrazena Československá obilní společnost Svazem pro hospodaření s obilím, stanovila tato instituce určité množství obilí k semletí. Protože byl kontingenční systém plánován na dva roky, pozbyl právní platnosti v roce 1938 a k jeho obnovení už nedošlo. Jeho dvouletá realizace se stala politickou záležitostí. Mlynáři se rozdělili do politických stran, aby mohli prosazovat oborové požadavky. Po roce 1938 se mlynářské organizace dožadovaly zákazu stavby nových mlýnů a omezení rozšiřování stávajících mlýnů. Mlynáři se domnívali, že kontingence se bude řídit podle množství semelků, a tak všichni nadměrně mleli, z čehož vyplývá

---

¹⁴³ Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 342.

¹⁴⁴ Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 342.

¹⁴⁵ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 77.

¹⁴⁶ Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971, s. 20.

¹⁴⁷ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 41.

nadbytek mouky, kterou bylo potřeba prodat.¹⁴⁸ Kontingence tak měla opačný efekt svého zavedení v podobě větší prodejní dravosti.

Další opatření, tzv. *numerus clausus*, jež se týkalo zákazu prodlužování délky válců, a tím zvyšování kapacity, se také ukázalo jako neúčinné. Hospodářská krize s sebou smetla malé a zastaralé mlýny. Středně velké mlýny, které se technicky přizpůsobily, měly šanci na přežití. Tyto mlýny, pokud nebyly zavřeny, tvořily základ zemědělského průmyslu během druhé světové války. Stát této oblasti věnoval zvýšenou péči, zavedl obilní monopol, který reguloval nákup, odbyt a ceny domácího obilí.¹⁴⁹

Za druhé světové války představovaly mlýny na vesnici, i když s velmi omezenými možnostmi, podstatný prostředek k zajištění obživy. Mlynář byl váženým obyvatelem a těšil se dobrému postavení. Byla zavedena dodávková povinnost a přidělový systém. Ve mlýnech se mlely dva druhy obilí. První tvořilo dodávkovou povinnost, druhé si rolník nechal semlít ze svých samozásobitelských dávek, ovšem s povolením od úřadu v podobě tzv. mlecího povolení. Toto mlecí povolení přesně stanovovalo množství obilí určené k semletí, kde a kdy k němu má dojít.¹⁵⁰ Mlynáři směli vykupovat pouze pšenici a žito. Oves, kukuřice ani ječmen se směly vykupovat pouze k výrobě krup v omezeném množství.¹⁵¹ K evidenci a kontrole výrobní schopnosti mlýnů byla zřízena instituce tzv. Mlynářského ústředí v Praze v roce 1939.¹⁵² Mlynářské ústředí rozesílalo jednotlivým mlynářům dotazníky, aby jej informovali o technických a kapacitních možnostech mlýna. V roce 1941 probíhala šetření ve mlýnech, která ověřovala údaje zapsané v dotaznících z roku 1939.¹⁵³ Výsadní obilní společnost v roce 1940 omezila vyhláškou č. 6/II působnost mlynářského odbytu. Mlýny směly bez zvláštního povolení Společnosti dodávat mlýnské výrobky pouze do vzdálenosti nejvýše 30 kilometrů vzdušnou čarou od stanoviště mlýna. O dodávkách na větší vzdálenost musela Společnost vědět a schválit je.¹⁵⁴ V roce 1941 se provozování mlynářské živnosti ještě zpřísnilo. Obilí dovážela do mlýna celá obec jen ve

¹⁴⁸ Zemědělské družstevní listy, *Těžká doba v mlynářství, ročník 1938*, Praha 1938, s. 647.

¹⁴⁹ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 11.

¹⁵⁰ Jakub DOLEŽAL, *Strípky z mozaiky protektorátní společnosti: německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939-1945)*, Příbram 2010, s. 64.

¹⁵¹ Zemědělské družstevní listy, ročník 1940, Výkup obilí mlýny v roce 1940- 1941, Praha 1940, s. 601.

¹⁵² Zemědělské družstevní listy, ročník 1939, Mlynářské ústředí zahájilo činnost, Praha 1939, s. 58.

¹⁵³ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK- Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008., s. 264.

¹⁵⁴ Zemědělské družstevní listy, ročník 1940, Rozdělování mlýnských výrobků, Praha 1940, s. 587.

dne za účasti některého úředníka. Toto nařízení se snažili mlynáři obcházet. Ve vidině lepšího výdělku se nebáli černého trhu a mletí na černo. Vykoupili od rolníka velkou část jeho zatažené produkce a tu pak ve formě zpracované mouky výhodně prodali. Mlýn tak ožíval v noci.¹⁵⁵ Podle staničních služebních knih četnických stanic¹⁵⁶ četníci mlýny kontrolovali, ale po nějakém přestupku není ani památka. Ba naopak, stejně jako úředníci okresních úřadů spíše mlynáře upozorňovali na hrozbu německé kontroly. Vedle mlynářů, toužících po větším zisku existovali i mlynáři, kteří nechtěli zneužívat situace. Byli jimi např. sedlčanští mlynáři Vacek a Pejša. Ti prodávali mouku za úřední ceny. Že se jednalo o spravedlivé mlynáře, připomíná Marie Dědová ve svých vzpomínkách. Rodina Dědových provozovala pekařskou živnost a mnohdy se stalo, že trpěla nedostatkem mouky. Vacek i Pejša rodině pomáhali.¹⁵⁷

Na jaře roku 1942 došlo k velké revizi menších mlýnů. Jejich velký počet byl pro úředníky obtížný ke kontrole. Tento zásah se dotkl i politického okresu Sedlčany, kde bylo ke konci roku 1943 z celkového počtu 115 mlýnů 56 trvale zastaveno. V době žní od 1. srpna 1943 (tedy i v době počátku vystěhování za účelem zřízení vojenského cvičiště) do 15. září 1943 pracovaly pro okres pouze tři mlýny.¹⁵⁸

Vláda Protektorátu Čechy a Morava pozměnila také vodní zákonodárství. Až do 29. srpna 1942 platily v tomto odvětví zákony bývalé monarchie, kdy vláda vydala vládní nařízení č. 305/42 „o rozšíření platnosti českého zemského vodního zákona ze dne 28. srpna 1870, č. 71 čes.z.z., na celé území Protektorátu Čechy a Morava a o změně a doplnění některých předpisů tohoto vodního zákona“¹⁵⁹ Tím byl tak zrušen moravský zemský zákon č. 65/1870 mor. z. z. a slezský zemský vodní zákon č. 51/1870 slez. z.z.

Po druhé světové válce, kdy se mlynáři Neveklovska a Sedlčanska mohli vrátit do svých objektů, žádali o jejich znovuvotevení. Mnoho vesnických mlýnů s námezdním mletím ovšem nedostalo povolení.¹⁶⁰ Kontrolori zdůvodňovali svá rozhodnutí zastaralými

---

¹⁵⁵ Jakub DOLEŽAL, *Střípky z mozaiky protektorátní společnosti: německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939-1945)*, Příbram 2010, s. 65.

¹⁵⁶ Např. SOA Praha. SOKA Benešov, Četnická stanice Netvořice, Staniční služební kniha vedená od 26. listopadu 1940 do 1. září 1941, zápis z 22. dubna 1941, 3. června 1941, 17. září 1941.

¹⁵⁷ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, str. 77.

¹⁵⁸ Jakub DOLEŽAL, *Střípky z mozaiky protektorátní společnosti: německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939-1945)*, Příbram 2010, s. 65.

¹⁵⁹ <http://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1942.html>, vládní nařízení č. 305/1942, přístup 1. dubna 2016.

¹⁶⁰ Např. SOA Praha. SOKA Benešov. Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn v Křečovicích.

stroji či blízkostí mlýna s větší kapacitou, který se o zásobování mlýna lépe postará. Také došlo k případům, kdy mlynáři byli nuceni své mlýny zavřít za nevyjasněných důvodů. Rozmístění mlýnů nebylo rovnoměrné. Mouka například chyběla v jižních Čechách, na Karlovarsku, v severních Čechách nebo na Jihlavsku. Do těchto míst se musela dovážet.

Po druhé světové válce tak mlynářství trpělo zase jinými problémy. Na základě dekretu prezidenta republiky z 28. října 1945 byl znárodněn mlýnský a pekárenský průmysl a v platnosti zůstal kontingenční systém a numerus clausus.¹⁶¹ Mletí se soustřeďovalo do velkomlýnů, a tudíž byly malé podniky odsouzeny k záhubě. Po únorových událostech v roce 1948 došlo k dalšímu znárodnění mlýnů. To znamenalo jejich další zavírání.¹⁶² Úplné ukončení provozu venkovských mlýnů přinesl až výnos č. j. 31.037/51- 243 ze dne 1. října 1951.¹⁶³ Tímto výnosem se zastavovaly mlýny, které stály v cestě socialistickému hospodaření. V oblasti Povltaví padly také mlýny za obět vodohospodářským plánům v podobě stavby velkých vodních děl, konkrétně vodní nádrže Slapy.

---

¹⁶¹ Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971, s. 21.

¹⁶² Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971, s. 23.

¹⁶³ Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK- Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008, s. 84.

4 Nástin historického vývoje Neveklovska od 18. do 20. století

Území vojenského cvičiště SS v širším okolí Neveklova, na západním Benešovsku a na severním Sedlčansku, jímž je teritoriálně vymezena tato práce, si lze zhruba představit jako obdélník, jehož západní, značně nerovnou, stranu tvoří pravý břeh Vltavy, severní stranu levý břeh Sázavy, východní stranu silnice č. 3, jižní stranu pak silnice č. 18.

Tato oblast se vcelku kryje se starým Vltavským krajem.¹⁶⁴ Tento kraj byl roku 1714 spojen s Podbrdským krajem, čímž vznikl kraj Berounský, jehož východní část se kryla s územím, které je sledováno v bakalářské práci.¹⁶⁵ Tento stav, nebereme-li v úvahu drobné změny hranic, vydržel až do roku 1850. Tehdy se toto území stalo součástí zcela nového kraje Česko-Budějovického.¹⁶⁶ Nižší jednotkou byly politické okresy – sem zasahovaly okresy Benešov a Votice.¹⁶⁷ Menší byly soudní okresy – z politického okresu Benešovského zde ležel soudní okres Neveklovský, částečně i soudní okres Benešovský, z politického okresu Votického sem patřil okres Sedlčanský, částečně i soudní okres Votický.¹⁶⁸ K další změně došlo už po pěti letech. Od roku 1855 spadalo území do kraje Tábořského, který se územně s předchozím krajem nekryl, nižší jednotku tvořily smíšené, politickosprávní okresy, které teritoriálně odpovídaly dosavadním soudním okresům. Krajská úroveň správy byla zrušena v roce 1868, v roce 1868 bylo také opět odděleno soudnictví od správy.¹⁶⁹ Území od tohoto roku patřilo částečně pod okresní hejtmanství v Benešově, částečně pod okresní hejtmanství v Sedlčanech.¹⁷⁰ Poté se již správní poměry území příliš neměnily, nebereme-li v úvahu dobu okupace.

---

¹⁶⁴ Snadno dostupným pramenem pro podobu tohoto kraje je Eva LISÁ (Ed.). *Berní rula 31, Vltavský kraj*, Praha 1951

¹⁶⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v Českých zemích*. Praha 2007, s. 134.

¹⁶⁶ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v Českých zemích*. Praha 2007, s. 273-274 a mapa s. 518-519.

¹⁶⁷ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 151.

¹⁶⁸ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 151.

¹⁶⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v Českých zemích*. Praha 2007, s. 378.

¹⁷⁰ Antonín Norbert VLASÁK. *Okres Sedlčanský*, Praha 1876, s. 7. O poněkud nepřehledném vývoji správního uspořádání v této době František ROUBÍK. *Vývoj správního rozdělení Čech v letech 1850-1868*. Praha 1939.

Některé charakteristiky území se po celé sledované období nezměnily. Oblast byla vždy poněkud okrajová, nepříliš hustě osídlená, nevzniklo tu žádné královské město, ani větší město poddanské.¹⁷¹ Některé lokality získaly status města či městečka už v době středověku nebo raného novověku, ale rozhodně nešlo nikdy o velká sídla. Téměř uprostřed je situován Neveklov, který byl městečkem od středověku. Patřil k panství Tloskov, jehož stejnojmenné centrum leží v předpolí městečka, v 18. století měl přes šedesát domů, před polovinou 19. stol. přes sto domů, za první republiky přes sto padesát. Železnice do Neveklova nikdy zavedena nebyla.¹⁷²

Nepočítáme-li Benešov, jsou největším sídlem v kraji Sedlčany, v moderní době sídlo politického okresu, mající městský status již ve středověku. Náležely k rozsáhlému lobkovickému panství Vysoký Chlumec. Počtu dvou set domů a více než tisíce obyvatel dosáhly Sedlčany ještě během 18. století. Na konci první republiky zde stálo domů už přes čtyři sta, počet obyvatel však dosáhl maximální výše už na konci 19. století, kdy (1894) sem byla přivedena železnice.¹⁷³ K jistému stavebnímu rozmachu došlo ve městě na přelomu století: roku 1903 byla dostavěna nová radnice, o něco později byla postavena nová zemědělská škola, budova hospodářské záložny a také objekt městského chudobince.¹⁷⁴

Maršovice, městečko již od 16. století, ležící na Tloskovském panství, které mělo v roce 1713 48 domů, dosáhlo sice během 19. století počtu sta domů, ale tento růst se po polovině století zastavil; dodnes vypadají Maršovice spíš jako vesnice, ležící stranou od železnice i významnějších silnic.¹⁷⁵

Na panství Lešany se nacházelo staré městečko Netvořice, čítající na začátku 18. století necelých padesát domů, v polovině 19. století okolo sta domů a na konci první republiky asi 150 domů. Železnice se Netvořicím ani nepřiblížila.¹⁷⁶

Centrem stejnojmenného panství bylo městečko Kosova Hora (něm. Amschelberg). Tato lokalita měla na poč. 18. století sotva 30 domů, od poloviny tohoto století stoupal

---

¹⁷¹ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 78.

¹⁷² Karel KUČA. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 4*, Praha 2000, s. 331 an.

¹⁷³ Karel KUČA. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 6*, Praha 2004, s. 585 an.

¹⁷⁴ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 17.

¹⁷⁵ Karel KUČA. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3*, Praha 1998, s. 773 an.

¹⁷⁶ Karel KUČA. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 4*, Praha 2000, s. 326 an. Obyvatel však měly Netvořice nejvíce kolem roku 1880 – necelý tisíc.

rychle počet domů i obyvatel – v roce 1843 žilo ve sto dvanácti domech přes tisíc obyvatel. Ač sem byla roku 1894 přivedena železnice, počet obyvatel od konce 19. století celkem rychle klesal, což platilo ještě více i pro zdejší kdysi významnou židovskou obec.¹⁷⁷

Naprostá většina pozemků v někdejší Vltavském kraji patřila v novověku k šlechtickým velkostatkům, a to převážně příslušníkům panského stavu¹⁷⁸, komorní panství ani větší statky duchovních institucí zde nebyly.¹⁷⁹ V porovnání se zbytkem Čech žilo ve Vltavsku relativně mnoho svobodníků.¹⁸⁰ Největšími panstvími v oblasti byly Konopiště, Vysoký Chlumec, Tloskov, Krásná Hora Týnec a Líšno. Panství byla poměrně uzavřená, převažoval zde dominikál, vrchnostenské dvory a jiné související provozy.¹⁸¹

Na konci 18. století tvořila základ hospodářství oblasti stále zemědělská výroba, na níž byl navázán související, převážně „vrchnostenský průmysl“ – pivovary, vinopalny a mlýny. Kromě toho zde samozřejmě existovaly lomy, vápenky, draslárny, koželužny¹⁸² atp., často v židovském nájmu. Stejně jako v celé zemi se v této oblasti nacházelo mnoho cihlen, prakticky pro každou obec jedna. Příkladem větší cihelny může být Pejšova cihelna v Sedlčanech, jež byla v provozu už roku 1860.¹⁸³

Pro první polovinu 19. století je typické, že vrchnosti provozují především zemědělský průmysl, tehdy vzniká mnoho vinopalen. Cukrovar při Konopišti, který fungoval od roku 1849, zanikl během krize v 80. letech téhož století.¹⁸⁴ V letech 1836 až 1843 je provozována výroba dextrinu bratry Bachheibly v Jablonném na Neveklovsku.¹⁸⁵ Roku 1834 vznikla v té době velice významná syrobárna v Sedlčanech, jež byla později přeměněna na cukrovar. Jiná syrobárna pracovala v letech 1842-1850 v Třebnici.¹⁸⁶ Z téže

¹⁷⁷ Karel KUČA. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3*, Praha 1998, s. 77 an.

¹⁷⁸ Eva LISÁ, (Ed.). *Berní rula 31, Vltavský kraj*, Praha 1951, s. 7.

¹⁷⁹ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 120-121.

¹⁸⁰ LISÁ, Eva (Ed.). *Berní rula 31, Vltavský kraj*, Praha 1951, s. 6.

¹⁸¹ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 120. VLASÁK, A. N. *Okres Sedlčanský*, Praha 1876.

¹⁸² Koželužna stála např. v Netvořicích. Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 165.

¹⁸³ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 101-102.

¹⁸⁴ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 165.

¹⁸⁵ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 140, 165.

¹⁸⁶ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 74-75.

doby pocházel i cukrovar v Radíči.¹⁸⁷ Obecně však bylo hospodářství oblasti v 19. stol. stále nerozvinuté, nevznikl zde žádný důležitější průmyslový podnik, převažovala domácí výroba. Oblast Benešovska a Neveklovska byla ve 2. polovině 19. století zasažena poměrně silným vystěhovalectvím, takže zde od 80. let klesal počet obyvatel.¹⁸⁸ Totéž platí o Sedlčansku.¹⁸⁹

Z regionu se svým poněkud více průmyslovým charakterem vlastně už od konce 18. století vyděloval jeho severovýchodní cíp, okolí Týnce nad Sázavou. Týnec byl sice již v 16. století městečkem, ale později stál na úrovni pouhé vsi, např. v roce 1713 měl třináct domů.¹⁹⁰ V roce 1791 tu však majitel Konopišťského panství hrabě František Josef z Vrtby založil manufakturu na kameninové zboží, do které přivedl i odborné dělníky ze zahraničí. Manufaktura sídlila původně ve zdejším hradu, roku 1812 byla postavena nová budova. Největšího rozvoje dosáhla továrna, které pomohl kontinentální systém za napoleonských válek, ve 20. letech 19. století, výroba kameniny zde skončila až v roce 1866.¹⁹¹ V těsné blízkosti Týnce založil ve 30. letech 19. století strojní přádelnu J. Š. Wahle, ze které se stal brzy největší podnik v kraji. Přádelna přečkala i krize 2. poloviny 19. století, provoz v ní byl ukončen až roku 1929. Týnecká dělnická „aglomerace“ však v poměrech Českých zemí příliš velká nebyla, v roce 1842 tam pracovalo 230 osob, na konci 19. století něco přes 250 dělníků.¹⁹² Ve 30. letech 20. století sem přenesl František Janeček část pražského podniku Jawa a v Brodčích zřídil v bývalé přádelně slévárnu oceli a barevných kovů.¹⁹³ Vzhledem k tomu, že tento závod byl důležitý pro válečnou výrobu, nebyli dělníci z Týnce a Brodců v době existence cvičiště SS vystěhováni.¹⁹⁴

---

¹⁸⁷ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 76.

¹⁸⁸ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 168.

¹⁸⁹ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 25-26.

¹⁹⁰ Karel KUČA. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 7*, Praha 2008, s. 780 an.

¹⁹¹ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 140 a 165.

¹⁹² Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, 140.

¹⁹³ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 183.

¹⁹⁴ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 40.

V zemědělství se ještě velmi dlouho udržoval trojpolní systém, na systém střídavý se přecházelo až v 60. a 70. letech 19. století.¹⁹⁵ Většina zemědělců v kraji obhospodařovala méně než 5 hektarů půdy. Nejdůležitější odvětví zemědělství představovalo obilnářství a bramborářství; v kraji se sice pěstoval i len, luštěniny a řepka, ale produkce těchto plodin výrazně poklesla už před 1. světovou válkou.¹⁹⁶ Spíše jako kuriozitu je možné uvést, že v okolí Netvořic se na konci 19. století utvořila oblast, známá produkcí jahod.¹⁹⁷ Z živočišné výroby převažoval chov hovězího dobytka,¹⁹⁸ význam měl i chov koní, spojený s pořádáním trhů v Benešově, na konci 19. století i v Sedlčanech.¹⁹⁹ Převahu zemědělství dobře ilustruje skutečnost, že roku 1890 žilo na Sedlčansku největší procento zemědělců z celých Čech.²⁰⁰

Od začátku 20. století vznikají více podniky, zpracovávající mléko. Starší byla Nalžovická sýrarna, jež zůstala v provozu do roku 1904. Mléčné výrobky produkovaly i zdejší velkostatky, mlékárna byla např. v Osečanech.²⁰¹ Běžným provozem byly větší či menší pily, často přidružené k mlýnům, jež jsou proto zmíněny v části bakalářské práce, týkající se jednotlivých mlýnů.²⁰² Obvyklým příslušenstvím velkostatků byly od 19. století lihovary, relativně významné lihovary se nacházely např. na Červeném Hrádku, v Třebnicích, či v Sedlčanech.²⁰³ V kraji fungovaly i škrobárny, v Radíči, Křepenicích,

---

¹⁹⁵ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 155-156, 162. Trojpolní osevní postup se uplatňoval někde ještě v 70. letech. Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 38.

¹⁹⁶ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 42.

¹⁹⁷ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 163.

¹⁹⁸ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 35.

¹⁹⁹ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 163. Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 48.

²⁰⁰ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 35.

²⁰¹ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 52-53-

²⁰² Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 60-61.

²⁰³ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 70-73.

Nalžovicích i jinde.²⁰⁴ Dva významnější podniky existovaly v Kosově Hoře, koželužna Josefa Hellera, jež byla v provozu od r. 1866 a závod na výrobu vatových pokrývek Otto Kaufmanna. V Kosově Hoře byla i výrobní zemědělských (a jiných) strojů Antonína Hummela.²⁰⁵ Další menší podniky byly v Sedlčanech, např. cementárna, knihtiskárna nebo mydlářství, důležité pro další vývoj bylo tamější nožířství Viléma Rebce, jehož následovníkem bylo známé KDS. Menší strojní závod provozoval od konce 19. století František Bartoš (např. výroba řezaček a mlýnských strojů).²⁰⁶ Městská jatka v Sedlčanech byla zřízena roku 1928.²⁰⁷ Na konci 19. století se vyskytly na Sedlčansku pokusy těžit nerosty. Mezi Příčovy a Dublovicemi byl roku 1890 otevřen důl na antimonovou rudu, který však po několika letech zanikl. Na přelomu století bylo v okolí Doubravice a Sestrouně, ovšem neúspěšně, pátráno po zlatu.²⁰⁸ Důležitější byly kamenolomy. Kvalitní žula se v době první republiky těžila v okolí Zvírotic, další žulové lomy se nacházely i jinde v okolí Dublovic a Sedlčan. Od roku 1906 do I. války fungoval poměrně velký lom na žulu u Nalžovic.²⁰⁹

Pokud jde o školství, fungovala po zrušení piaristického gymnázia od roku 1778 hlavní škola v Benešově. V téže době roste i počet venkovských škol.²¹⁰ Sít těchto škol byla prakticky vybudována do poloviny 19. století, další školy vznikají později jen jednotlivě. To platí pro školy jako instituce, avšak nové budovy škol vznikají nejvíce v době od 80 let do konce 19. století. Okresní školní rada v Sedlčanech se ustavila roku 1870.²¹¹ Piaristické gymnázium v Benešově bylo obnoveno roku 1857, od roku 1864 na něm probíhala výuka v češtině; k jeho postátnění došlo roku 1908. Měšťanská škola

---

²⁰⁴ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 74.

²⁰⁵ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 91.

²⁰⁶ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 92.

²⁰⁷ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 93.

²⁰⁸ Čeněk HABART. *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko 2*, Sedlčany 1928, s. 319-322.

²⁰⁹ Čeněk HABART. *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko 2*, Sedlčany 1928, s. 328-332.

²¹⁰ Josef PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 141-142.

²¹¹ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 25.

v Neveklově vznikla roku 1919, pokračovací škola v Týnci o devět let dříve.²¹² Měšťanská škola v Týnci se ustavila po vzniku ČSR, v roce 1921. O dva roky později byla založena i hospodářská škola v Neveklově.²¹³ Pokračovací živnostenská škola v Sedlčanech byla uvedena do provozu už dříve, roku 1894.²¹⁴ V 19. století byla poměrně významná židovská německá škola v Kosově Hoře, jež však byla uzavřena roku 1900.²¹⁵ Roku 1895 byla v Benešově založena dvouletá zemědělská škola. Zimní hospodářská škola v Sedlčanech vznikla už o deset let dříve.²¹⁶ Učitelé oblasti se sdružovali ve spolku Povltavská Budeč.²¹⁷

Část oblasti zasáhly důsledky koupě panství Konopiště Ferdinandem d'Este, který si na zámku v době kolem přelomu 19. a 20. století budoval sídlo, přitom docházelo k přemísťování hospodářských podniků, byla vystěhována celá ves Žabovřesky, velká oblast kolem zámku přestala být přístupná pro veřejnost.²¹⁸

V 60. letech 19. století vznikají na Sedlčansku první spolky; 1864 byl založen Hospodářský odbor písecké jednoty pro okres sedlčanský, jemuž předsedal majitel Nalžovického velkostatku Alfred Pfeil-Scharfenstein. Od roku 1867 se nazýval Sedlčanský okresní spolek hospodářský. Spolek pořádal hospodářské (zemědělské) výstavy (1867, 1873, 1888, 1893, 1898) a podílel se i na vzniku sedlčanské hospodářské školy, jež vznikla roku 1887. S hospodářským spolkem souviselo i založení Rolnických listů roku 1885 řídicím učitelem z Osečan Antonínem Vystydem. Hospodářský spolek mj. velmi propagoval zalesňování pozemků, jež nebyly zemědělsky využitelné.²¹⁹ V 80. letech byl ustaven i včelařský spolek.²²⁰ Hospodářské družstvo v Sedlčanech vzniklo v letech 1899-

---

²¹² Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 172.

²¹³ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 192.

²¹⁴ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 24.

²¹⁵ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 25.

²¹⁶ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 133.

²¹⁷ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 135

²¹⁸ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 175-176.

²¹⁹ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 57.

²²⁰ Čeněk HABART. *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko* 2, Sedlčany 1928, s. 273-274.

1900.²²¹ Hospodářské spolky vznikají prakticky v téže době i v Benešově a Neveklově, roku 1875 se konala v Benešově zemědělskopřmyslová výstava, na začátku 80. let vznikly v Neveklově i v Benešově okresní hospodářské záložny, vznik těchto záložen se časově kryje i se zakládáním prvních hospodářských družstev.²²²

Peněžní instituce vznikají v oblasti od 60. let 19. století, stejně jako v celé zemi. Nejstarší z nich byla Občanská záložna v Sedlčanech, vzniklá roku 1863. O dvacet let později byla tamtéž založena i okresní hospodářská záložna, jež měla od 20. let 20. stol. své pobočky v Krásné Hoře, Petrovicích a Kamýku n. Vltavou. Od roku 1914 existovala v Sedlčanech i živnostenská záložna. Od roku 1905 fungovala v Sedlčanech i městská spořitelna, která do roku 1907 splynula s výše uvedenou občanskou záložnou. Podobných drobných institucí bylo v kraji více, některé z nich zanikly během krize ve 30. letech 20. století.²²³ Okolo přelomu století vznikly i některé regionální pojišťovny, Okresní požární pojišťovna a Okresní pojišťovna koní v Sedlčanech nebo Dobytčí pojišťovna v Počepicích. Zástupci větších pojišťoven působili v oblasti už dříve, tímto způsobem sem dosahovala činnost staré pojišťovny v Plaňanech, Vzájemné pojišťovací banky Slavie i známé pojišťovny Rakouský Fénix, kterou zastupoval Josef Pejša.²²⁴

Poštovní spojení míjelo sledovanou oblast po východním okraji, na konci 18. století byly poštovní stanice v Nespekách, Bystřici a ve Voticích.²²⁵ Pošta v Sedlčanech byla zřízena v roce 1840, v Kosově Hoře 1867, v Radíči až 1898.²²⁶ Telegraf byl do Sedlčan zaveden v roce 1871.²²⁷

Významná železniční trať Praha-České Budějovice, která míjela východní okraj oblasti, byla vybudována v roce 1871.²²⁸ V roce 1894 byla postavena železnice z Votic-Veselky do Sedlčan. Uvažovalo se tehdy i o prodloužení trati do Příbrami nebo Březnice,

---

²²¹ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 40-41.

²²² Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 164.

²²³ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 115-121.

²²⁴ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 122.

²²⁵ Čeněk HABART. *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I*, Sedlčany 1925, s. 69.

²²⁶ Čeněk HABART. *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I*, Sedlčany 1925, s. 75.

²²⁷ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 20.

²²⁸ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 167.

k tomu však nikdy nedošlo.²²⁹ Možná i proto, že provoz této trati byl pravidelně ztrátový.²³⁰ Trať, která kopíruje severní hranici oblasti, dráha Praha-Vrané-Čerčany-Světlá, byla zbudována v letech 1897-1903. Otevření této trati urychlilo útlum sázavského vorařství, neboť dřevo mohlo být dopravováno vlaky.²³¹ Počet silnic v kraji rostl od konce 19. století, avšak po celé sledované období zůstával velmi malý. Nejdůležitější byla samozřejmě silnice, směřující od Prahy přes Benešov směrem na České Budějovice. V roce 1937 byla zahájena stavba silnice z Votic do Příbrami, jež však byla už roku 1941 ze zřejmých důvodů přerušena.²³²

Elektrifikace v kraji probíhá v kraji od 20. let 20. století, nicméně ještě na konci období, jež je sledováno v této práci, byla většina domácností bez elektřiny.²³³

Nerozvinutý charakter kraje zůstal v podstatě stejný i v době první republiky, velká většina obyvatel stále pracovala v zemědělství. Svůj vliv zde měla pozemková reforma, do záboru spadalo přes třicet procent zemědělské půdy. Stále převládali drobní vlastníci půdy do 5 hektarů.²³⁴ V době hospodářské krize ukončila provoz přádelna v Brodcích, avšak vzápětí do ní přenesl František Janeček část provozu pražského podniku JAWA. Koželužna v Netvořicích fungovala i v době krize.²³⁵

Průběh pomnichovského období a počátečních let okupace se nijak zvlášť nelišil od situace v jiných částech země. Už v době druhé republiky byl na Konopišti zřízen pracovní tábor pro nezaměstnané, kteří se měli věnovat stavbě silnic.²³⁶ Krátce po okupaci založil na Benešovsku ilegální organizaci, napojenou na ÚVOD, Karel Volevecký, která fungovala po celou dobu války. Na Benešovsku působila na začátku okupace i pobočka Obrany národa, jež však byla odhalena v únoru 1940 a její představitelé plk. Český a Josef Průša

---

²²⁹ Čeněk HABART. *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko 1*, Sedlčany 1925, s. 64-65.

²³⁰ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 109.

²³¹ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 167.

²³² Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 104-105.

²³³ Např. v Sedlčanech a v Kosově Hoře byla elektřina zavedena roku 1924. Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 89-90.

²³⁴ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 181.

²³⁵ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 183.

²³⁶ Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 195.

byli popraveni.²³⁷ Doba vystěhování Židů z regionu se časově přibližně kryje s první etapou vysídlování; osud Židů z Neveklovska a Sedlčanska většinou skončil v Osvětimi.²³⁸

Do poměrně poklidného vývoje regionu násilně a nečekaně zasáhlo rozhodnutí okupačních orgánů zřídit na jeho území vojenské cvičiště. První tajné plány na zřízení vojenského cvičiště pocházejí už z konce léta 1939,²³⁹ avšak zvláštní zájem německých orgánů zaregistrovalo obyvatelstvo kraje až někdy na konci roku 1941. Varovné ilegální letáky, upozorňující na budoucí nucené vystěhování, byly rozšiřovány na začátku následujícího roku.²⁴⁰ Po polovině února t. r. proto odjela z oblasti delegace do Prahy, nic konkrétního se však nedozvěděla. Avšak už 14. března vydal okresní úřad v Benešově vyhlášku, oznamující vysídlování obyvatelstva.²⁴¹ Ze začátku se veřejně neuvádělo, že má cvičiště sloužit SS, to bylo zveřejněno až v červnu 1942.²⁴² Záležitost měl na starosti tzv. „Bodenamt“, který měl i pravomoc vydávat právní předpisy pro území protektorátu.²⁴³ Vysídlování lidé však komunikovali s Přesídlovací kanceláří ministerstva vnitra se sídlem v Benešově, reálně v Netvořicích, od jejich vysídlení na podzim 1942 byla umístěna v Čerčanech. V roce 1943 existovala ještě pobočka kanceláře v Sedlčanech. Nejnížší článek, který přímo informoval obyvatele, bylo četnictvo.²⁴⁴

Vystěhování Neveklovska proběhlo v pěti etapách. První etapa byla vyhlášena 14. března 1942, poslední pátá etapa pak 2. července 1943.²⁴⁵ Vždy byl stanoven termín, do něhož se obyvatelé museli vystěhovat, např. pro první etapu na 15. září 1942, pro pátou etapu do 1. dubna 1944, nicméně tyto termíny nebyly ze strany německých úřadů velmi

²³⁷ Josef PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 196.

²³⁸ Josef PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985, s. 197. Janotová, s. 33.

²³⁹ Stanislav KOKOŠKA. *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-45*. In: SVPP 27, s. 271-272.

²⁴⁰ Jan HERTL. *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945*. In: SVPP 1, s. 20.

²⁴¹ Vyhlášku otiskl Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 27.

²⁴² Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 28.

²⁴³ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 22.

²⁴⁴ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 23-25.

²⁴⁵ Stanislav STANĚK. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace*. In: SVPP 1973, s. 180.

často dodrženy, tj. lhůty se zkracovaly, na obyvatele byl vyvíjen nátlak, aby se vystěhovali dříve, v některých případech se lidé dokonce museli vystěhovat okamžitě. Býval také vydáván zákaz odvážet z usedlostí inventář, polní práce měly být až do vystěhování vykonávány.²⁴⁶ Územní rozsah jednotlivých etap býval rovněž dodatečně rozšiřován. Vyhlášky, zveřejňující první etapy vysídlování, obsahovaly kromě seznamu lokalit, jež spadaly do vysídlení, i seznam sídel, do nichž bylo zakázáno se v budoucnu nastěhovat. Nejrozsáhlejší byla etapa třetí. Tato etapa, u níž bylo mezní datum stanoveno na 31. prosinec 1942, zahrнула i většinu mlýnů, pojednaných v této bakalářské práci.²⁴⁷ V případě třetí až páté etapy byla ve vyhláškách obsažena možnost, aby obyvatelé oblasti zůstali v místě a pracovali pro vojenské cvičiště.²⁴⁸ V Sedlčanech tak zůstal pekař i další řemeslníci, např. krejčí.²⁴⁹ Mnoho obyvatel, dotčených pozdějšími etapami vysídlení, zůstalo na území vojenského cvičiště, i oni však byli obvykle přesídleni v jeho rámci jinam.²⁵⁰ Na území zůstávali především menší zemědělci a řemeslníci, jež potřebovala správa SS.²⁵¹ Ač tito lidé zůstali, i jim byl nemovitý majetek vyvlastněn a museli žít v nájmu. Některé práce však vykonávali vězňové, uvnitř vojenského cvičiště vzniklo několik menších koncentračních táborů – např. v Tvoršovicích, Bukovanech a v Lešanech-Břežanech pro „osoby vyhýbající se práci“; ve Vrchotových Janovicích a později v Bystřici byl tábor pro ty, kdo se nechtěli rozvést se svým židovským manželem, v Hradištku, a Křepenicích byli umístěni političtí vězni,²⁵² v Chlumu u Nalžovic byl tábor pro potrestané příslušníky SS.²⁵³

---

²⁴⁶ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 30.

²⁴⁷ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 33-34.

²⁴⁸ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 33-34.

²⁴⁹ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, s. 78-80.

²⁵⁰ Jan HERTL. *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945*. In: SVPP 1, s. 25-27.

²⁵¹ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 85.

²⁵² Jaroslav CHARVÁT, ed. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov 1966, s. 104. Jan HERTL. *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945*. In: SVPP 1, s. 28-33.

²⁵³ Stanislav KOKOŠKA. *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-45*. In: SVPP 27, s. 277.

Velitelství cvičiště se od podzimu 1943 nacházelo na Konopišti.²⁵⁴ Na území vojenského prostoru SS byly zakládány tzv. SS Hofy, na nichž pracovali zdejší obyvatelé, kteří nebyli vysídleni.²⁵⁵ Tyto dvory byly situovány většinou na okrajích cvičiště, stejně jako tábory vězňů, vlastní cvičení probíhala ve středu prostoru.²⁵⁶ Dvorů bylo přes čtyřicet a byly určeny pro zásobování cvičících vojáků. Dvory měly později připadnout zasloužilým příslušníkům SS.²⁵⁷

Jednotky SS ustoupily z oblasti mezi 8. a 9. květnem 1945, což bylo částečně domluveno mezi revolučním národním výborem v Benešově a velitelem cvičiště Alfredem Karraschem. Většinou odešly do amerického zajetí. Avšak ještě těsně před koncem války byly jednotkami SS zavražděni lidé v Sedlci a Živohošti.²⁵⁸ Další jednotky utíkaly přes oblast ještě 10. května. Rudá armáda osvobodila Sedlčany a Benešov 9. května, do některých míst se však její vojáci dostali až 11. a 12. května.²⁵⁹ Vysídlení obyvatelé se pak do kraje vraceli během roku 1945, bylo to však zdoluhavé, neboť panoval nedostatek dopravních prostředků.²⁶⁰ Mnohé domy byly zničené, jejich vybavení rozkradené, rozbité, některé objekty byly zlikvidovány zcela, obnova proto trvala dlouho.²⁶¹

---

²⁵⁴ Stanislav KOKOŠKA. *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-45*. In: SVPP 27, s. 277.

²⁵⁵ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ. *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850-1943*, diplomová práce, Praha 2012, s. 37.

²⁵⁶ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 91.

²⁵⁷ Jan HERTL. *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945*. In: SVPP 1, s. 27.

²⁵⁸ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 92.

²⁵⁹ Jan PAVELKA. *Lidé bez domova*, Sedlčany 1978, s. 7.

²⁶⁰ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 102.

²⁶¹ Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 105.

²⁶² Tomáš ZOUZAL. *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady*, bakalářská práce, Praha 2011, s. 106-109. Snímky zničených domů byly publikovány např. v knize *Neveklovska varuje*, Benešov 1973.

5 Mlýny a mlynáři na Neveklovsku v moderní době

5.1 Neveklovsko

5.1.1 Janovický potok

Tento tok pramení jihovýchodně od Vrchotových Janovic a teče severním směrem. Z velkých rybníků napájí nejdříve Zrcadlo a Kamenný a o kus dál Libohošťský rybník a Hůrecký rybník. V Zahrádce se stáčí severovýchodním směrem k Bezejovicím, přes zříceninu hradu Kožlí k Václavicím a konečně jako levostranný přítok se v Týnci vlévá do řeky Sázavy. Na Janovickém potoku jsem se zaměřila na dva mlýny. První mlýn se nachází v obci Zahrádka, druhý leží hned za ním po proudu toku v osadě Bezejovice.

5.1.1.1 Mlýn v obci Zahrádka

Z Janovického potoka v Zahrádce přivádí vodní náhon vodu na mlýn s číslem popisným 4, známým už v Sommerovi.²⁶² Při seznámení se s majiteli tohoto mlýna nám poslouží několik zajímavých listin. Dne 17. října 1853 požádal František Karásek, mlynář v Zahrádce, o zasazení normálního cejchu. Zároveň prosil o vyšetření výšky vody na rybníce zvaném Šindelář²⁶³, neboť on ale i předchozí majitel mlýna Jan Nevařil řešil spor s horním mlynářem Jakubem Nádvorníkem z Libče. 9. listopadu 1853 se uskutečnilo komisionální jednání²⁶⁴. V tento den se mlýn ocejchoval.²⁶⁵

K dalším jistým vlastníkům mlýna patřili v 80. letech 19. století František a Josefa Adamovi. Ti už jsou vedeni ve vodní knize.²⁶⁶ 27. září 1882 podali žádost o prozkoumání normálního znamení na rybníce „Šindelář.“ 6. listopadu 1882 proběhlo komisionální řízení, ale okresní hejtmanský v Benešově 11. listopadu 1882 napsalo majitelům: „...*Nebyl od Vás předložen originál onoho protokolu, dle kterého, dne 9. listopadu 1853 při mlýně*

²⁶² Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 101.

²⁶³ Dnes již neexistující rybník mezi Libčí a Zahrádkou, dobře viditelný na indikační skice stabilního katastru: http://archivnimapy.cz/cio/data/main/cio_query_01.html?mapno_cm=c9068-1, přístup 8. března 2016.

²⁶⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, Okresní úřad Benešov, Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 70, 26. prosince 1853- vyrozumění Karáska c.k. okresním hejtmanským.

²⁶⁵ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 70.

²⁶⁶ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 70.

čp. 4 v Zahrádce normální znamení zasazeno bylo. Jelikož ale, ohledně stavu onoho normálního znamení mezi Vámi a p. mlynářem Františkem Vlkem²⁶⁷ z Libče čp. 4 dlouholetý spor trval, který až vysokým c.k. správním dvorem ve Vídni jak Vám známo jest rozhodnut²⁶⁸ byl a za příčinou nedostatečného potvrzení a objasnění Vaší de per. 27/9 podané žádosti nebylo možná zjištění, výšky stávajícího normálního znamení z roku 1853 určitě zjistit...²⁶⁹

Jedním z dalších provozovatelů mlýna byl Bohuslav Kulík, narozený roku 1902 v Krusičanech. Tomu vydala okresní správa politická v Benešově 21. ledna 1926 živnostenský list pro provozování mlynářské živnosti v Záhradeckém mlýně číslo popisné 4.²⁷⁰ 29. října 1928 napsal Bohuslav Kulík okresní správě politické několik informací o mlýně v souvislosti s přihláškou k vodnímu právu: „Mlýn můj nalézá se v Zahrádce č. 4 a používám vody z potoka janovského a sice bez rybníka, pomocí vodního náhona, bez jakékoli nádržky. Katastrální číslo vodního toku ani stavební parcely nelze mě zjistiti, jelikož obecní mapy jsou nečitelné z. r. 1860 (roztrhané)...“²⁷¹ Dále upozorňoval na nevýhody polohy mlýna. Pokud bylo málo vody, nemohl mlít. Tak tomu bylo i v případě silného proudu, neboť zanesením potoka pod kolem neměla voda kam odtékat, rozlévala se po lukách a vracela se do mlýna jako zpáteční voda.

Také na Kulíkově mlýně proběhla praktická mlynářská zkouška. Tu zde absolvoval 15. dubna 1933 Jan Fulín a získal zkušební průkaz.²⁷²

V seznamu vodních děl za rok 1936 je veden tento mlýn pod novým majitelem. 21. března 1936 převzal mlýn od Jana Skrčeného z Prahy- Smíchov Antonín Vnouček,²⁷³ který se účastnil 20. listopadu 1936 komisionálního šetření za účelem oceňování vodního díla²⁷⁴ a 24. prosince 1936 získal živnostenský list.²⁷⁵ Dle informací Františka Vnoučka z

²⁶⁷ po Janu Nadvodníkovi další majitel mlýna v Libči číslo popisné 4.

²⁶⁸ Nedochováno.

²⁶⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č.70, 11. listopadu 1882 píše c.k. okresního hejtmanství Františku a Josefu Adamovému.

²⁷⁰ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

²⁷¹ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č.70, přihláška k vodnímu právu.

²⁷² SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), zkušební průkaz

²⁷³ NA Praha, Mlynářské ústředí, karton č., 138, číslo rejstříku 968- 17.

²⁷⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č.70, seznam vodních děl v obci Zahrádka v roce 1936.

²⁷⁵ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

Mrače měl předtím v nájmu mlýn v Mnichovicích, Sedlčanech a Cerhovicích.²⁷⁶ Vnouček působil ve mlýně ještě v počátcích druhé světové války. 11. října 1941 byl úřední připomínkou vyzván k podání žádosti o vodoprávní schválení.²⁷⁷ O mlýn se zajímali i četníci z četnické stanice v Maršovicích. Svými pochůzkami po okolí monitorovali, zda nedochází k mletí na černo.²⁷⁸

Již 29. dubna 1942 vyřizovala vodoprávní schválení manželka Cecílie Vnoučková, neboť ve mlýně se projednávalo vodoprávní schválení vodního zařízení mlýna, zjištění rozsahu jeho vodního oprávnění, stanovení míry užívání vody, osazení stálého bodu, příp. cejchu, dále vodoprávní projednání a schválení projektu na stavbu turbíny systém- Praga- Reifenstein na místo nevyhovujícího vodního kola na svrchní vodu. Při místním řízení bylo bezpečně prokázáno: „Že mlýn čp. 4 v Zahrádce trvá již od nepaměti a možno tudíž jeho vodní zařízení a rozsah oprávnění posuzovati jako tzv. „starý stav“ ve smyslu ustanovení § 102 českého vodního zákona.“²⁷⁹ 5. listopadu 1942 se provozování mlynářské živnosti ujal nájemce mlýna Josef Lhoták ze Zahrádky a ke konci roku došlo k postavení turbíny.²⁸⁰

V roce 1943 Antonína Vnoučka zasáhla mrtvice, Josef Lhoták na mlýně zůstal do vysídlení Zahrádky, která spadala do 3. etapy.²⁸¹ Zařízení mlýna bylo postupně ničeno. Přesto se Cecílie Vnoučková s Josefem Lhotákem do mlýna na přelomu roku 1945/46 vrátili. Josef Lhoták se později odstěhoval do mlýna v Krnsku u Mladé Boleslavi, kde mlel do znárodnění objektu. Mezitím v Zahrádce v roce 1946 vykonával funkci stárka pod Cecílií Vnoučkovou František Frejka. Komise ONV 12. dubna 1946 rozhodla, že znovuzřízení mlýna nepřipadá v úvahu, neboť majitel mlýna Antonín Vnouček je mrtev a mlýn nemá dostatečnou výrobní kapacitu. Rovněž se počítalo s rozšiřováním silnice, v jejíž blízkosti mlýn ležel, tudíž bylo zamýšleno budovu zbourat.²⁸² V roce 1947/48 se Kulíkovo

---

²⁷⁶ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn v obci Zahrádka.

²⁷⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 70.

²⁷⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, Četnická stanice Maršovice, Staniční služební kniha od 27. ledna 1940 do 20. května 1942, např. zápisy ze 17. října 1941, 21. října a 26. října téhož roku.

²⁷⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č.70, protokol sepsaný 29. dubna 1942 v Zahrádce.

²⁸⁰ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

²⁸¹ 3. etapa vysídlení začala 31. prosince 1943.

²⁸² NA Praha, Mlynářské ústředí, karton č., 138, číslo rejstříku 968- 17.

jméno do mlýna vrátilo. Bohumil Kulík²⁸³ si objekt najal či koupil, ale setrval zde krátce do roku 1949.²⁸⁴ Následně byla na místě mlýna zřízena prodejna Jednoty.²⁸⁵

5.1.1.2 Mlýn v Bezejovicích

Ze Zahrádky po proudu Janovického potoka narazíme na mlýn s číslem popisným 2 v Bezejovicích.²⁸⁶ Dle vodní knihy²⁸⁷ ležel tento mlýn na rybníku zvaném Šembera²⁸⁸ a je bezesporu spojován se jménem Kulík. Vojtěch Losenický²⁸⁹ udává, že mlýn Bezejovice s hospodářstvím 25 ha koupil roku 1828 Jan Kulík.²⁹⁰ Po něm jej držel nejmladší syn František.²⁹¹ Ve vodní knize²⁹² pak figurují jména Antonín Kulík a Josef Kulík. V roce 1853 bylo položeno normální znamení, k jeho obnově došlo 20. listopadu 1886²⁹³ a pak ještě 27. července 1907.²⁹⁴

Dne 2. září 1920 obdržel živnostenský list pro provozování mlynářské živnosti v Bezejovicích Otokar Kulík.²⁹⁵ Podle sčítacího archu z roku 1921 působil při mlýně František Kulík. Dochované prameny ho ovšem jako mlynáře neuvádějí. Spolu s ním zde bydlel jeho otec Josef, sestra Anežka a při ruce měli tehdy čtyři pomocníky: Antonína

---

²⁸³ Nepříbuzný s Kulíky z mlýna v Bezejovicích, jde o shodu jmen.

²⁸⁴ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), 7. dubna 1949 Kulíková odhláší mlynářskou živnost.

²⁸⁵ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn v obci Zahrádka.

²⁸⁶ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Berauner Kreis, Praha 1849, s. 103.

²⁸⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 69.

²⁸⁸ V současnosti rybník Šembera mezi Zahrádkou a Bezejovicemi neexistuje. Jeho existenci dokládá např. indikační skica stabilního katastru.

http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_query_01.html?mapno_cm=c9068-1, přístup 20. března 2016.

²⁸⁹ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn v Bezejovicích.

²⁹⁰ Jan Kulík narozený roku 1773. SOKA Benešov. Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlékovický mlýn.

²⁹¹ František Kulík se narodil roku 1808, 1832 se oženil. SOKA Benešov. Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlékovický mlýn.

²⁹² SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 69.

²⁹³ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 69.

²⁹⁴ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č.69, seznam vodních děl v obci Zahrádka v roce 1936.

²⁹⁵ Otokar Kulík narozený 1867. SOKA Benešov. Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlékovický mlýn.

Váňu, Josefa Krejčího, Jana Táboříka a Antonii Brychovou.²⁹⁶ 28. března 1924 získal živnostenské oprávnění František Kulík,²⁹⁷ který se narodil 1. května 1881 v Bezejovicích a vyučil se mlynářskému řemeslu v roce 1898 ve mlýně Františka Kulíka, mlynáře v Podělusech.²⁹⁸ František Kulík zemřel 18. srpna 1937 ve věku 56 let a mlýn zanechal vdově Anežce. Už 9. května 1938 vyšetřovala četnická stanice v Maršovicích, zda se může Anežka Kulíková prokázat vodoprávním výměrem. Uvedla však, že všechny písemnosti odevzdala k projednání dědické pozůstalosti JUDr. Taussigovi v Benešově. U něj se žádné písemnosti nenašly, a tak se Anežka Kulíková v květnu 1938 nemohla žádným vodoprávním výměrem prokázat.²⁹⁹ Patrně se výměr našel, neboť 14. února 1940 dostala živnostenský list k provozování mlynářské živnosti v Bezejovicích.³⁰⁰ Dále 24. října 1941 zažádala o „vodoprávní schválení jejího mlýna a zjištění rozsahu jeho vodního oprávnění a stanovení míry užívání vody a o osazení stálého bodu a vodního cejchu.“ Dne 8. prosince 1941 se uskutečnilo místní řízení.³⁰¹

Kulíková nemohla sama jistě stačit na chod mlýna. Měla v něm od 1. srpna 1942 v nájmu stárka Antonína Matouška³⁰² a zřekla se mlynářské živnosti. Matoušek absolvoval mlynářskou školu v Pardubicích, a tak nebyl pochyb o tom, že by byl provoz mlýna ve špatných rukou. Bezejovice taktéž spadaly do třetího vysídlovacího pásma. 31. prosince 1943 ale nedošlo k zabránění mlýna. Mlýn byl i po dobu okupace v nepřetržitém provozu, byť došlo k jeho vyvlastnění a jeho majitelka obdržela pouze malou zálohu.³⁰³ Podle staniční služební knihy četnické stanice v Maršovicích kontrolovali četníci na svých pochůzkách mlýn velmi často. Návštěvami Kulíkova mlýna sledovali, zda v něm

---

²⁹⁶ SOA Praha, SOkA Benešov, OÚ Benešov, Sčítací operát 1921, obec Zahrádka, osada Bezejovice, čp. 2.

²⁹⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

²⁹⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), Pokladní kniha 1884-1924, rok 1898.

²⁹⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 69, čísl. jedn. 676/1/38.

³⁰⁰ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

³⁰¹ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 69, protokol sepsaný 8. prosince 1941 ve mlýně čp. 2 v Bezejovicích.

³⁰² Antonín Matoušek narozený roku 1919. SOkA Benešov. Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlékovický mlýn.

³⁰³ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 136, číslo rejstřík 942-17.

nedochází k mletí na černo.³⁰⁴ Matoušek pracoval ve mlýně dál, ovšem jeho pronajímatelem byla správa SS. Anežka Kulíková získala nové živnostenské oprávnění 7. října 1948³⁰⁵ a bydlela v obytné budově až do své smrti v první polovině 50. let. Nepodlehla Matouškovu naléhání k prodeji mlýna.

Komise ONV 12. dubna 1946 doporučila mlýn ponechat v provozu za podmínky dokonalé rekonstrukce.³⁰⁶ Antonínu Matouškovi skončil nájem ve mlýně v roce 1950. Odstěhoval se do Mariánovic, kde krmil dobytek do roku 1966 a pak si koupil vilu v Čerčanech. Tam se vrátil k mlynářské činnosti. V místním mlýně³⁰⁷ vykonával funkci vedoucího údržby. V Bezejovicích Matouška nakrátko v roce 1950 vystřídal František Ptáček³⁰⁸ z Postupic. Věnoval se rolnickému mletí. Ještě téhož roku si mlýn zabralo Hospodářské družstvo a v roce 1951 byl mlýn znárodněn pro Středočeské mlýny. Ptáček zde setrval do roku 1952, kdy mlýn přestal mlít a stal se skladem obilí do roku 1972. V tomto roce objekt a pozemky převzal Státní statek, dvůr Bezejovice. Ptáček se přemístil do konfiskovaného mlýna v Libohošti a později byl zaměstnán v Jawě v Bystřici.³⁰⁹

5.1.2 Tloskovský potok

Tloskovský potok, největší levostranný přítok Janovického potoka, pramení jihovýchodně od obce Stranný. Teče převážně na sever. V Borovce protéká nejprve větším Panským rybníkem a poté rybníkem Valchou. V Soběšovicích změni směr na východ. Míjí Benice a před Chrášťanami se spojí s pravým přítokem, Černíkovickým potokem. V Krusičanech se jako levý přítok stane součástí Janovického potoka.

Na Tloskovském potoce budeme sledovat čtyři mlýny.³¹⁰ Tři z nich ležely v osadě Borovka při tehdejší politické obci Stranný.

---

³⁰⁴ SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Maršovice, Staniční služební kniha od 27. ledna 1940 do 20. května 1942, např. zápis 14. listopadu 1941, 21. listopadu 1941, 9. prosince 1941 atd.

³⁰⁵ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 69, osobní a věcné údaje o podniku.

³⁰⁶ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 136, číslo rejstřík 942-17.

³⁰⁷ Jde o Vávrvův mlýn číslo popisné 18 v Čerčanech, dnes již nefunguje.

³⁰⁸ František Ptáček narozený roku 1903.

³⁰⁹ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn v Bezejovicích.

³¹⁰ Při studiu těchto mlýnů jsem nucena pracovat s velmi malým množstvím dochovaného materiálu.

5.1.2.1 Panský mlýn

Mlýn takzvaný Panský³¹¹ s popisným číslem 15, leží pod Panským rybníkem. V Borovce se jedná o první mlýn na Tloskovském potoce. K ocejchování mlýna došlo již 19. srpna 1853.³¹² Mlýn s jedním složením v roce 1872 vyhořel. Doložitelnými majiteli byli na konci 19. století Josef Suchomel a Josef Trampota, zmiňovaní ve zprávě místodržitelství v Čechách z 4. února 1892. Tito páni dali 10. září 1880 přísežnou výpověď: „*Mlelo se pouze tehdy, když bylo dost vody k provozování a dost meliva.*“³¹³ Borovští mlynáři řešili v druhé polovině 19. století několik sporů. Tak například 19. srpna 1881 protokol, sepsaný ve mlýně v Borovce, podrobně líčí předchozí události: „*Rozhodnutím c.k. místodržitelství ze dne 27. dubna 1876 byl Čeněk Daněk šlechtic z Esse povinen, aby voda z Panského rybníka na mlýny dolejší Antonína Jirouška, Josefa Morávce a soudruhů v takovém množství a takovém čase se vypouštěla, jak se před podáním stížnosti jejich dělo.*“³¹⁴ Patrně se Čeněk Daněk, šlechtic z Esse a majitel Tloskovského panství jakož i mlýna, proti tomuto rozhodnutí odvolal a uspěl, neboť se dolejší mlynáři proti rozhodnutí z 5. září 1876 také odvolali a dočkali se 13. září 1877 nového komisionálního jednání po technické stránce v záležitosti vodní rozepře Tloskovského panství a dolních mlynářů. 31. července 1881 pak pravděpodobně pokračovalo se souhlasem okresního hejtmanství šetření z právního hlediska.³¹⁵

Napětí v obci panovalo nadále, neboť místodržitelství v Praze napsalo 4. února 1892 okresnímu hejtmanství v Benešově o odvolání mlynářů Antonína Jarouška, číslo popisné 14 v Borovce, Františka Čapka číslo popisné 10 v Mlékovicích, Jana Páryse číslo popisné 3 v Benicích a Karla Svobody s číslem popisným 5 proti Čenku Daňkovi z Esse, majiteli panství Tloskov a Jiřímu Stellwagovi³¹⁶ proti tamnímu rozhodnutí ze dne 22. března 1887, čís. 1700, kterým byl upraven odtok vody z náležejícího panství

³¹¹ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 99.

³¹² SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 63.

³¹³ SOA Praha, SOkA Benešov, sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č.63, rozhodnutí c.k. zemského místodržitelství v Čechách.

³¹⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č.63, Protokol sepsaný v Borovce z 19. srpna 1881.

³¹⁵ SOA Praha, SOkA Benešov, sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č.63, Protokol sepsaný v Borovce z 19. srpna 1881.

³¹⁶ Jiří Stellwag koupil v roce 1886 Panský mlýn. SOA Praha. SOKA Benešov, Sběrka listin a plánů k vložce vodní knihy č.63, čís. 31977/89.

Tloskovského rybníka, tzv. Panského kat. č. 1988 ke mlýnům tuto jmenovaným a rozhodlo: „Každý majitel panského mlýna čp. 15 v Borovce jest zavázán, aby udržoval nejmenší výšku vody v rybníce 1, 4 m nad dnem rybníka, majitelům mlýnů čp. 14 v Borovcem, čp. 10 v Mlékovicích, čp. 3 v Benicích a čp. 5 v Chrástanech přísluší právo na odtoky od panského mlýna čp. 15 v Borovce a na odtoky ze žlabu Panského rybníka...“³¹⁷ Dne 6. října 1911 došlo k vodoprávnímu řízení, týkajícího se opravy jezu při Panském rybníce, který byl poškozen vodou. Při té příležitosti se znovu zasadil cejch.

Mlýn spadal pod Tloskovské panství, a tak se na něm vystřídalo ve 20. století několik zájemců. Provoz mlýna kontrolovali četníci z Neveklova při svých obchůzkách.³¹⁸ Za druhé světové války ho pronajímal JUDr. Oskar Daněk.³¹⁹ Losenický opět vychází z vyprávění místního pamětníka pana Brůžka: „Manželé Blohavovi pekli chleba do roku 1911, pak mlel nájemce Jan Kříž, po něm Havlík, asi od roku 1923/1924 Václav Kysela. Byl bezdětný a mlel do zřízení vojenského cvičiště SS v roce 1943. Němci zařízení odvezli a mlýnská budova zůstala prázdná. Pan Kysela se na mlýn vrátil roku 1945, ale byl starý.“³²⁰ Koupili s manželkou domek v Neveklově, kde pak zemřel.“³²¹ K obnově mlýna nedošlo. 12. dubna 1946 komise ONV zjistila, že mlýn nelze znovuzřídit, neboť si Státní rybářství zabralo z majetku panství prázdný a zpustlý mlýn a používá ho jako hájovnu.³²² Poté Státní rybářství prodalo mlýn Dušanu Procházkovi, doktoru estetiky z Prahy, který budovu opravil.³²³

---

³¹⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č.63, rozhodnutí c.k. zemského místodržitelství v Čechách.

³¹⁸ SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Neveklov, Staniční služební kniha vedená od 7. dubna 1936 do 8. srpna 1936, např. zápis z 20. června 1936, Staniční služební kniha vedená od 16. dubna 1939 do 30. června 1939, zápis z 20. května 1939.

³¹⁹ Oskar Julius Augustus Daněk, narozený roku 1893, syn Vincenta Josefa Ferdinanda Daňka z Esse a pán na Tloskově a Krchlebech. <http://www.heraldica.cz/articles/persons/person-danek.htm>, přístup 11. dubna 2016.

³²⁰ S touto informací je nutné pracovat obezřetně, neboť Losenický dále uvádí informaci o tom, že Kysela se roku 1944 vzdal živnosti. Mohlo to tak být v případě, že Kysela se opravdu vrátil na mlýn, aniž by mlel.

³²¹ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Panský mlýn.

³²² NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 136, číslo rejstříku 936-17.

³²³ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Panský mlýn.

5.1.2.2 Prostřední mlýn

Prostřední mlýn č.p. 14, neboli Valcha, jak mlýn nazývá např. Sommerova topografie³²⁴, v Borovce na rybníku³²⁵ téhož jména byl určitě v 70. letech 19. století majetkem Antonína Jarouška. Když mu mlýn roku 1873 vyhořel, musel zaplatit správě panství v Tloskově, tedy jeho tehdejší majitelce, obnos 40 zlatých za dočasné užívání Panského mlýna³²⁶ a za potřebnou vodu branou z Panského rybníka.³²⁷ Vztahy mezi mlynáři v Borovce naznačuje ještě jeden dochovaný dokument, ve kterém Antonín Jaroušek spolu se sousedními mlynáři žaluje Panský mlýn, jenž brání odtoku vody z Panského rybníka.³²⁸ Dalším zřejmým majitelem mlýna byl od 14. října 1926 Jan Kubát³²⁹, kdy získal živnostenský list k provozování mlynářské živnosti.³³⁰ Zhruba o tři roky později 7. června 1929 obdržel tento živnostenský list také Antonín Bořkovec s bydlištěm ve mlýně.³³¹ Není dohledatelné, zda Kubát ze mlýna v té době odešel, nebo zda pracovali ve mlýně spolu.

Konečně 2. září 1936 na mlýnu působil Bohuslav Hanuš³³², narozený v roce 1910, který je uváděn ve vodní knize.³³³ Na chod mlýna dohlížela četnická stanice se sídlem v Neveklově.³³⁴ Na základě Hanušovy žádosti o vodoprávní schválení mlýna z 5. ledna 1940 se konalo vodoprávní řízení 28. srpna 1940. „Šetřením na místě samém bylo zjištěno toto: Mlýn číslo popisné 14 v osadě Borovce patří Bohuslavu Hanušovi, mlynáři tamtéž. Mlýn trvá nepochybně od nepaměti a možno jej posuzovati jako „starý stav“ ve smyslu

³²⁴ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 99.

³²⁵ Rybník s číslem katastrálním 2082.

³²⁶ Panský mlýn s číslem popisným 15.

³²⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 71, rozhodnutí zemského místodržitelství v Čechách, podrobněji zpracovaného v odstavci o Panském mlýnu.

³²⁸ SOA Praha, SOKA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 71, rozhodnutí zemského místodržitelství v Čechách, podrobněji zpracovaného v odstavci o Panském mlýnu.

³²⁹ Jan Kubát narozený roku 1871 v Úsobí, SOA Praha. SOKA Benešov. Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

³³⁰ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

³³¹ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

³³² SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

³³³ SOA Praha, SOKA Benešov, Okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo 71.

³³⁴ SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Neveklov, Staniční služební kniha vedená od 7. dubna 1936 do 8. srpna 1936, např. zápis z 20. června 1936, Staniční služební kniha vedená od 16. dubna 1939 do 30. června 1939, zápis z 20. května 1939.

ustanovení § 102 českého vodního zákona. Ve sbírce listin vodní knihy okresního úřadu v Benešově nenachází se žádných listin tohoto vodního díla se týkající.“³³⁵

K vodoprávnímu schválení došlo 19. září 1940. Poměrně zajímavé informace z prostředí mlýna sdělil Vojtěchu Losenickému pamětník pan Brůžek z Borovky v roce 1976: Mlýn vyhořel začátkem 20. století. Majitel, již soukromník, dal do nové budovy o 4 podlažích přibližně roku 1934 moderní zařízení od firmy Prokop a to 2 páry válců s příslušenstvím. Mlýn pracoval na motorový pohon a jedno vodní kolo, ovšem mnoho se nemlelo. Poslední známý majitel Bohuslav Hanuš převzal mlýn 17. února 1936 od Antonína Bořkovce a mlel zde do zřízení vojenského cvičiště v roce 1943.³³⁶ Němci během druhé světové války zařízení mlýna zlikvidovali a prý na návod majitele, který měl spor s manželkou, při cvičné střelbě rozstříleli budovu. Traktorová stanice po roce 1948 odvezla trámy a cihly. Hanuš si po vystěhování v roce 1943 najal od Němců mlýn v Jablonné zvaný Koníček a mlel tu za druhé světové války pro zaměstnance SS. Chtěl mlýn Koníček v roce 1945 od jeho majitele koupit, ovšem bezúspěšně.

Jelikož komise ONV 12. dubna 1946 nedoporučila mlýn Bohuslava Hanuše znovuvybudovat z důvodu velkého poškození mlýnské budovy. Sám majitel zde při šetření komise nebyl ani přítomen, neboť se odstěhoval do mlýna v pohraničí.³³⁷ Losenický se dále zmiňuje o návštěvě mlýna v roce 1976. Šlo prý tehdy o místo zarostlé keři a stromy se zbytky rozvalin.³³⁸

5.1.2.3 Mlýn v Borovce čp. 10

Mlýn v Borovce č. p. 10,³³⁹ nazývaný také Milíkovský,³⁴⁰ se nalézá na levém břehu Tloskovského potoka mezi obcemi Tloskovem a Oušticemi. Jedná se o poslední ze tří mlýnů v Borovce. Známými majiteli byli Josef Moravec a František Čapek.³⁴¹ Nelze

³³⁵ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírk listin a plánů k vložce vodní knihy č. 71, vodoprávní řízení.

³³⁶ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 969- 17.

³³⁷ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 969- 17.

³³⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn Valcha.

³³⁹ V případě tohoto mlýna se dochoval velmi torzovitý materiál, přičemž většina poznatků vychází z fondu Vojtěcha Losenického a fondu Společenstva mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951).

³⁴⁰ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 99.

³⁴¹ SOA Praha, SOkA Benešov, Okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 62.

s jistotou říci, kdy tito muži při mlýnu působili. František Čapek³⁴² získal na základě tamního šetření, konaného 27. srpna 1923, živnostensko- právní a vodoprávní schválení mlýna s naftovým motorem, také bylo zasazeno normální znamení.³⁴³ V Čapkově mlýně vykonali praktickou mlynářskou zkoušku 23. května 1925 Josef Mandovec³⁴⁴ a 30. března 1934 Jan Jiráček.³⁴⁵ Okresní úřad v Benešově vydal Františku Čapkovi ml.³⁴⁶ živnostenský list 24. června 1938.³⁴⁷ Otec ve věku 81 let vystoupil ze Společenstva mlynářů a přenechal mlýn synovi v roce 1939.

Na provoz mlýna dohlížela četnická stanice v Neveklově. Četníci tam docházeli v rámci svých pochůzek.³⁴⁸ Do zřízení vojenského cvičiště, k 31. prosinci 1943, se mlelo 50q pšenice a 40q žita týdně. František Čapek se po vysídlení odstěhoval nejprve k sestře do Libohoště a 16. března 1944 do Kostomlátek u Nymburka, kde hospodařil na 16 ha půdy. Během trvání cvičiště bylo zařízení mlýna odvezeno k jakési firmě Ptáček do Prahy. U ní se však po roce 1945 nic nenašlo. Majitel mlýna se vrátil natrvalo před Vánocemi 1945 na svůj mlýn, ale jezdil sem již od května 1945 z Kostomlátek mlýn zařizovat. Přivezl si s sebou dobytek a koně, a ač se bez mlýnského zařízení nemohlo mlet, připravoval přestavbu a zažádal Společenstvo mlynářů o příspěvek na škody.

Komise ONV 12. dubna 1946 doporučila mlýn znovuzřídit v potřebném rozsahu spolu s okolními mlýny provozovatelů Mandovce, Plháčka a Otčenáška. Čapek se rozhodl provést přístavbu ke staré mlýnské budově. Po dobu rekonstrukce si nechával zpracovávat přijaté obilí od samozásobitelů ve mlýně Ladislava Šimka v Bedrči.³⁴⁹ Stavba probíhala ještě v dubnu 1949, poté byla ale příkazem ONV Benešov zastavena a objekt byl předán Hospodářskému družstvu, které mělo přestavbu mlýna dokončit v roce 1953/54, což se však nestalo. Majiteli mlýna zůstal v Hospodářské záložně dluh sto tisíc korun, který musel

---

³⁴² (1857- 1942).

³⁴³ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 62.

³⁴⁴ Syn Františka Mandovce, mlynáře v Krchlebích.

³⁴⁵ Syn Josefa Jiráčka, mlynáře v Jablonné.

³⁴⁶ František Čapek mladší, narozený roku 1912. SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlékovický mlýn

³⁴⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

³⁴⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, Četnická stanice Neveklov, Staniční služební kniha vedená od 7. dubna 1936 do 8. srpna 1936, např. zápis z 22. května 1936, 20. června 1936, Staniční služební kniha vedená od 16. dubna 1939 do 20. května 1939, zápis z 20. května 1939.

³⁴⁹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 971- 17.

splácet od roku 1952 spolu s půjčkami Ministerstva sociální péče a doplatil je prodejem motoru v roce 1954, než byl uvězněn a odsouzen za porušení hospodářského plánu a ohrožení republiky na 10 měsíců. Místo nastoupení trestu na Pankráci v lednu 1955 odešel pracovat do dolů ve Vinařicích, kde pobýval do amnestie 15. listopadu 1955. Protože z plánů přestavby mlýna sešlo, hospodařil poté Čapek na svých 9,6 ha pozemků u mlýna a vstoupil do JZD Ouštica, kde vykonával nejdříve funkci traktoristy, poté agronoma a nakonec ekonoma.³⁵⁰

5.1.2.4 Mlýn Benice

Z Borovky po proudu Tloskovského potoka v Benicích, zhruba dva kilometry západně od Chrášťan, se nacházel mlýn s číslem popisným 3. Za první republiky bylo ve mlýně živo. Bydlelo v něm pět osob, jeho majitel Josef Kalina s manželkou Annou, syn Ladislav, nevlastní syn Jaroslav Páris a pomocnice Božena Sýkorová.³⁵¹ 19. května 1922 převzal objekt od otce Josefa Kaliny Ladislav Kalina (nar. 26. prosince 1898),³⁵² který získal živnostenské oprávnění od okresního úřadu v Benešově 13. prosince 1922 v odvětví *“mlynářství a obchod obilím a mlýnskými výrobky”*.³⁵³ Mlýn v roce 1924 za nevyjasněných okolností vyhořel. Znovu byl uveden do provozu v roce 1934 a roku následujícího si prošel rozsáhlou rekonstrukcí.

Další pauza proběhla v období 1937/38, kdy mlýn pro finanční nesnáze a válečné napětí fungoval s přestávkami. Ani v následující době majitel neměl klidu. Dne 14. června 1940 obdržel Ladislav Kalina hlášení, že nedodal pohyb námezdního mletí pro samozásobitele za celé hospodářské období 1939/1940.³⁵⁴ Jeho mlýn se neustále kontroloval. Dalšími pomocníky do mlýna mu byli syn, Jaroslav Kalina³⁵⁵, který vykonal 25. září 1940 mlynářskou zkoušku v mlýně Bohumila Dolejše v Týnci nad Sázavou a bratr Ladislava Kaliny Josef, jenž dostal výuční list 9. července 1942.³⁵⁶ Od 6. srpna 1942 do 4.

³⁵⁰ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlékovický mlýn.

³⁵¹ SOA Praha, SOKA Benešov, OÚ Benešov, Sčítací operáty 1921, obec Chrášťany, osada Benice, čp. 3.

³⁵² SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn Benice.

³⁵³ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951). Živnostenský list.

³⁵⁴ SOA Praha, SOKA Benešov, Sběrka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 45. Hlášení z 14. června 1940.

³⁵⁵ nar. 1923, zemřel 11. srpna 1979. SOA Praha. SOKA Benešov. Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn Benice.

³⁵⁶ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951). Výuční list.

ledna 1943 proběhla v jeho mlýně revize³⁵⁷ Obilní společnosti dr. Josefa Fischera. O výsledku revize, nepříznivém pro Kalinu, se dochoval protokol z 8. ledna 1943.³⁵⁸ Za otce vypovídal syn Jaroslav, neboť se majitel mlýna nacházel v zajišťovací vazbě na Pankráci: „*Nemohu se k věci nějak vyjádřiti, neboť jest mi teprve 19 roků, veškeré věci v hospodářství vedl můj otec, já jezdil pouze s koňmi a o vnitřní manipulaci neměl jsem zdání. Údaje, které jsem uvedl do protokolu jsou dle mého nejlepšího vědomí a svědomí avšak zodpovědnost za nepřevzítí nemohu...Vykonané rozdíly nejsou dle poznání navíc konečné, s ohledem na nepřítomnost majitele p. Lad. Kaliny a dle výše uvedeného vysvětlení, a snad nějaké obilí ze sklizně 1942 bylo dáno do mlýna, což jest třeba vyšetřiti přímo u pana Lad. Kaliny.*“³⁵⁹ Byly zjištěny rozdíly v zásobách, černé mletí, černý nákup obilí a černý prodej mlýnských výrobků. Zbylé obilí v Kalinově mlýně měl zpracovat ve svém mlýně nejbližší mlynář Radkovský z Podělsu.

K 1. dubnu 1943 spadal mlýn do druhého vyklizovacího pásma. Němci během 2. světové války mlýnské zařízení z části likvidovali o dřevěné části se „postarali“ Češi. Oba bratři se v květnu 1945 na objekt vrátili. Odmítli se vystěhovat do pohraničí. 1. října 1945 žádal Ladislav Kalina Svaz o povolení k znovuotevření mlýna: „*Jsem vlastníkem mlýnské usedlosti v Benicích po rodičích, ta byla od nepaměti v držení jeho předků. Při zřízení cvičiště SS byla zabráná se vším živým i mrtvým inventářem a já s bratrem, který mě ve mlýně pomáhal, jsme se museli vystěhovat. Po uvolnění cvičiště SS jsem zjistil, že celá mlýnská usedlost je zničena a vykradena a že je nutno učinit značné investice k tomu, aby mlýn, který byl za okupace zrušen a jeho zařízení odvozeno, mohl být dán opět do provozu.*“³⁶⁰

Dále svůj záměr o znovuoobnovení mlýna zdůvodňoval jeho modernizací, která proběhla v roce 1935. Objekt, dle něj, ležel v centru zemědělského kraje. Splňoval všechny technické a živnostenské požadavky, a neboť se jednalo o jeden z větších mlýnů s větší zásobovací kapacitou, nemělo by být ani pochyb o jeho znovuzřízení. Také se hájil tím, že se mu dostalo odborného mlynářského vzdělání.³⁶¹ Patrně nebyla Kalinova žádost kladně

³⁵⁷ Revize provedená dle vyhlášky ministerstva zemědělství a lesnictví ze dne 7. června 1942, č. 246 Sb. 06306 o nucené dodávce plodin.

³⁵⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 45.

³⁵⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 45. Výpověď Jaroslava Kaliny v protokolu z 8. ledna 1943.

³⁶⁰ SOA Praha, SOkA Benešov, Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn Benice.

³⁶¹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 981- 17.

vyřízena, neboť 4. ledna 1946 žádal Svaz pro hospodaření s obilím o povolení k semílání svého obchodního kontingentu 1500q žita a 700q pšenice v jiném mlýně. Dne 12. dubna 1946 se konala komise ONV za účelem zjištění, zda mlýn je po válce provozu schopný. Komise rozhodla, že ze zásobovacích důvodů jej není nutné obnovovat.³⁶² Jeho existence by nebyla zajištěna. Majitel měl však nárok na odškodnění z fondu obnovy. A tak hospodařili s bratrem alespoň na pozemcích mlýna do roku 1958. Toho roku jim bylo hospodářství zabráno Státními statky. Nešťastnou náhodou se v roce 1970 oba utopili.³⁶³ Syn Jaroslav Kalina dožil po konfiskaci jen jako vlastník domku č.p. 3 a zahrady o 29 arech.

5.1.3 Brejlovský potok

Tento poměrně krátký potok pramení na svazích nad obcí Tuchyně, teče severovýchodním směrem, protéká severovýchodním okrajem Netvořic, kde se setká se dvěma mlýny, a pod Chrástí nad Sázavou u Brejlovského mlýna se jako levý přítok stává součástí řeky Sázavy. Právě v Netvořicích se zaměřím na Podměstský mlýn a mlýn Vojtěchov.

5.1.3.1 Podměstský mlýn

Na Brejlovském potoce, přítoku Sázavy, v Netvořicích č.p. 71 se dodnes nachází stavení Podměstského mlýna.³⁶⁴ Ze zápisu ve vodní knize byli patrnými majiteli v minulosti Josef Jiroušek, či František Kočí. Dochoval se protokol z 9. října 1883, informující o určení povolené nejvyšší výšky vody jako stálého bodu při tomto mlýně, tzv. cejchu s iniciály K.J., ve kterém jsou majiteli mlýna označováni Karel a Emílie Jirouškoví ze Slap.³⁶⁵ V té době měl mlýn jedno české složení a fungoval na svrchní vodu. Z dalšího

---

³⁶² NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 981- 17.

³⁶³ SOA Praha, SOKA Benešov, Osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn Benice.

³⁶⁴ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 59, mlýn s tímto názvem už zachycoval stabilní katastr, mapovaný roku 1840:

http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BER/BER292018400/BER292018400_index.html přístup 25. března 2016.

³⁶⁵ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I., číslo položky 59.

archivního dokumentu³⁶⁶ vyplývá, že mlýn měl v držení František Blábolil, který mlýn koupil v roce 1911. Vychoval osm dětí, z nichž Jan Blábolil, narozený 1898 v Dobešově³⁶⁷, se roku 1919 vrátil vyučený jako mlynář z Písku a převzal od otce chod mlýna. Pomocnou silou do mlýna mu byla manželka Emílie, rozená Hájková, dcera kováře z Netvořic. K mlýnu patřilo 8,5 ha hospodářství, z toho 1/3 luk a rybník u mlýna.

Dne 29. dubna 1928 žádal Jan Blábolil okresní správu politickou, aby rybník číslo katastrální 912 v Netvořicích u čísla 71 byl veden v knihách jako dosud. Neměl však žádných spisů ani nálezů ohledně rybníka, který byl při mlýně. Mlýn sloužil k místní potřebě mletí.³⁶⁸ O tom, že Jan Blábolil skutečně na mlýně hospodařil, je dochován opis živnostenského listu z 26. března 1936.³⁶⁹ V říjnu 1938 poslal okresní úřad v Benešově úřední připomínku velitelství četnické stanice v Netvořicích, aby zkontrolovalo, zda se u mlýna stále nachází vodní cejch z 9. října 1883. V listopadu 1938, po kontrole mlýna, odpovědělo Velitelství okresnímu úřadu, že vodní cejch dosud existuje s iniciály K.J. Zda-li ve mlýně nedochází k mletí obilí na černo, sledovala v době druhé světové války četnická stanice v Netvořicích. Zde také kontrolovala případný podloudný obchod s potravinami.³⁷⁰ Jan Blábolil přihlásil svou dceru Věru roku 1942 za učednici.³⁷¹ Mlelo se 70-90q obilí.

Potom se však Blábolilovi stali obětmi místa a doby, neboť se museli v roce 1943 vystěhovat do Skochovic.³⁷² Otec rodiny, nemocný se srdcem, nejdříve první rok nepracoval vůbec, potom jezdil do mlýna na Přívoz za Janem Souhradou. Dcery se musely také odstěhovat. Věra s manželem bydlela rovněž ve Skochovicích, ale v jiném domě. Emílie ml. se odstěhovala do Senohrab. V roce 1945 se rodiče vrátili zpátky, Jan Blábolil

---

³⁶⁶ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Poměrně hodně informací o rodině Blábolilových sepsala v dopise z 6. března 1977 Vojtěchu Losenickému Emílie Němcová, která byla vnučkou Františka Blábolila.

³⁶⁷ Dobešov se nachází v okrese Pelhřimov.

³⁶⁸ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov, Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 59. Jan Blábolil píše okresní správě politické v Benešově.

³⁶⁹ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov, Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 59. Živnostenský list.

³⁷⁰ SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Netvořice, Staniční služební kniha vedená od 26. listopadu 1940 do 1. září 1941, zápis z 22. dubna 1941, 3. června 1941, 17. září 1941.

³⁷¹ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980).

³⁷² Skochovice jsou částí obce Vrané nad Vltavou.

žádal příspěvek z fondu obnovy³⁷³, a jelikož se vše nacházelo v poměrně zachovalém stavu (mlýnská budova neutrpěla žádných škod a strojní zařízení zůstalo ve mlýně),³⁷⁴ začalo se během čtyř měsíců s mletím. Dne 12. dubna 1946 proběhlo šetření na bývalém vojenském cvičišti ohledně vybudování sítě mlýnů potřebných pro zásobování. Blábolil směl mlít do doby, buď než bude k dispozici jiný mlýn, anebo dojde k obnově Otčenáškova mlýna.³⁷⁵ Zdravotní stav Jana Blábolila se však prudce zhoršil. Na pomoc do mlýna si vzal svého známého Tomáše Loužeckého z Lešan a 13. února 1949 zemřel. Brzy na to Blábolilovi věděli, že se budou mlýny zavírat. Snažili se s Loužeckým dát vše do pořádku, ovšem i on náhle zemřel. Na mlýn zůstala sama Blábolilova manželka, Emílie.

V roce 1950 se mlýn uzavřel. Emílie Němcová, dcera Jana Blábolila, se vrátila i se svým manželem a dcerou do Netvořic, aby byla po ruce své matce, kterou už také sužovaly nemoci. Druhá dcera Věra zůstala ve Skochovicích. V roce 1955 se Emílie ml. s manželem rozvedla a celé hospodářství tak zůstalo na ní. Pět let pracovala dvanáct hodin denně, aby uživila dceru a matku. Když jí však v 66 letech zemřela matka, dcera ji přesvědčila o tom, aby se z mlýna odstěhovaly. A tak mlýn prodala akademickému malíři Bedřichu Dlouhému z Prahy, koupila si v Netvořicích domek čp. 40.³⁷⁶

5.1.3.2 Vojtěchovský mlýn

První mlýn po proudu Brejlovského potoka od Podměstského mlýna v Netvořicích se nazývá „Vojtěchovský“ nebo také „Vojtěchov“ a nese číslo popisné 74. Dle strojopisu Vojtěcha Losenického, který posloupnost mlynářů odkazuje na poznatky jakéhosi dr. Polaufa, existoval tento mlýn jako vrchnostenský již v 17. století. Nazýval se „Podnetvořický“ či „Vazovnický“, měl jedno vodní kolo na svrchní vodu. Významným rodem, žijícím a pracujícím na mlýně, byl od 19. století rod O(č)enášků. Losenický zmiňuje Jana Očenáška (1796-1858), syna netvořického měšťana, majitele domu a kostelníka Matěje Očenáška. Jan Očenášek měl syna, taktéž Jana (1829 - 1887), který musel řešit spor s rolníky z Netvořic.

³⁷³ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980)

³⁷⁴ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 978 17.

³⁷⁵ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 978- 17.

³⁷⁶ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Podměstský mlýn.

Dne 29. května 1878 píše okresnímu hejtmanství v Benešově vyjádření k žalobě Františka Pecha a Jana Žižky z Netvořic, kteří s ním nesouhlasí v příčině rušení držby³⁷⁷ potoka č. parc. 1869 u Netvořic: „*Jest ovšem pravda, že jsem v místech v žalobě uvedených potok zatarasil, vlastně ani nezatarasil, nýbrž pouze dvouma prknama na sebe postavenýma a na dřevěný práh od jakživa k tomuto měli se tom nalézající umístěnýma zahradil, a vodu na svůj pozemek č. parc. 540 odvedl, a pak jej povodňoval. K tomu mám ode nepouze dle ustanovení vodního zákona ale i také v následku poměrův mého vlastnictví a vydržení úplné právo. ...Dále není pravdy, že žalující mají u svých pozemků kolem potoka naké hráze, kolem těch pozemků nachází se jenom přirozený samorostlý břeh, který si mohou žalující ovšem dle připuštění všeobecného občanského i vodního zákona upevniti, což ale nečinějí, avšak také není pravda, že k hrazení, o které se jedná, se břeh pozemkův podemílá...*“³⁷⁸

Z dalšího dokumentu vyplývá, že komise, která tento spor řešila, vyšla v Očenáškův prospěch: „*Jan Očenášek jest dle rozhodnutí nejvyššího soudního dvora ze dne 19. prosince 1876 oprávněn k odvádění vody na svůj pozemek č. parc. 540 která práva jemu v následku vydržením let vykázaného užívání vody s potoka Vojtěchovský k zavlažování jeho sousední louky č. parc. 540 přiřknuté bylo...*“³⁷⁹ K zasazení normálního znamení došlo 8. října 1888.³⁸⁰ Očenášek koupil v roce 1881 od Kulíků mlýn v Krusičanech za 24 tisíc zlatých, ale už v roce 1896 si mlýn Kulíkovi zpátky najali a za dva roky ho také za 30 tisíc zlatých odkoupili.³⁸¹

Pokračovatelem mlynářského rodu byl Jan Očenášek (27. června 1893-1951).³⁸² 29. června 1918 oznámil okresní správě politické v Benešově, že převzal mlynářskou živnost a zároveň zažádal o živnostenský list. Instituce mu vyšla vstříc 16. července 1918 a živnostenský list mu poslala.³⁸³ Následující rok musel Očenášek řešit několik problémů.

³⁷⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58. Žalobci jsou proti hrazení vody.

³⁷⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58. Vyjádření Jana Očenáška k žalobě rolníků.

³⁷⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58. Rozhodnutí komise.

³⁸⁰ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Vodní kniha I., číslo položky 58.

³⁸¹ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Vojtěchovský mlýn.

³⁸² Přesné datum narození lze najít v živnostenském listu, uloženého v SOA Praha. SOkA Benešov. Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951).

³⁸³ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951) Živnostenský list.

Trpěl nedostatkem nafty, a tak nemohl mlít motorem, dále nebyl schopen čistit a vyvážet bláto z vodní nádržky a tak uvedl 15. listopadu 1919 ve známost, že pozastavuje mlynářskou živnost.

Mlýn opět oživil 26. listopadu téhož roku, jelikož získal povolení k odběru motorovou naftu k mlýnskému pohonu.³⁸⁴ Mlýnu se patrně začalo dařit, neboť 4. prosince 1923 Jan Prokopec, továrník mlýnských strojů na Královských Vinohradech, zaslal Očenáškově plánec turbíny, která by mohla nahradit dosavadní čtrnáct let starou Francisovou turbínu.³⁸⁵ K realizaci turbíny ovšem nedošlo. V letech 1924-1928 vedl majitel soudní spor s Adolfem Heřmanem a jeho továrnou na kůže pro znečišťování vody hnilobnými odpadky. Svou živnost byl nucen přerušit a v roce 1936 se v opraveném mlýně opět začalo mlít.³⁸⁶ Avšak o tom, že turbína se ve mlýně stále nenacházela, svědčí úřední připomínka Okresního úřadu v Benešově z 29. května 1940, kdy okresní úřad žádal četnickou stanici v Netvořicích o zjištění, zda nebyla původní vodní turbína z roku 1909 postavena bez vodoprávního povolení a schválení, protože není ve vodní knize proveden zápis a nejsou k tomu žádné doklady.³⁸⁷ Tudíž nemohlo dojít k výstavbě turbíny nové v roce 1923.

O povolení stavby turbíny z roku 1909 Jan Očenášek udal, že stavbu tehdy prováděl jeho zemřelý otec a on nebyl doma. Předpokládal, že tento výměr existuje, ale je někde založen.³⁸⁸ Situaci se snažil vyřešit tak, že napsal 15. července 1940 okresnímu úřadu v Benešově: „...*Sdělují, že turbína tato byla postavena v r. 1909, tedy před 31 rokem a za tu dobu je téměř úplně opotřebována a mimo to je hodně zničena průtokem odpadních vod z továrny na kůže v Netvořicích, takže musím, jakmile mi to finanční poměry dovolí postavit nový vodní silostroj (asi vodní kolo), načež si vyžádám schválení tohoto nového zařízení okresním úřadem.*“³⁸⁹ Následujícího roku v říjnu 1941 sepsal Jan Očenášek u okresního úřadu protokol a zažádal si o provedení vodoprávního řízení za účelem

---

³⁸⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58., 15. listopadu 1919 zastavení mlynářské živnosti.

³⁸⁵ Postavenou roku 1909 v dobách otce Jana Očenáška.

³⁸⁶ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 979- 17.

³⁸⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58. Úřední připomínka okresního úřadu v Benešově.

³⁸⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58. Číslo jednací 825/40.

³⁸⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58. Jan Očenášek píše okresnímu úřadu v Benešově.

dodatečného vodoprávního schválení a kolaudaci nové turbíny, o současné provedení zjištění rozsahu jeho vodního oprávnění, stanovení míry užívání vody a přezkoušení osazení stálého bodu. Současně prosil o vodoprávní schválení zařízení na zavodňování jeho louky č. kat. 540 prováděné hrazením na jezu na Netvořickém potoce a vedením zavodňovací stružky na uvedenou louku. Neměl totiž doklady o tom, že by toto zavodňovací zařízení bylo vodoprávně schváleno.³⁹⁰ Místní šetření se uskutečnilo 11. prosince 1941. K takové události bylo nutné pozvat vodoprávně technického znalce z Tábora, hydrologického znalce ze zemského úřadu, sousedy z Netvořic spolu s majiteli horního a dolního mlýna, kteří by měli nějaké námítky a v neposlední řadě samotného majitele mlýna. Ten obdržel 17. prosince 1941 vodoprávní schválení zařízení mlýna č.p. 74 v Netvořicích a zařízení k závlaze louky.³⁹¹ Bylo však zapotřebí provést zápis pro závlahu louky pod nově založenou vložkou, neboť se jednalo o dvě zcela samostatná vodní díla. Jan Očenášek, konečně s řádným a dokazatelným vodoprávním povolením, nemlel dlouho. V roce 1943 se z důvodu zřízení vojenského cvičiště musel vystěhovat³⁹² a odešel do Krhanic k příbuzným.

Během druhé světové války byly budovy a zařízení zčásti zničeny. Komise ONV z 12. dubna 1946 doporučila, aby mlýn nadále zůstal v provozu, a tak Jan Očenášek za finanční pomoci ONV Benešov postavil větší mlýnskou budovu a moderněji ji zařídil.³⁹³ Klid netrval dlouho. Mezi lety 1950-1951 si mlýn nejprve “najalo”³⁹⁴ Hospodářské družstvo a poté Středočeské mlýny, pod kterými majitel a pak jeden ze synů mleli jako zaměstnanci do doby, kdy se mletí zastavilo. Ještě v roce 1951 zemřel Jan Očenášek. V objektu se zřídila míchárna krmiv, přičemž do roku 1969 byl vedoucím syn Jana Očenáška. Toho roku se míchárna krmiv přemístila do Benešova a na místě zůstaly pouze sklady výkupu zařízení mlýna.

---

³⁹⁰ SOA Praha, SOKA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58.

³⁹¹ SOA Praha, SOKA Benešov, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 58. Protokol o vodoprávním schválení

³⁹² Netvořice od 1. dubna 1943 spadaly do druhého vyklizovacího pásma.

³⁹³ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 979- 17.

³⁹⁴ V roce 1951 přišla za vdovou po Janu Očenáškově tzv. zabírací komise.

5.1.4 Vlkonický potok

Vlkonický potok pramení z několika rybníčků v lese „*Miláčově*“ nad Sledovicemi. Od Sledovic teče neustále na sever. Protéká „*Velkým sedlečským rybníkem*“, vlévá se do rybníku „*Jeptiška*“ a z Hořetic pokračuje do Strážovic. U Vlkonic změni směr na západ, mijí Krchleby a poté se zprava připojí ke Křečovickému potoku. Na Vlkonickém potoce se budu věnovat čtyřem mlýnským stavením, nejprve Kramperovu mlýnu ve Strážovicích, dále se posunu k Plháčkovu mlýnu do Vlkonic a poté k stavení čp. 19 tamtéž. Cestu Vlkonickým potokem zakončím u Mandovcova mlýna v Krchlebech.

5.1.4.1 Kramperův mlýn

Při bádání o Kramperově mlýně se můžeme opřít pouze o vodní knihu, zbytek listin ve vložce vodní knihy a jak už to u mlýnů na Benešovsku bývá z fondu Vojtěcha Losenického.

Na samotě U Šebkova rybníka, kterým protéká Vlkonický potok, ve Strážovicích se nalézá mlýnské stavení s číslem popisným 22. Mlýn eviduje i Sommer, ovšem pod mírně zkomoleným jménem Schobek.³⁹⁵ Vodní kniha udává jako dřívějšího majitele mlýna a rybníka Jana Jonáše, poté Františka a Josefu Kramperovi.³⁹⁶ K ocejchování vodního díla došlo 13. září 1883.³⁹⁷ Nástupcem Františka Krampery se stal Antonín Krampera³⁹⁸, který 28. února 1913 získal od okresního hejtmanství v Benešově živnostenský list.³⁹⁹ František Krampera zemřel asi roku 1920.⁴⁰⁰

Kramperův mlýn ještě před druhou světovou válkou obcházeli četníci z četnické stanice Neveklov a kontrolovali jeho chod.⁴⁰¹ Od 1. ledna 1937 byl přilehlý Šebkův rybník

---

³⁹⁵ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 100.

³⁹⁶ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 67.

³⁹⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 67.

³⁹⁸ Antonín Krampera narozený 11. června 1880. SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980), Kramperův mlýn.

³⁹⁹ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), živnostenský list.

⁴⁰⁰ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980), Kramperův mlýn.

⁴⁰¹ SOA Praha, SOKA Benešov, Četnická stanice Neveklov, Staniční služební kniha vedená od 7. dubna 1936 do 8. srpna 1936, např. zápis z 19. května 1936, Staniční služební kniha vedená od 16. dubna 1939 do 20. května 1939, např. zápis z 20. května 1939.

v majetku Kramperova zetě Josefa Kováře⁴⁰², manžela dcery Ludmily. Velitelství četnické stanice v Neveklově 5. května 1938 zjišťovalo, zda byl tento rybník normován. Krampera ani Kovář se nemohli prokázat příslušným výměrem.⁴⁰³ Kovář také převzal 18 ha hospodářství s lesem a výměnkem po rodičích manželky. Na počátku druhé světové války vystřídal vodní kolo na svrchní vodu parní kotel o síle 10-15 HP. Toto zařízení bylo do mlýna zavedeno neoprávněně a Českomoravský svaz pro hospodaření obilím žádal v roce 1943 o jeho odstranění.⁴⁰⁴ Mlelo se pouze selské mletí do 31. prosince 1943, kdy mlynář se stárkem museli objekt opustit v důsledku zřízení vojenského cvičiště. Josef Kovář se odstěhoval do Prahy, kde byl hospodářským správcem. Kam se Kramperovi přestěhovali, není známo. Mezitím Němci odvezli strojní zařízení do Plíhalova mlýna⁴⁰⁵ na rampu.

V roce 1945 se do Strážovic vrátili nejdříve manželé Kramperovi. Chtěli provoz mlýna na své náklady obnovit, neboť si zdejší obce stěžovaly na neustále dojíždění do vzdálených mlýnů, ale 12. dubna 1946 komise Zemské jednoty společenstva mlynářů a skupiny mlýnů průmyslových určila, že znovuzřízení mlýna není nutné, poněvadž přístup k mlýnu o malé vodní síle je obtížnější a o zásobování obyvatelstva se postarají Plháčkův a Mandovcův mlýn.⁴⁰⁶ V roce 1946 se na objekt vrátil i Josef Kovář. Bydlel též ve mlýně a hospodařil na pozemcích do roku 1950, kdy byl celý objekt zkonfiskován. Pozemky převzaly Drubežářské závody Libuš, v nichž pracoval i Josef Kovář se svými třemi syny. Ludmila Kramperová zemřela v roce 1956. Vdovec si postavil nový dům s číslem popisným 35 v Zádolí.⁴⁰⁷

---

⁴⁰² Josef Kovář narozený 25. srpna 1912 v Barochově. SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980), Kramperův mlýn.

⁴⁰³ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 67, oznámení četnické stanice z 5. května 1938.

⁴⁰⁴ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 136, číslo rejstříku 945-17.

⁴⁰⁵ Plíhalův mlýn, čp. 5 v Pomněnicích.

⁴⁰⁶ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 136, číslo rejstříku 945-17.

⁴⁰⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980), Kramperův mlýn.

5.1.4.2 Plháčkův mlýn

Ze Strážovic se přesuneme do Vlkonic, kde se na Blechově rybníce nacházel mlýn.⁴⁰⁸ Nesl číslo popisné 22 a na konci 19. století byl majetkem rodiny Kotrbovy ze Spolí.⁴⁰⁹ Je možné, že k mlýnu se vztahuje záznam berní ruly, který eviduje mlýn o jednom kole s držitelem Matějem Šebkū.⁴¹⁰ 12. září 1883 se zasadilo za majitele mlýna, Jana Kotrby, statkáře ze Spolí, normální znamení.⁴¹¹ Mlýn prodal Jan Kotrba na základě tržní smlouvy ze dne 22. února 1913 Františku a Boženě Plháčkovým.⁴¹² František Plháček se narodil v roce 1880 v Praze a vyučil se ve mlýně Josefa Zemana ve Skřýšově. V roce 1897 se přemístil za práci do mlýna ve Vlkonicích a za 18 tisíc zlatých tento mlýn koupil. Oženil se s Boženou Doubravou z Vlkonic, narozenou 1888.⁴¹³ Ve 20. letech 20. století vykonalo v Plháčkově mlýně praktickou mlynářskou zkoušku hodně učňů. Tak například Václav Matoušek, František Kohoutek, František Dvořák či Stanislav Jiráček.⁴¹⁴ V tomto období se mlýn strojově znovuzřídil.

Plháčkovi zažádali 29. září 1928 okresní správu politickou o vydání vodoprávního a živnostenského schválení provozovny mlýna. Teprve 24. června 1931 proběhlo místní komisionální šetření. Aby došlo ke kladnému vyřízení, museli majitelé mlýna ještě předložit nejpozději do 31. října 1931 doplňující doklady, plánky a propočty.⁴¹⁵ Do mlynářského odvětví se naplno zapojil rovněž syn Jan Plháček⁴¹⁶, který se 24. března 1931 podrobil praktické mlynářské zkoušce ve mlýně Františka Čapka v Borovce.⁴¹⁷ František

---

⁴⁰⁸ Sommer tento mlýn uvádí jako mlýn Blecha u Strážovic. Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 100.

⁴⁰⁹ Spolí je součástí obce Neveklov.

⁴¹⁰ Eva LISÁ (ed.), *Berní rula 31, Kraj Vltavský 31*, Praha 1951, s. 124.

⁴¹¹ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo 66.

⁴¹² SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 66, žádost o vodoprávní a živnostensko- právní schválení mlýna.

⁴¹³ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970 - 1980).

⁴¹⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), Zkušební průkazy učňů.

⁴¹⁵ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 66, protokol

⁴¹⁶ narozený 19. června 1913.

⁴¹⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), Zkušební průkazy učňů.

Plháček obdržel od Okresního úřadu v Benešově 13. listopadu 1934 živnostenský list k mlynářství a pecnářství.⁴¹⁸

Také u tohoto mlýna si Okresní úřad v Benešově 21. dubna 1938 vyžádal úřední připomínkou kontrolu normování rybníka a zasazení normálního cejchu, neboť ve vodní knize o tom chyběl zápis. Velitelství četnické stanice žádost prošetřilo a 5. května 1938 okresnímu úřadu oznámilo, že rybník byl normován a to podle výměru Okresního úřadu v Benešově ze dne 12. září 1883.⁴¹⁹ V Plháčkově mlýně za Protektorátu Čechy a Morava stihl 3. června 1940 vykonat praktickou mlynářskou zkoušku ještě František Dragoun. Protože mlýn spadl 31. prosince 1943 do třetího vysídlovacího území, byl nucen se František Plháček s manželkou vystěhovat do Mukařova⁴²⁰, kde Plháček prováděl soukromé práce. Syn Jan odešel do mlýna pana Souhrady v Kamenném Přívoze na Sázavě, kde pracoval jako vedoucí do března roku 1945. Pak se vrátil k otci do Mukařova.

Mezitím ve Vlkonicích Němci zařízení mlýna spolu s podlahami odvezli a z objektu zůstali pouze trámy a střecha. Po návratu mlynáře v roce 1945 nebylo možné mlít, pouze se šrotovalo. Začali s přestavbou mlýna na základě souhlasu šetření Zemské jednoty Společenstva mlynářů z 20. srpna 1946.⁴²¹ Zvětšili budovu o dvě patra, položili nové podlahy, koupili čtyři páry válcových stolic, které se však již neinstalovaly a turbína za náhradu vodního kola na svrchní vodu se také nepostavila. Po dobu rekonstrukce směli dát Plháčkovi obilí od samozásobitelů ke zpracování k mlynáři Milanu Petráškoví do Libohoště a do mlýna v Červeném Hrádku.⁴²² Nelehké období se projevilo na zdraví manželů. Božena Plháčková zemřela roku 1947, její manžel 24. března 1949.⁴²³ Mlýn připadl synu Janovi. V roce 1951 si mlýnskou budovu pronajalo Hospodářské družstvo v Benešově na sklad. Jan Plháček ve mlýně zůstal jako skladník výkupu do roku 1958, poté vstoupily Vlkonice do JZD. K znárodnění došlo jen v případě mlýnské budovy už roku 1953, obytné a hospodářské budovy zůstaly v majetku Jana Plháčka.⁴²⁴

⁴¹⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951), Živnostenské listy.

⁴¹⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 66, úřední připomínka.

⁴²⁰ Okres Praha- východ.

⁴²¹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 138, číslo rejstříku 962- 17.

⁴²² NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 138, číslo rejstříku 962- 17.

⁴²³ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 138, číslo rejstříku 962- 17.

⁴²⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn „U Plháčků“ ve Vlkonicích..

5.1.4.3 Mlýn s číslem popisným 19 ve Vlkonicích

Ve Vlkonicích po proudu Vlkonického potoka narazíme ještě na jeden mlýn.⁴²⁵ Ve Vlkonicích č.p. 19 se nacházel po pravém břehu Vlkonického potoka mlýn, jehož majiteli byli František Chytrý a manželé Jan a Marie Vaňkovi.⁴²⁶ Už v berní rule se jako vlastník mlýna o jednom kole zmiňuje Pavel Chytřej.⁴²⁷ Mlýn „Chitry“ zná i Sommer.⁴²⁸ „Mlýn postaven v 17. století rolníkem Chytrým z Vlkonic... Od něho koupil v dražbě s 5 ha pozemků otec p. Vaňka, ale mlýn tehdy stál a byla v chodu jen pila. Nový mlynář obnovil provoz mlýna a měl potíže s hořejším mlynářem Plháčkem skrze mlýnský náhon. Rolnické mletí i vody bylo málo. K pohonu válcové stolice, kamene s příslušenstvím bylo vodní kolo a plynosací motor. Pila v provozu nebyla.“⁴²⁹ Manželům Vaňkovým byla stanovena nejvyšší výška vody normálním znamením 21. září 1883.⁴³⁰

V živnosti pokračoval patrně syn Antonín Vaněk⁴³¹, kterému bylo vydáno okresním úřadem v Benešově živnostenský list.⁴³² Také v tomto případě poslal okresní úřad v Benešově úřední připomínku na velitelství četnické stanice v Neveklově, zda dosud existuje normální znamení. Velitelství zjistilo, že normální znamení na mlýně Josefa a Marie Vaňkových, který je nyní majetkem Antonína Vaňka, tamtéž bydlicího, se nachází na jižní straně mlýnské budovy, neporušené a dosud dobře viditelné.⁴³³ K dalšímu šetření došlo 10. října 1941, po revizi vodní knihy a bylo upozorněno na to, že z vodní knihy a ze

⁴²⁵ V případě tohoto mlýna jsem nucena se z největší části odkázat na strojopis pana Vojtěcha Losenického.

⁴²⁶ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 64.

⁴²⁷ Eva LISÁ (ed), *Berní rula 31, kraj Vltavský*, Praha 1951, s. 124.

⁴²⁸ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 100.

⁴²⁹ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980), nelze přesně datovat.

⁴³⁰ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 64, c.k. okresní hejtmanství píše Janu a Marii Vaňkovým.

⁴³¹ narozen 1888 ve Smilkově, okres Sedlčany. SOA Praha. SOkA Benešov. Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951). Živnostenský list.

⁴³² SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 64, živnostenský list.

⁴³³ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 64, úřední připomínka okresního úřadu v Benešově.

spisů není zřejmé vodoprávní schválení a normování podle předpisů vodního zákona pro Čechy.⁴³⁴

Dále bylo nutné vyšetřit, zda nejsou v provozu zmíněné pily nová neschválená vodní díla jako turbíny, vodní kola, stavidla, jezy apod.⁴³⁵ Stanovisko Antonína Vaňka nebylo přiloženo. Naopak 11. října 1941 byl majitel vodního díla⁴³⁶ žádán úřední připomínkou o podání žádosti, týkající se vodoprávního schválení.⁴³⁷ Je tedy zřejmé, že dosud nedošlo k zmíněnému vodoprávnímu schválení. Protože v té době Antonína Vaňka sužovaly nemoci, pronajal mlýn panu Elznicovi, příbuznému jeho první manželky.⁴³⁸ Elznic provedl rekonstrukci zařízení mlýna a díky protekci se ve mlýně mlelo převážně obchodně pro Prahu ale i námezdně. Oblast, ve které se mlýn nacházel, spadala k 31. prosinci 1943 do třetího vysídlovacího pásma a obyvatelé byli nuceni se vystěhovat. Elznicův nájem přestal platit. Odstěhoval se do Prahy.

Mezitím Němci zlikvidovali zařízení mlýna a mlýn byl v roce 1945 prázdný. Na základě šetření za účasti okresního národního výboru, mlynářských organizací a Svazu bylo 5. září 1945 doporučeno mlýn ponechat v provozu pouze do té doby, než se řádně obnoví Plháčkův mlýn ve Vlkonicích a Mandovcův v Krchlebech, tzn. do 31. ledna 1946. Ve mlýně chybělo strojní zařízení a komise se usnesla, že investice k jeho zakoupení by nebyly rentabilní. Přitom komise dospěla k názoru, že ze zásobovacích důvodů není nutná trvalá obnova mlýna.⁴³⁹ Proti dočasnému provozu mlýna ve Vlkonicích čp. 19 byli výše zmínění mlynáři Plháček a Mandovec. Svou žádost o zrušení vydaného povolení k stavbě a provozu Vaňkova mlýna zaslali v říjnu 1945 Svazu pro hospodaření obilím do Prahy. Podle původního rozhodnutí měly nadále fungovat pouze jejich mlýny a Čapkův mlýn v Borovce.⁴⁴⁰ Ještě v listopadu 1945 žádala mlynářova žena Anna Vaňková u Mlynářského

---

⁴³⁴ č. 71/1870 čes. z. z.

⁴³⁵ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 64, úřední záznam okresního úřadu v Benešově.

⁴³⁶ Josef Vaněk.

⁴³⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 64, úřední připomínka.

⁴³⁸ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980), dle Losenického byl Antonín Vaněk strýcem nájemce Elznice. Vaňkova první manželka, rozená Smolíková, byla špatná hospodyně a brzy zemřela.

⁴³⁹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 136, číselný rejstřík 938- 17.

⁴⁴⁰ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 136, číselný rejstřík 938- 17.

ústředí v Praze o povolení provozu mlýna natrvalo. Byla přesvědčena o tom, že před zahájením provozu mlýna je zapotřebí provést některé nákladné opravy, které by se při tak krátkém provozu nevyplatily.⁴⁴¹

Vaněk následujícího roku oznámil Společenstvu mlynářů provozování živnosti a zažádal o příspěvek na náhradu škod.⁴⁴² Nicméně v červenci 1946 Svaz pro hospodaření s obilím rozhodl o zastavení jeho mlynářské živnosti. Vaněk také dostal nabídku odstěhovat se do pohraničí, ale to odmítl. Nemocen zemřel roku 1950, mlýnská budova sloužila pouze k bydlení. Vaňkova druhá manželka⁴⁴³ zdělila pozemky a zůstala bydlet ve mlýně, který zdělila jejich dcera. Nakonec mlýn koupil pan Loula, zaměstnanec Smíchovského pivovaru, který objekt zvelebil. Pozemky začalo bezplatně užívat JZD.⁴⁴⁴

Bádání na Vlkonicím potoce lze zakončit v Krchlebech na mlýně, patřící ve 20. století rodině Mandovcových. Krchleby jsou poslední obcí, kterou Vlkonický potok protéká, byť za nimi teče ještě nějaký kus lesy. Před Dublinami se zprava vlévá do Křečovického potoka, jehož tok po několika stech metrech ústí do potoka Mastníku.

5.1.4.4 Mlýn v Krchlebech

V Krchlebech na levém břehu Vlkonického potoka⁴⁴⁵ se nachází mlýn s číslem popisným 9. Mlýn o jednom kole v této obci zachycuje berní rula. Držitelem byl regent tloskovského panství Jan Pacht.⁴⁴⁶ Mlýn v Krchlebech je, ovšem bez dalšího upřesnění, zmíněn i u Sommera.⁴⁴⁷ K majitelům mlýna patřili v minulosti Josef Vondruška a Jan Vondruška, kteří jsou uvedeni ve vodní knize.⁴⁴⁸ Jméno Josef Vondruška se dá také

---

⁴⁴¹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 136, číselný rejstřík 938- 17.

⁴⁴² SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951) žádost o příspěvek na škody.

⁴⁴³ Rozená Půtová. SOA Praha, SOKA Benešov- Osobní fond Losenický Vojtěch (1970 - 1980). Mlýn čp. 19 ve Vlkonicích.

⁴⁴⁴ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970 - 1980). Mlýn čp. 19 ve Vlkonicích.

⁴⁴⁵ SOA Praha, SOKA Benešov, Okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 49- ve vodní knize je Vlkonický potok nazýván Hořetický nebo Krchlebský.

⁴⁴⁶ Eva LISÁ (ed.), *Berní rula. Kraj Vltavský 31.*, Praha 1951, s. 127. Nemůžeme však s úplnou jistotou stanovit, že se jedná o týž mlýn, ač je to pravděpodobné.

⁴⁴⁷ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 105.

⁴⁴⁸ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 49.

vypátrat v indikační skice stabilního katastru, mapované v roce 1840.⁴⁴⁹ K zasazení normálního znamení došlo 6. října 1884.⁴⁵⁰ Mlynářskou živnost provozovali v Krchlebích, dle vodní knihy, také Emanuel a Anna Zelenkovi, kteří 24. listopadu 1904 mlýn přenechali Františku⁴⁵¹ a Josefu Mandovcovým.⁴⁵²

František Mandovec v roce 1923 informoval okresní správu politickou v Benešově o stavu mlýna v Krchlebích a žádal o povolení k rekonstrukci a schválení provozovny: *„Jednak následkem značné sešlosti jezu a pak s technických důvodů na naše mlýnské živnosti novými vymoženostmi nové doby na nás neúprosň požadovaných jest třeba zvýšení nejvyššího dovoleného bodu k vidržení vody na mlýn tekoucí. Dále též oznamuji, že jsem při mém mlýně postavil savopliný motor ku pohánění mého mlýnského zařízení následkem častého nedostatku vody na našem potoce se tak často opakujícím z důvodů zde uvedených žádám slavnou Okresní politickou správu při komisionálním jednání račiž vzíti na moje potřeby moji živnosti mlýnské zřetele a potřebných nedostatků v mém vodním díle laskavě uděliti...“*⁴⁵³ Dne 29. listopadu 1923 o tom proběhlo komisionální jednání a na základě něho získal Mandovec 3. ledna 1924 živnostensko - právní povolení pro vodní mlýn a pohon na nasávaný plyn.

Také mu bylo umožněno zvýšit jez, ale 23. srpna 1928 požádal okresní správu politickou v Benešově o prodloužení lhůty do konce září 1929 ze zdravotních důvodů a kvůli nedostatku financí, které mu chyběly po stavbě obytné budovy.⁴⁵⁴ Tuto lhůtu dodržel v stanoveném termínu. 29. září 1929 oznámil, že oprava jezu, tedy jeho zvýšení, je dokončena a zažádal o provedení kolaudačního řízení.⁴⁵⁵ To se uskutečnilo 19. června 1931. Komise rozhodla, že Mandovcova prosba bude kladně vyřízena, avšak za

⁴⁴⁹ http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BER/BER184018400/BER184018400_index.html, přístup 20. března 2016.

⁴⁵⁰ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 49.

⁴⁵¹ František Mandovec narozen roku 1881 v Hrabří, okres Sedlčany, zemřel 1964. SOA Praha. SOKA Benešov. Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951). Živnostenský list Františka Mandovce.

⁴⁵² NA Praha, Mlynářské ústředí karton (1939-1945), č. 137, číslo rejstříku 956- 17.

⁴⁵³ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, Mandovec píše v roce 1923 okresní správě politické v Benešově.

⁴⁵⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, dotazník z 22. dubna 1928.

⁴⁵⁵ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, 29. září 1929 zpráva Františka Mandovce pro okresní správu politickou v Benešově.

předpokladu, že budou do 31. května 1932 dokončeny ještě doplňující práce na jezu.⁴⁵⁶ To se však nestalo a s novou úpravou jezu nebyl spokojen místní rolník František Mařík z Krchleb číslo popisné 11.

Mlynářské prostředí zřejmě zaujalo i dalšího Mandovce a to Josefa, který se podrobil praktické mlynářské zkoušce v Borovce u Františka Čapka 23. května 1925.⁴⁵⁷ Jeho otci byla potvrzena mlynářská živnost 11. dubna 1928.⁴⁵⁸

Dne 9. prosince 1936 podal rolník František Mařík stížnost u Okresního úřadu v Benešově na Františka Mandovce, proto, „že jmenovaný mlynář používá své vodní zařízení- totiž jez- ve stavu neodpovídajícím udělenému konsesu a stanoveným podmínkám.“⁴⁵⁹ Mařík zdůrazňoval, že Mandovec nezřídil nový a zvýšený betonový jez na Vlkonickém potoce přesně dle podmínek vodoprávního výměru ze dne 3. ledna 1924, a že vedle tohoto nového betonového jezu ponechal na místě starý dřevěný trámcový jez. Těmito podmínkami byla zřejmě možnost obce užívat vodu v době sucha z jalového potoka pod jezem. Mařík dále 20. ledna 1937 vypověděl u Obecního úřadu v Krchleších, že žádá odstranění starého jezu, který brání volnému odtoku vody otvorem v novém jezu do jalového potoka. Tuto vodu nutně potřeboval pro své hospodářství.⁴⁶⁰ 12. února 1937 se uskutečnilo komisionální šetření za účelem vyřešení sporu. Starosta obce Krchleb, člen obecní rady a člen obecního zastupitelstva se dostavili na místo určení a uznali, že „stávajícím vodním dílem stěžovateli na přilehlých pozemcích jemu náležejících se žádná škoda nestala.“⁴⁶¹ S tím souhlasil i Mandovec a dodal, aby četnická stanice vyslechla i hasiče, neboť ti jsou svědci toho, jak je Mařík při požáru své obytné budovy v roce 1934 vyháněl, když mu „vodou polejí stropy a celé zdi vodou rozmočí.“⁴⁶²

---

⁴⁵⁶ Mandovec měl odstranit starý jez.

⁴⁵⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951). Zkušební průkaz Josefa Mandovce.

⁴⁵⁸ SOA Praha, SOKA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867-1951). Živnostenský list Františka Mandovce.

⁴⁵⁹ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, vyhláška z 18. května 1937.

⁴⁶⁰ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, stížnost Františka Maříka na Františka Mandovce z 20. ledna 1937.

⁴⁶¹ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, protokol sepsaný 12. února 1937 v Krchleších.

⁴⁶² SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírky listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, vyjádření Františka Mandovce z 12. února 1937.

26. května 1937 proběhlo další komisionální šetření, při kterém úřední technik navrhl, aby František Mandovec do jednoho měsíce odstranil zbytky starého jezu. Toto rozhodnutí bylo potvrzeno výměrem z 20. listopadu 1937. Mandovec s výsledkem sporu nesouhlasil a 29. prosince 1937 podal odvolání k zemskému úřadu do Prahy. Své odvolání odkázal na výměr okresního úřadu v Benešově z 3. ledna 1924, kdy mu bylo uděleno vodoprávní povolení ke znovuzřízení jezu, nikoliv však k opravě jezu stávajícího, načež došlo k schválení tohoto vodního díla 9. července 1931.⁴⁶³ Jak proces skončil, není známo.

Dne 18. července 1939 si Mandovec zažádal o výpočet kapacity mletí. Za 24 hodin zpracoval mlýn 25 q pšenice, 20 q žita, 5 q ječmene a 12 q šrotu. Za rok to dělalo 8000 q pšenice a 7000 q žita.⁴⁶⁴ 16. října 1941 se mlýn dočkal schválení výměny kola na svrchní vodu za Francisovu turbínu. Jelikož Krchleby spadaly 31. prosince 1943 do třetího vyklizovacího pásma, mlýn zpustnul. Manželé Mandovcovi drželi do roku 1948 mlýn v Sázavě- Budy v pronájmu, když se jim nepodařilo koupit mlýn v Podělusích. Do Krchleb se vrátili až v roce 1948, ale už 12. dubna 1946 proběhlo ve mlýně komisionální šetření ONV. Neboť se jednalo o mlýn s poměrně velkou kapacitou, rozhodla komise mlýn znovuvybudovat v potřebném rozsahu.⁴⁶⁵

Mlýnská budova s 6 ha orné půdy a 3 ha jiné půdy zůstala po druhé světové válce nepoškozená. 20. prosince 1946 vydalo ONV Benešov nový živnostenský list pro Františka Mandovce.⁴⁶⁶ Mlýn se v letech 1951 a 1952 za 3 miliony moderně přestavěl. Po jeho modernizaci mlýn převzal národní podnik Středočeské mlýny. Majitel František Mandovec se synem Josefem ve mlýně setrvali jako zaměstnanci do roku 1960, kdy došlo k znárodnění objektu se zpětnou platností k roku 1952. Středočeské mlýny mlýn předaly JZD Křečovice, pod kterým se nějakou chvíli ještě mlelo, ale poté objekt sloužil k čištění a skladu obilí a krmiva pro JZD.⁴⁶⁷

---

⁴⁶³ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, odvolání Františka Mandovce k zemskému úřadu v Praze 29. prosince 1937.

⁴⁶⁴ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn Krchleby čp. 9.

⁴⁶⁵ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 137, číslo rejstříku 956- 17.

⁴⁶⁶ SOA Praha, SOkA Benešov, okresní úřad Benešov. Sbírký listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49, živnostenské oprávnění vydáno 20. 12. 1946.

⁴⁶⁷ SOA Praha, SOkA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn Krchleby čp. 9.

5.1.5 Křečovický potok

Tento potok pramení z Chlumeckého rybníka u Minartic. Za rybníkem „Pleskáčkem“ a „Lejšníkem“ teče severozápadním směrem okolo radějovického dvora. Dále vede okolo samoty Nechyby ke Kliměticím. Podél vesnice Suchdol, kde protéká rybníkem „Hájek“, směřuje dále na sever do Skrýšova a Křečovic. Od Křečovic se kroutí na západ. Před vsí Dubiny přitéká do Křečovického potoka potok Vlkonický. Dále se Křečovický potok naproti zřícenině hradu Kozí hřbet zprava vlévá do Mastníku. Na Křečovickém potoce se budu zajímat o mlýn přímo v Křečovicích.

5.1.5.1 Mlýn v Křečovicích

Mlýn s číslem popisným 20 v Křečovicích leží po levém břehu Křečovického, dříve nazývaného Sukdolského, potoka. Sommer ve své topografii zná mlýn pod označením U Všetečků.⁴⁶⁸ Ve vodní knize jsou vedeni jako držitelé tohoto mlýna nejdříve Jan Brabec, poté Marie a Josef Kalinovi a nakonec Antonín Stuchlý. Zasazení normálního znamení se uskutečnilo 18. září 1883.⁴⁶⁹ Podle sčítacího operátu z roku 1921 byl majitelem domu čp. 20 Václav Kalina. Na mlýně s ním pobývala manželka Anna a dvě dcery taktéž Anna a Marie.⁴⁷⁰ Václav Kalina byl v průběhu první světové války v činné službě.⁴⁷¹ Podle Vojtěcha Losenického patřil mlýn s 5 ha pozemků před Antonínem Stuchlým právě Václavu a Anně Kalinovým z Benic. Losenický doplnil, že kromě Anny a Marie, měli Kalinovi ještě třetí dceru, a to Žofii.⁴⁷² Marie se provdala za Antonína Stuchlého, který se ujal roku 1930 mlynářského řemesla v Křečovicích po Anně Kalinové. 20. dubna 1930 obdržel živnostenský list. Se starším zařízením, kolem na svrchní vodu, s francouzským a českým kamenem, mlel tento mlýn oproti modernějším mlýnům méně.

Přesto Stuchlí objekt vylepšovali a doufali, že se udrží v silné konkurenci. Například 6. dubna 1940 oznámili opravu vodního kola.⁴⁷³ Poté ovšem přišla válečná

---

⁴⁶⁸ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 100. To souhlasí i s indikační skicou stabilního katastru Křečovic dostupné na <http://archivnimapy.cuzk.cz>, kde je uveden Johann Všetečka. Přístup 25. března 2016.

⁴⁶⁹ SOA Praha, SOKA Benešov, okresní úřad Benešov., Vodní kniha I, číslo položky 51.

⁴⁷⁰ SOA Praha, SOKA Benešov, OÚ Benešov, Sčítací operáty 1921, obec Křečovice, čp. 20.

⁴⁷¹ SOA Praha, SOKA Benešov, AO Křečovice. Pamětní kniha 1924- 1935.

⁴⁷² SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn v Křečovicích.

⁴⁷³ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 137, číslo rejstříku 952- 17.

opatření, týkající se i tohoto mlýna. Ministerstvo zemědělství vydalo 12. listopadu 1941 vyhlášku o dočasném zastavení některých mlýnů.⁴⁷⁴ 23. listopadu téhož roku se měly uzavřít všechny mlýny, „jejichž přidělovací číslo pro pšenici a žito stanovené podle vyhlášky Výsadní obilní společnosti č. 18/VI ze dne 31. října 1939, spolu s námezním kontingentem, stanoveným pro pšenici a žito podle vyhlášky Výsadní obilní společnosti č. 19/VI ze dne 31. října 1939, nepřevyšuje 1000q.“⁴⁷⁵ Tak se zastavil i život v křečovickém mlýně. Křečovice k 31. prosinci 1943 spadaly do třetího vysídlovacího pásma a Stuchlí odešli do Kosovy Hory. V květnu 1945 se na svůj mlýn vrátili. Mlýnská budova o dvou podlažích a přízemí zůstala nepoškozená. Strojní zařízení zčásti chybělo a naftový motor nebyl schopný provozu. Přesto majitelé hodlali znovu mlít i za cenu nové práce a investic, ale to jim nebylo povoleno v důsledku zamýšlených úprav v mlynářství. 3. října 1945 napsal Antonín Stuchlý Obilní společnosti, že byl z mlýna vystěhován a nyní se vrátil. Dle dekretu prezidenta republiky má právo k obnovení živnosti.

12. dubna 1946 ovšem Mlynářská komise Jednoty mlynářů nedoporučilo znovuotevření, poněvadž nelze očekávat, že by investice mohly být rentabilní a zásobovací situace obnovení mlýna nevyžadovala. Komise dále poradila mlynáři přestěhovat se do pohraničí. Antonín Stuchlý o to neprojevil zájem. Svaz pro hospodaření s obilí napsal 12. září 1946 MNV Křečovice, že obnova mlýna není nutná: „Ježto v sousedství mají být vybudovány lépe situované mlýny v Krchlebích č. 9 a Vlkonicích č. 22, které jsou vzdálené od obce nejvýše 3 km, není národohospodářsky odůvodněné budovat tento mlýn...není záruka, že by mlýn pana Stuchlíka[!] byl rentabilní. Jest třeba zdůraznit, že je v zájmu celonárodním, aby se došlo k ozdravení v mlynářství, které trpí nadbytkem kapacity a tudíž nedostatečnou zaměstnaností se všemi průvodními hospodářskými zjevy... za tím účelem se připravuje též plánování v mlynářské výrobě při jehož provádění má být z provozu vyřazen určitý počet mlýnů plně zařízených.“⁴⁷⁶ Křečovický mlýn měly nahradit mlýny s dostatečnou kapacitou v Krchlebech a Vlkonicích. Tak Stuchlí soukromě hospodařili na pozemcích při mlýně, než vstoupili roku 1952 do JZD Křečovice. Měli dva syny, Václava,

⁴⁷⁴ Vyhláška ministerstva zemědělství o dočasném zastavení některých mlýnů dostupná na: <http://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1941.html>, přístup 25. března 2016.

⁴⁷⁵ Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava vydaná dne 13. listopadu 1941.

⁴⁷⁶ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 137, číslo rejstříku 952- 17.

narozeného roku 1930 a Josefa, narozeného 1936. Ti objekt společnými silami udržovali.⁴⁷⁷

5.2 Sedlčansko

5.2.1 Potok Mastník

Potok Mastník pramení u obce Střezimíř. Zprvu teče na sever a za „*Ješetickým pilským potokem*“ se stáčí na severozápad. Severovýchodně od Heřmaniček se součástí Mastníku stane „*Smilkovský*“ potok, který přitéká z pravé strany. Za obcí Peklo Mastník napájí protáhlý rybník „*Velký Mastník*“. Protéká Bučovicemi, Křenovicemi a Podolím a od silnice číslo 18 bere západní směr do Kosovy Hory přes Červený Hrádek dále do Sedlčan. V Sedlčanech se do něj vlévá jeho nejdelší přítok, „*Sedlecký potok*.“ Ze Sedlčan pokračuje Mastník severním směrem přes Sestrouň, pod Osečanami se lehce stáčí na západ, z levé strany se k němu vlévá Lužnice a teče opět severním směrem skrz obec Radíč. Naproti zřícenině hradu „*Kozí Hřbet*“ ze 14. století se k němu vlévá pravý přítok „*Křečovický potok*“ a zhruba po padesáti kilometrové cestě se stane z pravé strany součástí Vltavy.

Na proudu potoku Mastníku sledují dva mlýny v Kosově Hoře, tzv. „*Hořejší*“ a „*Dolejší*“, na tehdejší předměstí Sedlčan „*Pejšův mlýn*“, „*Zábřežský*“ a „*Gärtnerův*“ mlýn v Sedlčanech a nakonec sestrouňský mlýn a mlýn v Radíči.

5.2.1.1 Havránkův mlýn

Na levém břehu potoka Mastníka v Kosově Hoře se nachází Hořejší nebo také podle majitele zvaný „*Havránkův*“ mlýn o jednom složení, francouzským kamenem, válcové stolici a se dvěma koly.⁴⁷⁸ Mlýn pracoval od nepamětné doby. Už v roce 1751 se z cechovní knihy dozvídáme, že tehdy byl v Dublovicích mlynářem Martin Pokorný.⁴⁷⁹ Prvním doložitelným majitelem jména Havránek byl v roce 1778 Tomáš Havránek.⁴⁸⁰ Před

⁴⁷⁷ SOA Praha, SOKA Benešov, osobní fond Losenický Vojtěch (1970-1980). Mlýn v Křečovicích.

⁴⁷⁸ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 1.

⁴⁷⁹ Josef KLEMPERA- František HONZÁK, *Vodní mlýny v Čechách. II.*, Praha 2000, s. 96.

⁴⁸⁰ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925. s. 233.

polovinou 19. století ke mlýnu patřila pila a olejna.⁴⁸¹ V druhé polovině 19. století se o mlýn staral Jan Havránek.⁴⁸² Jeho jméno je zmíněno už v pachtovní smlouvě z 31. ledna 1870, kdy se stal pachtýřem obecních polí s čísly parcelními 779 a 780. Havránek měl být nájemcem těchto polí na 30 let za podmínek, že bude přitékat z vantrok nad koly jeho mlýna dostatečné množství čisté vody bez jakéhokoliv omezení do kašny v Kosově Hoře, kterou obec zamýšlí postavit.⁴⁸³ 26. února 1879 požádal Jan Havránek okresní hejtmanství o zasazení normálního znamení. Jeho žádosti se vyhovělo v roce 1881.⁴⁸⁴

Po Janu Havránkovi přišli do mlýna Josef a Františka Havránkovi. 20. března 1895 Havránek oznámil, že se rozhodl provést stavební úpravu ve mlýně a zažádal o jmenování komise.⁴⁸⁵ 27. května 1895 se konalo jednání v žádosti za udělení povolení k přestavbě jezu a mlýna s číslem popisným 21 v Kosově Hoře. Žadatel chtěl na mlýnskou budovu přistavět patro a dřevěnou stavební pilu nahradit za zděnou. Kolaudační komise se sešla 4. června 1895 a rozhodla, že přestavba mlýna s opravou jezu se může uskutečnit. V letech 1896 a 1897 vysoký stav vody nedovoľoval úpravu jezu, a tak byl Havránek nucen provést opravu až v létě 1898 a zažádat o nové komisionální řízení, o které prosil 20. července 1898. Nové jednání bylo stanoveno na 20. srpna 1898 s tím, že majitel mlýna má zaplatit nové komisionální výlohy. 11. října 1898 se však Havránek odvolal na místodržitelství do Prahy a tvrdil, že nové komisionální výlohy jsou neopodstatněné.⁴⁸⁶ Zjevně tyto výlohy nezaplatil. Okresní hejtmanství informovalo 12. prosince 1900 městský úřad v Kosově Hoře o dosud nezaplacených 34 Kč a 82 h, které měl rozhodnutím z 8. ledna 1899 zaplatit do 8 dnů. 2. července 1900 byl Havránek znovu upomenut, neboť stále nezaplatil a okresní

---

⁴⁸¹ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, s. 125. Sommer sice uvádí jen obecně, že v Kosově Hoře jsou dva mlýny, z nichž u jednoho je pila a olejna, ale vzhledem k tomu, že znalec místních poměrů Čeněk Habart dokládá existenci pily u Havránkova mlýna, soudím, že se Sommerův údaj vztahuje k tomuto mlýnu.

⁴⁸² Jan Havránek měl za manželku Karolínu Havránkovou.

⁴⁸³ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, f. 82r- 83v.

⁴⁸⁴ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 1.

⁴⁸⁵ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1. 20. března 1895 píše Josef Havránek obecnímu představenstvu.

⁴⁸⁶ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, f. 84r, 84v.

hejtmanství v Sedlčanech zažádalo o pohružku správní exekuce, pokud nezaplatí do pěti dnů.⁴⁸⁷

Dne 14. prosince 1899 se pomalu blížilo uplynutí třiceti let pachtovní smlouvy z 31. ledna 1870 mezi obcí Kosovou Horou a mlynářem Janem Havránkem, a tak tuto situaci začala řešit Kosova Hora v zastoupení starosty obce Josefem Němcem a žádala okresní hejtmanství v Sedlčanech, aby bylo zavedeno řízení o vyvlastnění vody pro obec, neboť ta neměla dostatek vody pro své obyvatele. Jan Havránek dosud zásoboval obec vodou z mlýnské stoky s číslem katastrálním 1168 do kašny umístěné na náměstí. Obec se snažila o obnovení smlouvy, na vodu si dělali nárok i Havránkovi.⁴⁸⁸ Okresní hejtmanství 25. května 1900 sepsalo vyhlášku, ve které oznamuje, že se 9. června 1900 shromáždí komise s ohledáním dosavadního řízení na opatření pro obec potřebné vody.⁴⁸⁹ V tento den se sešel majitel velkostatku, svobodný pán Jan Mladota ze Solopysk se zástupci obce, dále se státním technickým znalcem a manželi Havránkovými na náměstí a ohledali, že hned vedle kašny se nalézá studna se dvěma pumpami s čistou a tvrdou vodou. Požární a měkkou vodu obyvatelé získávají z potoka Mastníka, který ve dvou třetinách obec obtéká a je k němu dobrý přístup. Dále zámek disponuje soukromým vodovodem s měkkou vodou, svou studnu mají i škola a fara, tudíž přítomní zástupci obce Kosova Hora museli na základě technického dobrozdání upustit od podané žádosti za vyvlastnění vody pro rourovod do kašny z mlýnského náhonu manželů Havránkových a prohlásili, že povedou další soukromé vyjednávání s manželi za účelem docílení shody o použití rourovodu.⁴⁹⁰

O služebnostech mlýna informoval dále Josef Havránek 25. března 1901, kdy z mlýnské stoky vedly tři přirozené vodovody do pivovaru a zámku, do sladovny a k lihovaru, ten v té době ale nefungoval, přesto toto právo měl.⁴⁹¹ Josef Havránek v roce

---

⁴⁸⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, 12. prosince 1900 píše c.k. okresní hejtmanství v Sedlčanech městskému úřadu v Kosově Hoře.

⁴⁸⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, 14. prosince 1899 píše Kosova Hora c.k. okresnímu hejtmanství.

⁴⁸⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, f.66r.

⁴⁹⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, f. 68r- 69v.

⁴⁹¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, f. 106r.

1906 prodal Hořejší mlýn Františku Peštovi, jenž také zákazníkům za nesemleté obilí nabízel moučné produkty.⁴⁹²

Novým držitelem mlýna se stal roku 1913 Olivier Mladota, svobodný pán ze Solopysk. Měl jej ve vlastní režii na tzv. selské mletí, pak mlýn nejdříve fungoval jako jednoduchá rámová pila, která byla poháněná vodním kolem a později jako okružní pila. V této pile se vyráběly veškeré druhy prken, fošen, latí a hranolů. Také piliny šly rychle na odbyt. Házely se do zvláštních kamen a topilo se s nimi. Poněvadž v blízkém okolí se žádná taková provozovna nenacházela, mohla pila z této skutečnosti těžit.⁴⁹³ Vodní kolo už k práci nestačilo a tak Olivier Mladota 26. června 1922 požádal o rekonstrukci vodní síly. Chtěl k tomu využít Francisovu turbínu o síle 22 HP. Komisionální šetření proběhlo s kladným vyřízením 6. listopadu 1922.⁴⁹⁴ Do vodní knihy byl zanesen zápis o výměru okresní správy politické v Sedlčanech ze dne 24. března 1925 s vodoprávním povolením k postavení Francisovy turbíny.⁴⁹⁵

Mladotové ze Solopysk patřili k starým českým vladyckým rodům. Prvním doložitelným Mladotou byl v 15. století Voček ze Solopysk, který hájil roku 1421 hrad Karlštejn a za svou věrnost obdržel od krále Zikmunda část Třebotova. V 18. století povýšila císařovna Marie Terezie bratry Jana Františka a Josefa Petra do panského stavu. František Mladota, doživotní člen panské sněmovny, získal v roce 1837 zámek Červený Hrádek. Zámek pak přešel pod správu Františkova synovce, Oliviera Mladoty, který se oženil s Rosou von Lumbe, dcerou dvorního rady Franze Lumbeho. V roce 1913 se jim narodil syn a dali mu jméno Jan Nepomuk.⁴⁹⁶ Olivier Mladota doufal, že mlýn se stane prosperujícím podnikem. Půjčil si v bance 3 miliony korun a dal plnou důvěru svým odborníkům, kteří se měli postarat o modernizaci mlýna. Mladota ovšem dal plnou moc do špatných rukou, a tak mlýn zkrachoval.⁴⁹⁷ Mladotovi nezbývalo nic jiného, než rozprodat svůj majetek, aby se dostal z tíživé finanční situace.

---

⁴⁹² Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ, Diplomová práce *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850- 1943*, Praha 2012, s. 78.

⁴⁹³ SOA Praha, SOkA Příbram, AO Kosova Hora- Pamětní kniha (1922-1963), s. 15.

⁴⁹⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, f.13r.

⁴⁹⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 1.

⁴⁹⁶ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 20. a 21.

⁴⁹⁷ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 21.

Dne 25. dubna 1931 uzavřel velkostatkář Olivier Mladota trhovou smlouvu s manželi Josefem a Marií Počepickými, kterým prodal se všemi břemeny, dluhy a závazky dům čp. 22 v Kosově Hoře se stavební parcelou č. katastrální 76 a 77, dům čp. 19 v Kosově Hoře se stavební parcelou č. katastrální 80, dům čp. 20 v Kosově Hoře se stavební parcelou č. katastrální 81, dvůr čp. 112 v Kosově Hoře se stavební parcelou č. katastrální 147, cihelnu se stavební parcelou č. katastrální 192 a několik pozemkových parcel, rolí, pastev, luk, zahrad, lesů za jeden milion korun. Velkostatek se tak podstatně zmenšil, ale mlýn a pilu si Mladota pro sebe a své nástupce ponechal se všemi vodními právy. Naopak se Mladota zavázal bezplatně trpět, ve prospěch majitele dvora čp. 19 v Kosově Hoře, jako statku panujícího služebnosti, brát potřebnou vodu z mlýnského náhonu č. katastrální 1168 v Kosově Hoře k hospodářským účelům na tomto dvoře, buď vodovodem, nebo jiným umělým zařízením.⁴⁹⁸ Protože Počepičtí neměli při zakoupených nemovitostech špýchar, Mladota a jeho nástupci se zavázali, že kupující může bezplatně užít špýcharu na zámku čp. 1 v Kosově Hoře, jehož majitelem je Mladota a to po dobu 20 let od podepsání trhové smlouvy.⁴⁹⁹ Kosova Hora tak přešla po 94 letech z majetků Mladotů do rukou jiného majitele.⁵⁰⁰

Byť měl Jan Nepomuk Mladota během druhé světové války malý a ekonomicky nevýznamný majetek, byl pod dohledem nacistické okupační správy. Červený Hrádek se nacházel na hranici cvičiště zbraní oddílů SS.⁵⁰¹ Po válce se Jan Mladota oženil s baronkou Henriettou Goldegg- Lindenburg.⁵⁰² Ale poté nastaly těžké časy. Článek v táborských komunistických novinách Palcát ho obvinil, že za války zval na zámek Adolfa Hitlera. Toto nařčení si Mladota nechtěl nechat líbit a odjel za svým advokátem do Prahy. Požadoval na tyto noviny žalobu. Advokát ho upozornil na to, že pokud tyto noviny žalují, žalují zároveň i celou komunistickou stranu a pokud se komunisté dostanou k moci, neskončí to pro ně dobře. Svůj nesouhlas s komunistickou stranou dal dále najevo při únorové studentské demonstraci v Praze, kde z okna švýcarského velvyslanectví na Hradčanském náměstí natáčel zásah policie a bezmocné zoufalství studentů. Další den si pro něj na Červený Hrádek přijela Státní bezpečnost. Mladota byl přesvědčen o tom, že

⁴⁹⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 1.

⁴⁹⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 1, trhová smlouva z 25. dubna 1931.

⁵⁰⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, AO Kosova Hora- Pamětní kniha (1922-1963), 1931- prodej Kosovy Hory.

⁵⁰¹ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 22.

⁵⁰² Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 23.

hledají spisy k připravovanému procesu Palcát. Spisy skutečně existovaly a nacházely se pod kobercem nedaleko místa, kde seděli.

Když Státní bezpečnost Mladotu odvezla do Tábora, Henrietta spisy spálila.⁵⁰³ Protože se i ona ocitla v nebezpečí, uprchla spolu s Bedřichem Mensdorffem v březnu 1948 přes Slovensko do Vídně.⁵⁰⁴ Mladota ji po propuštění po 4 měsících následoval. V roce 1948 odešel syn Oliviera Mladoty Jan se svou ženou a matkou do Rakouska. Pila byla znárodněna.⁵⁰⁵ Zámek během komunistické diktatury sloužil nejdříve vojákům, poté učňovské škole a nakonec ho využíval okresní archiv spolu s okresním muzeem.⁵⁰⁶ Ve Vídni se Mladotovi necítili v bezpečí, neboť potkávali ruské vojáky o to v nich vzbuzovalo pocit ohrožení. Přes přestupní stanici v Salzburku odešli do Spojených států, do New Yorku.⁵⁰⁷ Když získali po pěti letech americké občanství, odstěhovali se do Bostonu. Přijela za nimi i Mladotova matka, Rosa. Už v roce 1948 ji chtěla Státní bezpečnost zatknout, ale v Rakousku se rozhodli, že vdovy po českých občanech narozené v Rakousku – a Rosa se narodila ve Vídni – obdrží rakouský pas. Rosa se mohla z Československa vystěhovat.⁵⁰⁸

Jan Nepomuk Mladota žil po restituci svého majetku po Sametové revoluci do své smrti v roce 2001 na zámku Červený Hrádek jen střídavě. Jezdil tam zařizovat opravy zámku a platit účty. Druhým jeho domovem bylo Lausanne, kam se přestěhoval na pokyn svého zaměstnavatele v roce 1960, aby zde vybudoval novou pobočku.⁵⁰⁹

5.2.1.2 Dolejší mlýn

V Kosově Hoře od „*Hořejšího mlýna*“ po proudu potoka Mastníku narazíme ještě na jeden mlýn, nazývaný „*Dolejší*“.

K prvním známým majitelům tzv. Dolejšího mlýna s číslem popisným 42 v Kosově Hoře patřil Martin Sejk, zakladatel cechu mlynářského v Kosově Hoře a první starší cechmistr z roku 1751. V cechovní knize jsou dále doložena jména roku 1763 František

---

⁵⁰³ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 24.

⁵⁰⁴ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 26.

⁵⁰⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, AO Kosova Hora- Pamětní kniha (1922-1963), 1948- útěk Jana Mladoty.

⁵⁰⁶ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 47.

⁵⁰⁷ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 38.

⁵⁰⁸ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 44.

⁵⁰⁹ Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000, s. 45.

Horáček, 1764 Jan Pára, 1766 František Sejk, 1774 Václav Hrsina, 1783 Jan Hrsina, 1790 Jan Hýbner a 1820 Václav Havránek.⁵¹⁰ Mlýn odebíral vodu z Dolejšího rybníka, kterým protéká potok Mastník.

Na základě svatební smlouvy z 27. listopadu 1857 získal Jan Janžura mlýn, kde pracoval spolu s manželkou Annou.⁵¹¹ Jan Janžura vedl skrze úřady spor s Josefem Hellerem, majitelem koželužny s číslem popisným 13 v Kosově Hoře, o právo na vodu z potoka Mastníka. V rámci tohoto konfliktu 10. října 1891 mlynář Dolejšího mlýna podal výpověď u obecního úřadu v Kosově Hoře: „*Dnes ráno šel jsem okolo mlýnské stoky která vede vodu do panského rybníka a tímto na mlýn, abych podíval se na jez není-li porušen. Na cestě této našel jsem novou zemní práci u samé stoky. Nevěda co by to bylo, ptal jsem se blízko tu stojícího pana Josefa Hellera co by to bylo; i odpověděl mně: „ že vyhodil troubu vodní a postavil místo ní nový vodovod kterým vede vodu do nové své strojírny k napájení parního kotle. I upozornil jsem pana Hellera že žádného práva k odvádění vody z mé stoky nemá a že také toho trpět nebudu. Proto žádám aby slavné obecní představenstvo tento stav věci neodkladně zjistilo a další odvádění vody z mé stoky panu Hellerovi zabránilo.*“⁵¹² Naproti tomu uvedl předvolaný Josef Heller: „*Již 70 roků stojí moje koželužna v Kosově Hoře a brala se vždycky voda z této stoky aniž by byl kdo jakož i pan Janžura čeho proti tomu namítal, pak mám také vodní právo jako pan mlynář Janžura k této vodě.*“⁵¹³ Protože nebylo možné mezi stranami dosáhnout smíru, byla věc postoupena k okresnímu hejtmanství v Sedlčanech.

Spor trval dále, protože přibližně o měsíc později, 12. listopadu 1891, si stěžoval mlynář Janžura u obecního úřadu v Kosově Hoře na Josefa Hellera, že žádná voda neteče do rybníka, neboť Heller prý zahradil stavidlo, na které umístil kůže, aby mu šla voda pouze na jeho parní stroj. Dále Janžura doplnil, že k místu ohledání přišel i Hellerův topič Václav Kříž, který ze zahrazené vody obvinil Janžuru.⁵¹⁴ Po sepsání výpovědi šel s Janžurou místo obhlédnout starosta obce Josef Pešek, který si přibral dva svědky. Na

⁵¹⁰ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, I. díl*, Sedlčany 1925, s. 234.

⁵¹¹ A na základě odevzdací listiny z 27. června 1883.

⁵¹² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 786r.

⁵¹³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 6, Výpověď Josefa Hellera 10. října 1891.

⁵¹⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 570r, 570v.

místě viděli schválně položené kůže tak, aby veškerá voda tekla do koželužny Josefa Hellera.⁵¹⁵ 16. listopadu 1891 se odehrálo trestní komisionální řízení. Při tomto řízení se k ucpání mlýnské strouhy přiznal Hellerův topič Václav Kříž. Přičemž potvrdil, že se činu dopustil z vlastní iniciativy. Okresní hejtmanství v Sedlčanech mu uložilo peněžitou pokutu 5 zlatých k rukám *Českého fondu pro zeměvzdělání v království Českém* prostřednictvím berního úřadu v Sedlčanech, popřípadě 24 hodin vězení.⁵¹⁶ Kříž pokutu 5 zlatých na počátku ledna následujícího roku zaplatil.⁵¹⁷

Jak už to v podobných sporech bývá, nežaloval jen Jan Janžura Josefa Hellera, ale i naopak. 6. prosince 1891 obvinil Heller Janžuru u okresního hejtmanství pro přestupek vodního zákona s tím, že mu ucpal přívod vody do studny.⁵¹⁸ Tak proběhlo 5. ledna 1892 při obecním úřadě v Kosově Hoře jednání – pokus o smír, kde si každá strana stála za svým.

Konfliktní situaci pravděpodobně Janžura řešil prodejem mlýna baronce Louise Mladotové ze Solopysk, rozené Beaûliciû Marconnay, 12. března 1892 za 18000 zlatých. Smlouvu s ní uzavřel prostřednictvím jejího plnomocníka, manžela a majitele velkostatku v Kosově Hoře Jana Mladoty, neboť žila v Linci. Janžura mohl ve mlýně pobývat ještě do 31. května 1892.⁵¹⁹ Koželužně Josefa Hellera zůstalo právo máčet kůže v mlýnském náhoně, navíc Heller získal v roce 1894 podle výnosu okresního hejtmanství právo brát z mlýnského náhonu vodu pro svůj parní stroj.⁵²⁰ Janžura se stal v roce 1892 pekařem, ale přesto jeho spor s Hellerem neskončil. Jeho stížnost, proti trestnímu nálezu z 1. prosince 1891, jejíž obsah neznáme, byla projednávána na místodržitelství.

Koželuh Heller žádal v roce 1894 zřídit si studnu. O záležitosti proběhlo šetření a Heller od této žádosti ustoupil a uzavřel s Janem Mladotou smír 29. září 1894. Při této

---

⁵¹⁵ Zápis Jana Janžury z 15. listopadu 1891 o případu z 12. listopadu 1891.

⁵¹⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f.578r, 578v.

⁵¹⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, číslo exhibitního protoku 1033.

⁵¹⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 625.

⁵¹⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 868r- 870r, 24. března 1892 vloženo vlastnické právo na Louisu Mladotovou při c.k. knihovním úřadu v Sedlčanech.

⁵²⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 875v.

příležitosti je Jan Mladota veden jako vlastník mlýna.⁵²¹ Vedle tohoto mlýna na zahradě byl domek s tkalcovskými stavy, který měl pronajatý Otto Kaufmann. Kaufmann pak koupil roku 1913⁵²² i mlýn a vedlejší domek a postavil tam továrnu na vatu a prošívané jutové pokrývky.⁵²³ Svůj úmysl postavit na místě mlýna továrnu na vatu a prošívané příkrývky oznámil Kaufmann okresnímu hejtmanství v Sedlčanech 1. února 1913.⁵²⁴

V září 1913 se Kaufmannova továrna na deky označovala jako nově vystavěná. U okresního soudu v Sedlčanech se tenkrát vyšetřovalo, zda má Kaufmann povoleno v této budově svoji živnost provozovat. Hlavní líčení ve věci se mělo konat 26. září 1913.⁵²⁵ 29. září 1913 sděloval obecní úřad v Kosově Hoře okresnímu soudu v Sedlčanech, že na základě prohlídky z 26. září 1913, je stavba továrny v podstatě hotová, avšak žádost o kolaudaci nebyla tehdy podána.⁵²⁶ Kolaudace se konala až 16. února následujícího roku. Definitivně byla schválena výměrem č. 2769 z 2. března 1914.⁵²⁷

Továrna měla již od počátku své existence problémy s udržení životního prostředí. 18. září 1914 proběhla v jejích útrobách a v obci Kosově Hoře zdravotní revize, o které byla 19. září 1914 sepsána zpráva. Zjistilo se, že se vata drchá ze starých pytlů, pomazaných blátem, dále také ze starých bavlněných a jutových hadrů, které byly plné prachu a o jejichž původu majitel nic nevěděl. Dále komise shledala, že exhaustor⁵²⁸ nesplňoval normy, a že hnojůvka nerušeně vytékala ze dvorků do veřejných cest a toku

---

⁵²¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, protokol z 29. září 1894.

⁵²² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 6.

⁵²³ Čeněk. HABART, Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl II, Sedlčany 1928, s. 382.

⁵²⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f.802r.

⁵²⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 809r.

⁵²⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, Dodatky k vložkám vodních knih, karton č. 4, inv. č. 126.

⁵²⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 6.

⁵²⁸ odsávací ventilátor.

Mastníku.⁵²⁹ 22. září 1914 reagovalo na nedostatky Kaufmannovy továrny okresní hejtmanství. Měl tyto závady odstranit, neboť dodával příkrývky vojenské správě.⁵³⁰

Počátkem roku 1918 řešil Kaufmann využití vodní síly a rozhodl se, že stávající tři vodní kola nahradí Francisovou turbínou, neboť ta bude i účelnější a hospodárnější. Při své žádosti 3. ledna 1918 uvedl, že se zmíněnou turbínou pracuje již pod jeho továrním objektem mlýn Oliviera Mladoty ze Solopysk na Červeném Hrádku a mlýn Jana Pejši ve Lhotce.⁵³¹ 2. dubna 1918 získal k postavení Francisovy turbíny vodoprávní povolení. Kaufmann si patrně se svým projektem dával na čas, poněvadž až 9. července 1924 požádal okresní správu politickou o kolaudaci turbíny.⁵³²

Továrník také v roce 1924 požádal o výpomocnou sílu při nepříznivých podmínkách. Hodlal odbahnit rybník, který měl přejít do jeho vlastnictví a protože z tohoto rybníka odebíral vodu, musel vyřešit nefunkčnost provozu. Řešením měla být parní lokomotiva. Kaufmann při komisionálním šetření dne 16. září 1924 udal důvody svého úmyslu: „*Potok ten nevede v každé době ku pohonu turbíny potřebné množství vody, táž pracuje tedy v delších dobách suchého období s menším efektem. Rybník Dolejší má přejíti ve vlastnictví pana Otty Kaufmanna, jest ve značné míře zabahněn, nový majitel zamýšlí proto rybník radikálně vybahnit.*“ Po tuto dobu byl by tovární podnik bez vodní síly.⁵³³ Kaufmannův záměr schválila okresní správa politická v Sedlčanech 16. října 1924.⁵³⁴

Podnik převzal v následujících letech syn Otty Kaufmanna Jakub. Ten zažádal 16. září 1930 okresní úřad v Sedlčanech o udělení živnostensko - policejního povolení k přesídlení a přestavbě mykárny a vlkárny a také k výměně lokomobily při své továrně na příkrývky a vatu. 17. října 1930 se konalo komisionální šetření, zda-li k plánovaným změnám může vůbec dojít a o měsíc později držel Kaufmann v rukách dokument o

⁵²⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f.892r.

⁵³⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f.893v.

⁵³¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 787r.

⁵³² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f.796r.

⁵³³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, protokol sepsaný 16. září 1924 v Kosově Hoře.

⁵³⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 815r.

schválení. Opis takového schválení se musel poslat ještě obecnímu úřadu v Kosově Hoře, okresnímu úřadu - technickému oddělení v Táboře a živnostenskému inspektorátu v Táboře.⁵³⁵ Po provedených změnách proběhlo další komisionální šetření 23. června 1931 a 10. července 1931 bylo Jakubu Kaufmannovi uděleno živnostensko - policejní povolení k používání přestavby mykárny a vlkárny a nové lokomobily.⁵³⁶ Otec dále požádal 1. listopadu 1936 o povolení kolaudace k přestavbě a nástavbě domu s číslem popisným 129, nacházející se v blízkosti mlýna. 6. listopadu 1936 se uskutečnilo komisionální řízení.⁵³⁷ Továrnu Kaufmannovi rozšiřovali a modernizovali až do roku 1938.

5.2.1.3 Pejšův mlýn

V sedlčanském předměstí Lhotce se nachází na Mastníku mlýn s číslem popisným 911, později nazývaný podle posledního majitele Pejšov. Mlýn funguje do dnešní doby. Podle nejstarších sedlčanských cechovních listin je na mlýně již v roce 1576 uváděn Jan Stárek. V roce 1585 tentýž mlynář podepsal listinu o právech a pořádcích mlynářského a pekařského řemesla. Další lhotecký mlynář, František Šebor, byl v roce 1717 jmenován mezi tři mlynářské cechmistry.⁵³⁸ O mlýnu se zmiňuje i Sommer ve své topografii.⁵³⁹ Pravděpodobně by se o mlýnu dochovalo mnohem více informací. Potkala ho ovšem na počátku 19. století katastrofa v podobě požáru a staré zápisy shořely.

Dne 17. ledna 1845 měli mlýn v držení Antonín a Marie Jonášovi, na které si tehdy stěžoval majitel Zábřežského mlýna Jan Kožíšek a vyžádal si u krajského úřadu v Berouně opis vyšetřovacího protokolu z 26. srpna 1844 ve věci újmy na vodě.⁵⁴⁰ Tomu předcházela žádost Jana Kožíška u krajského úřadu, ve které prosil vyšetření sporu. Jan Kožíšek mlýn

---

⁵³⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 840r.

⁵³⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.6, f. 846r.

⁵³⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, Dodatky k vložkám vodních knih, karton č.4, inv. č. 133.

⁵³⁸ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 235.

⁵³⁹ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 125.

⁵⁴⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.8, f.20r.

koupil už v roce 1830 za 1600 zlatých.⁵⁴¹ Dolní mlynář Kožíšek měl s Jonášem společnou mlýnskou strouhu a byl přesvědčený, že z horního mlýna teče méně vody: „*Nynější držitel Lhotského mlýna Anton Jonáš mě v užívání mého práva na tuto celou vodu, dilem zkracuje, nebo pouští tu samou průtokem mýtno mého mlýna, a skrze toto zkrácení, byla již 6. a 7. srpna 1844 krajsko-úřední komise držena.*“⁵⁴² O této události Kožíšek informoval 24. září 1851 i podkrajský úřad, který tehdy sídlil ve Voticích. Otázku mlýnské strouhy vyřešili roku 1852 Jonášovi, kdy zažádali o zřízení nové mlýnské stoky okolo mlýna, aby nemuseli vodu pouštět mlýnem.⁵⁴³

Další listina spojená s lhoteckým mlýnem pochází z 24. prosince 1846, kdy jakýsi Matoušek reaguje na přípis ze 14. prosince 1846 a oznamuje vrchnostenskému úřadu v Kosově Hoře, že mlynář Václav Panták odvedl vodu ze strouhy na jednu hodinu, aby tuto strouhu mohl vyčistit od sněhu. Poté odvod vody zase zahradil.⁵⁴⁴ Patrně měl Václav Panták lhotecký mlýn v nájmu. Dalšími zdejšími nájemci byli od 15. března 1852 podle pachtovní úmluvy Josef a Marie Kožíškoví. Jonášovi se s Kožíškovými dohodli, že Kožíškoví celkem zaplatí 800 zlatých jako kauci. K 15. březnu 1852 zaplatí 600 zlatých a zbytek s pěti procentním úrokem k 31. lednu 1853. To se však nestalo, neboť Kožíškoví museli odstoupit na žádost Jonášových 1. listopadu 1852 od pachtovní smlouvy.⁵⁴⁵ Kožíškoví tak byli majiteli lhoteckého mlýna na krátkou dobu.

K dalším majitelům mlýna patřil Václav Lužnický.⁵⁴⁶ Nejenomže v roce 1862 řešil přestupek dřívějšího vlastníka mlýna, který postavil nový, vyšší jez bez povolení, ale také se postaral v roce 1864 o zasazení normálního znamení.⁵⁴⁷ Ve mlýně ho následovali manželé Emanuel a Betty Němečkoví. Za těchto majitelů se mlýn těšil modernizaci. Emanuel Němeček přistavěl v roce 1881 jedno patro, zavedl mletí na takzvaných stolicích

---

⁵⁴¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.8,f.57r.

⁵⁴² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.8, f.50r.

⁵⁴³ Čeněk HABART, Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I, Sedlčany 1925, s. 235.

⁵⁴⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.8, f.41r.

⁵⁴⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 364r.

⁵⁴⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 8.

⁵⁴⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 8.

a dal mlýnu pohon třemi koly.⁵⁴⁸ Ti měli opět roztržku s dolním mlynářem Zábřežského mlýna, kterým byl tehdy Václav Doubrava. Němečkovi trvali na tom, že Václav Doubrava se dopustil přestupku vodního zákona tím, že zvýšil stavítka v jalovém splavu mlýnského potoka pod mlýnem čp. 4 z 30 a půl palce (stavítka bylo 80 cm vysoké) na 32 palců (nyní 84 cm vysoké), a tudíž zpáteční voda staví Němečkovým kola a ti nemohou mlít.

15. prosince 1885 se v této záležitosti konalo komisionální šetření a bylo zjištěno, že ještě v říjnu téhož roku se stavítka nacházelo ve výšce 30 a půl palce a nyní Němečkovi při Doubravově zásahu trátí na svém výdělku.⁵⁴⁹ 22. prosince 1885 oznámilo okresní hejtmanství v Sedlčanech Václavu Doubravovi, že ho Němečkovi za tento přestupek proti vodnímu zákonu žalují a on musí uvést vše do původního stavu, tedy jak tomu bylo v říjnu roku 1885, a zaplatit útraty sporu. Zároveň chtěli Němečkovi snížit stavítka až na 25 palců.⁵⁵⁰ Doubrava proti rozhodnutí okresního hejtmanství v Sedlčanech podal 21. ledna 1886 odvolání k zemskému místodržitelství do Prahy. Chtěl se s Němečkovými domluvit bez komisionálního šetření, když stavídlo snížil.⁵⁵¹

Němečkovi byli taktéž nespokojeni s rozhodnutím okresního hejtmanství v Sedlčanech. 22. ledna 1886 se domáhali spravedlnosti u zemského místodržitelství v Praze. Požadovali snížit stavítka na 25 palců, jak se usneslo již 19. dubna 1865, ale bylo jim to zamítnuto právě rozhodnutím okresního hejtmanství v Sedlčanech ze dne 22. prosince 1885. Němečkovi vypověděli, že: „(...)Následkem zvýšení tohoto stavídla voda ve strouze mlýnské vystoupne a v zimní době, a na voda ustavičně namrzá, led se tvoří a zvyšuje, kterýmžto zvyšováním led i podkolí takové výše dosáhne, že vodní stroje pracovati nemohou a tím nám škoda vychází.(...)“⁵⁵² 13. prosince 1886 proběhlo na žádost místodržitelství z 28. září téhož roku další ohledání, aby se zjistilo, zda výška vodního stavítka, uvedená v protokolu z 19. dubna 1865 je identická s výškou stavítka, která byla

---

⁵⁴⁸ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 235.

⁵⁴⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f.115r.

⁵⁵⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f.120r, 120v, 121r.

⁵⁵¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f.119r.

⁵⁵² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f.142r.

předmětem jednání. Této události se zúčastnilo několik pamětníků a podali své výpovědi.⁵⁵³

Na základě výnosu místodržitelství z 25. dubna 1887 informovalo okresní hejtmanství v Sedlčanech Němečkovi 8. května 1887 o tom, že Doubrava má vyhovět nastavení stavítka na 25 stupňů a musí také zaplatit komisionální výlohy a na útratách projednáváním vzešlý obnos. Jako hlavní důvod uvedlo: „*Z připojeného protokolu k aktům ze dne 19. dubna 1865 jest zjevné, že již tehdy stavítka v jalovém potoce mezi mlýnem Václava Doubravy a mlýnem čp. 4 ve Lhotce, které s nynějším, o něž tu jde, totožné jest, výškou 25 palců.*“⁵⁵⁴ Němečkovi tak nejenom, že dosáhli snížení z 32 palců, výška stavítka se zastavila až na 25 palcích. Doubrava se s výsledkem sporu nehodlal smířit. 12. února 1888 žádal okresní hejtmanství v Sedlčanech o nové vyšetření a upravení dovolené nejvyšší výšky vody při mlýně s číslem popisným 102 v Sedlčanech a o upravení poměru téhož mlýna s číslem popisným 4 ve Lhotce. Byl ujištěn, že při jeho mlýně o 3 vodních kolech nelze mít stavidlo nastavené na 25 stupních, nýbrž na 30 stupních. Také upozornil na to, že dosud není postaven normální cejch pro jeho mlýn a mlýn č.p. 4 ve Lhotce.⁵⁵⁵ Ovšem ve vodní knize je proveden zápis o zasazení normálního znamení z roku 1864.⁵⁵⁶ Neshody mezi majiteli sousedních mlýnů pokračovaly nadále.

Dne 5. července 1894 se na základě kupní smlouvy stala majitelkou lhoteckého mlýna Josefa Pejšová. Němečkovi mlýn spolu se vším příslušenstvím a přilehlými pozemky prodali za 25 500 zlatých. Směli na mlýně zůstat a bezplatně ho užívat do 31. srpna 1894.⁵⁵⁷ 20. března 1901 doplnila Josefa Pejšová na vyzvání okresního hejtmanství, k provedení zápisu do vodní knihy, informace o svém mlýně. Uvedla, že mlýn se strojním vybavení americké soustavy se čtyřmi válcovými stolicemi a příslušnými vysévacími a čistícími stroji, je na svrchní vodu a mele obchodně. Voda na mlýn přichází od mlýna z Červeného Hrádku vodní struhou kat. č. 1888. Také doplnila, že se u mlýna nenachází

---

⁵⁵³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f.132r.

⁵⁵⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f.172r, 172v.

⁵⁵⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 169r, 169v.

⁵⁵⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 8.

⁵⁵⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 242r- 247r.

normální znamení, ale za zřízení kvůli docílení pravidelného toku vody od Hrádeckého mlýna již úředně požádala.⁵⁵⁸

Pejšův rod má hluboké kořeny. Již z roku 1441 pochází zmínka o Pěsovi (Pejšovi), dohledatelná v třeboňském archivu.⁵⁵⁹

Josefa Pejšová byla nucena také řešit spor s dolním mlynářem. V Zábřežském mlýně tehdy na krátkou dobu působila Petromila Jirásková. Ta dle oznámení Josefy Pejšové z 4. ledna 1896 k okresnímu hejtmanství v Sedlčanech zvýšila stavítka pod mlýnem čp. 4 ve Lhotce z 25 palců o celé prkno. Pejšová nemohla mlít, voda v mlýnském potoce byla příliš vysoko a v podkolí jejího mlýna se držela zpáteční voda. „*Na jalový splav dávali dolejší mlynáři č. 102 v Sedlčanech, aby více vody v mlýnském potoce nadrželi a k mlýnu ve Lhotce dostali náplavky a sice tak vysoké, že zpáteční voda v podkolí u mlýna č. 4. ve Lhotce otáčení kol vadla a mletí v mlýně zamezovala.*“⁵⁶⁰ Ten samý problém měli i Němečkovci s Václavem Doubravou v prosinci 1885, kdy Doubrava upravil stavidlo v jalovém splavu mlýnského potoku pod mlýnem č.p. 4. ve Lhotce na 32 palců. Josefa Pejšová si chtěla svých 25 palců pojistit, a tak 16. dubna 1896 požádala okresní hejtmanství v Sedlčanech o záznam do vodní knihy při mlýně č. p. 4 ve Lhotce, že výnosem místodržitelství z 25. dubna 1887 smí být stavidlo jen ve výši 25 palců.⁵⁶¹

Dalším pokračovatelem mlynářského řemesla ve Lhotce byl Jan Pejša. Již 27. června 1901 se na jeho žádost o přístavbu v podobě mlýnské budovy konalo komisionální řízení.⁵⁶² Přístavba mlýna mu byla povolena výměrem z 31. července 1901.⁵⁶³ Renovace mlýna pokračovala. 30. dubna 1906 Pejša oznámil okresnímu hejtmanství v Sedlčanech, že se rozhodl vyměnit stávající chatrné vodní kolo za turbínu regulačního systému Francis s horizontální hřídelí. Okresní hejtmanství určilo místní šetření na 7. června 1906.⁵⁶⁴

---

⁵⁵⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 241r, 241v.

⁵⁵⁹ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 235.

⁵⁶⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 178r, 178v.

⁵⁶¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 178r- 180r.

⁵⁶² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 237r.

⁵⁶³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 8.

⁵⁶⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 254v.

Tohoto šetření se mohli zúčastnit i majitelé hořejšího a dolního mlýna. Právě majitelka dolního, Zábřežského, mlýna Aloisie Gärtnerová oznámila 30. května 1906 okresnímu hejtmanství v Sedlčanech, že se 7. června 1906 nemůže dostavit a zároveň činí námitek proti výstavbě Pejšovy turbíny. Poukázala na to, že sám Pejša před několika lety litoval toho, že jako dolní mlynář nekladl odpor při stavbě turbíny ve mlýně svobodného pána Mladoty ze Solopysk na Červeném Hrádku, neboť od vystavení této turbíny velice trpěl, protože nemohl zužítkovat všechnu vodu odcházející od turbíny mlýna Červeného Hrádku. Gärtnerová také uvedla, že ztrátou vody by byl její mlýn ohrožen, poněvadž při něm není jez ani nádržka.⁵⁶⁵ Své stanovisko proti výstavbě turbíny potvrdila ještě 23. července 1906.⁵⁶⁶ K Pejšovu projektu se vyjádřila i spolumajitelka Panského mlýna Alžběta Gärtnerová. Ta s výstavbou turbíny souhlasila.⁵⁶⁷ Mezitím se 7. června 1906 uskutečnilo komisionální řízení a Pejša získal výměrem z 27. července 1906 povolení k výstavbě turbíny. Louisa Gärtnerová se proti tomu odvolala a Pejša byl nucen s prací počkat. Až 5. října 1906 ve věci sporu rozhodlo místodržitelství ve prospěch Jana Pejši.⁵⁶⁸ Kolaudace turbíny proběhla 6. dubna 1908.⁵⁶⁹

Jan Pejša si dovolil zaměnit dosavadní parní stroj o síle 25 HP motorem soustavy na nasávaný plyn o síle 50 HP, a protože ve mlýně nedošlo k žádným jiným změnám, nemyslel si, že by bylo nutné provést zvláštní šetření, a tak o tom 14. prosince 1909 seznámil okresní hejtmanství v Sedlčanech. K tomu se 26. prosince 1906 vyjádřila správa stavebního okresu v Táboře a doporučila vzhledem k ustanovení § 25 živnostenského řádu, aby se v této záležitosti provedlo místní šetření. Navíc Pejša dodal neúplné technické plány.⁵⁷⁰ V březnu 1913 už oficiální cestou požádal okresní hejtmanství v Sedlčanech o povolení k přestavbě mlýnské budovy.⁵⁷¹

⁵⁶⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 263r.

⁵⁶⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 277r.

⁵⁶⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 279r.

⁵⁶⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 293r.

⁵⁶⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 295r.

⁵⁷⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 296r.

Pejša měl spory nejenom se sousedními mlynáři, ale i s majiteli pozemků, které se nacházely v blízkosti mlýnské strouhy. 21. července 1912 si na Pejšu stěžoval u okresního hejtmanství rolník Josef Musil, že předchozího dne voda stoupala v mlýnské strouze podél jeho stavení č. p. 12 ve Lhotce a rozlévala se po okolí. Škodu tím prý utrpěla Musilova louka s číslem katastrálním 599. Poškozený tvrdil, že celkově sedm dní zpátky byl stav vody v mlýnské strouze takový, že ani lávka přes strouhu na jeho louku se nemohla položit. A tak šel téhož dne za Pejšou, aby s tím něco udělal. Ten však odmítl.⁵⁷² Také Václav Rijant, pekař na Lhotce, který má obytné stavení přímo u mlýnského náhonu, sepsal u okresního hejtmanství dne 30. září protokol, kde dal za pravdu Josefu Musilovi. S ním souhlasila i Marie Jiráčková, majitelka stodoly položené téměř u náhonu na mlýn č.p. 4.⁵⁷³ Další svědci vypověděli ve prospěch Jana Pejši. Václav Bára, kolář ve Lhotce a Antonín Žemlička prý neviděli, že by se dne 20. července 1912 voda vylila na louky Josefa Musila.⁵⁷⁴

Dle výměru okresního hejtmanství v Sedlčanech z 9. listopadu 1912 se Pejša dopustil přestupku § 24 zákona z 28. srpna 1870 č. 71 zemského zákona a byl odsouzen k pokutě 10 K ve prospěch zemědělského fondu. S tím Pejša nesouhlasil a 25. listopadu 1912, posledního dne lhůty na odvolání, věc postoupil k místodržitelství a svedl vinu na hořejší mlýn. Vypověděl, že voda v mlýnském náhonu na jeho mlýn teče nepravidelně, neboť majitel mlýna, svobodný pán ze Solopysk, v Červeném Hrádku zadržuje vodu v rybníce, který u tohoto mlýna leží. Když už však zadrženou vodu nepotřebuje, vytáhne stavidlo a voda se nažene do mlýnského náhonu: *„Dne 20. července t.r. přihnala se voda do náhonu na mlýn můj vedoucího, v takovém množství, že se táž na louku p. Jos. Musila vylila, aniž však mu škodu na majetku jeho způsobila- vylití vody té nestalo se však vinnou mou, nýbrž tím, že mlýn v Červ. Hrádku ji zadržel, a vytáhne stavidlo, najednou jí pustil a*

---

⁵⁷¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.325r.

⁵⁷² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.369r.

⁵⁷³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.382r

⁵⁷⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.382r- 383r.

já nemohl zabránit tomu, aby se voda v takovém množství valící nevylévala na sousední pozemky.(...)“⁵⁷⁵

S dalším, s kým se Jan Pejša dostal do sporu, bylo samotné obyvatelstvo Sedlčan. To si 19. srpna 1913 u okresního hejtmánství stěžovalo, že na potoce Mastníku byla po šesté hodině ranní mastná vrstva, a tak se nedalo prát prádlo a napájet koně. Ryby se také ocitly v ohrožení. Okresní hejtmánství nařídilo ještě v týž den ve tři hodiny odpoledne komisionální šetření. Komise se odebrala k mlýnskému náhonu vedoucího od Pejšova mlýna na mlýn Zábřežský a zjistila, že po vodě plynou tu a tam mastné skvrny. Vyšetřovatelé došli do Pejšova mlýna, jenž k pohonu strojů užívá jak vody, tak i motoru na nasávaný plyn. Tentokrát byla turbína poháněna vodou a po zastavení turbíny, zmenšilo se množství tukových skvrn a bylo patrné, že větší množství jich vychází od motorového generátoru. Ještě před Pejšovým mlýnem se prohlédla strojovna zdejší lokální dráhy Sedlčany - Votice Veselka a zjistilo se, že v jámě pod stanovištěm lokomotiv, jež obsahovala také množství olejovitých odpadků, nachází se odpadní kanálek vedoucí přímo do potoka. Ale v tu dobu odtud splašky vypouštěny nebyly. Komise šla vzhůru proti vodě až k jezu pod červenohrádeckým lihovarem a potom na jalovou strouhu, ale žádné mastné skvrny neobjevila. Došla tedy k závěru, že za znečišťováním potoka Mastníku může Pejšov mlýn. Pejša vzal sice rozbor komise na vědomí, ale namítal, že k znečišťování vody mastnými skvrnami dochází již nad jeho mlýnem.⁵⁷⁶

Co se týče stížnosti rolníka Josefa Musila, dospěli aktéři sporu k dočasnému smíru. Obě strany vzaly svá odvolání se žádostí zpět, aby byl trest Janu Pejšovi prominut. Pejša se ovšem zavázal, že během dvou měsíců zažádá o dodatečné vodoprávní schválení k zřízení nového stavidla a učiní taková opatření, aby při zvýšení vody v mlýnském potoce neděla se škoda na louce Josefa Musila. Místodržitelství v Praze vyhovělo tomuto výsledku 4. října 1913.⁵⁷⁷ Pejša se postavil k této záležitosti ve velkém stylu. Nejenomže 24. října 1913 požádal okresní hejtmánství v Sedlčanech o dodatečné vodoprávní schválení k zřízení

---

⁵⁷⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.384r, 384v.

⁵⁷⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.333r 334r.

⁵⁷⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.404r.

zvýšeného stavidla, ale také oznámil přestavbu celého mlýna i strojů v něm.⁵⁷⁸ Pejša také žádal o vypouštění vody z hnacího stroje do vodního náhonu.⁵⁷⁹

Zřejmě měl Musil špatné informace, protože 16. března 1914 informoval okresní hejtmánství v Sedlčanech o tom, že už uplynula stanovená lhůta dvou měsíců a Pejša dosud o dodatečné vodoprávní schválení své mlýnské provozovny nezažádal.⁵⁸⁰ František Musil, majitel usedlosti č.p.3 ve Lhotce, oznámil 3. dubna 1914 při komisionálním řízení, že „*hráz mezi mlýnským potokem a jeho louku jest patrně uměle zřízena a sestává pouze ze sypkého materiálu, není proto nikterak způsobila vzdorovati značnějšímu tlaku vody v potoce*“, a tak se voda snadno provalila a zaplavila a zabahnila jeho louku. Ke svému vyjádření přidal František Musil prosbu na okresní hejtmánství, že v případě, že Pejšovi udělí žádané dodatečné vodoprávní povolení k provedeným změnám na vodních poměrech při jeho mlýně, aby také sám Pejša udělal taková opatření, jimiž by nebezpečí škody na Musilově majetku bylo vyloučeno. Myslel tím, aby potoční hráz podél jeho louky vedoucí přiměřeně zvýšenému tlaku vody v potoce Pejša upravil a opevnil nepropustným tarasem.⁵⁸¹ K Františku Musilovi se připojil i Josef Musil. Ten chtěl dát Pejšovi souhlas k dodatečnému vodoprávnímu schválení až po tom, co Pejša zřídí taras a bude ho udržovat.⁵⁸²

Okresní hejtmánství potvrdilo dodatečné vodoprávní schválení 9. května 1914. Pejša směl zvýšit své jalové stavidlo z 29 cm na 61 cm za té podmínky, že se břehy náhonů vyvýší tak, aby hladinu vod po vrchní hranu stavidla nadržanou ve všech místech aspoň o 20 centimetrů převyšovaly. Úpravy měly proběhnout do konce roku 1914.⁵⁸³ Tento nález však 11. listopadu 1914 zrušilo místodržitelství pro království České a Pejša se proti tomu 8. prosince 1914 odvolal k okresnímu hejtmánství v Sedlčanech a k ministerstvu orby ve

---

⁵⁷⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 338v.

⁵⁷⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.339r.

⁵⁸⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.406r.

⁵⁸¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.424r, 424v.

⁵⁸² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.426r.

⁵⁸³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.583v, 584r.

Vídni.⁵⁸⁴ Měl za to, že Musilovi si stěžovali u druhé instance, aby dokázali jakési panství nad ním, a aby mu způsobili nějaké další bezúčelné ztráty. Na rozhodnutí místodržitelství mohl mít vliv i JUDr. Josef Musil, ministerský sekretář ve Vídni a příbuzný Musilů ve Lhotce.

O deset let později Jan Pejša opět požádal okresní správu politickou v Sedlčanech o zvýšení jalového stavidla na míru 80 cm při ústí mlýnské stoky na mlýn.⁵⁸⁵ Jak se podnik zvětšoval, potřeboval i více vody jako hnací sílu. 10. září 1923 proběhlo ve mlýně místní šetření, kterého se také účastnili Pejšovi dlouholetí rivalové. František Musil upozornil na nedostatečnost břehové hráze podél jeho louky. Měl také obavy ze zvýšení vody v mlýnském potoce, neboť tím hrozilo protržení břehu. Nečinil však proti Pejšovu záměru žádných námitek, pokud nebude poškozován.⁵⁸⁶ Komise rozhodla, že stavidlo může být zvýšeno jen do míry 75 cm do té doby, než okresní správní komise v Sedlčanech provede rekonstrukci silnice takovým způsobem, který by připouštěl zvýšení vodní hladiny na 80 cm.⁵⁸⁷

Dne 13. června 1924 proběhlo na Pejšovu žádost další místní šetření. Tentokrát chtěl Pejša vyměnit opotřebovanou Francisovu turbínu s horizontálním hřídelem za dvě nestejně velké regulační Francisovy turbíny taktéž s horizontálním hřídelem. 13. listopadu 1924 dostal majitel mlýna povolení k výměně turbín a na jejich kolaudaci musel čekat do 8. listopadu 1926.⁵⁸⁸ Zřejmě v tom měl opět prsty Musil, neboť ten byl tentokrát nespokojen s výsledkem komise z 10. září 1923 o zvýšení stavidla. I když tehdy neměl s Pejšovými úmysly problém, pokud mu nezpůsobí Pejša škodu. Věc se měla nyní jinak. 6. prosince 1924 podali k zemské správě politické v Praze František Jiráček a Josef Musil, rolníci na Lhotce, dále Josef Novotný, tesařský mistr na Lhotce a Václav Pětník, chalupník

---

⁵⁸⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 445r- 449v.

⁵⁸⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 463r- 464r.

⁵⁸⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 191r.

⁵⁸⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 464r.

⁵⁸⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 206r.

na Lhotce odvolání proti výměru ze dne 13. listopadu 1924.⁵⁸⁹ Pravděpodobně v tento den dostal Pejša od okresní správy politické v Sedlčanech vodoprávní povolení ke zvýšení stavidla na 80 cm, poněvadž došlo k rekonstrukci silnice. Odpůrci tohoto rozhodnutí navíc 20. prosince 1925 zdůraznili, že svá odvolání podali hlavně proti odpadnímu jezu- splavu pod Pejšovým mlýnem, který jim svým silným proudem znemožňuje přejezd přes cestu a vymílá ji. Své odvolání z 6. prosince 1924 vezmou zpět, pokud Pejša vše upraví tak, jak tomu bylo před výměrem z 13. listopadu 1924.⁵⁹⁰ 30. března 1925 se obě strany dohodly na zřízení betonového mostu na traverzách přes odpadní mlýnskou strouhu do potoka na místě stávajícího brodu. Tak se okolní obyvatelé snadno dostanou přes jez. O stavbu tohoto mostku se postará Pejša.⁵⁹¹

Mlýn Pejšov tvořil za první republiky spolu s Gärtnerovým a červenohradeckým trojicí největších mlýnů na Sedlčansku. Patřilo k němu 100 měr luk a polí. Ve mlýně pracovalo nastálo 16 osob. Za den se semlelo 200q obilí a mouka se vyvážela jednak po okrese, ale i do zahraničí. Mlýn měl vlastní elektrickou síť od roku 1907.⁵⁹² Kapacita mlýna vzrostla k roku 1936 na 200q žita a 100q pšenice za den. O pohon mlýna se starala parní lokomobila o síle 200 HP a vodní turbína o síle 45 HP. Objekt vlastnil pokračovatel rodu Bedřich Pejša.⁵⁹³

Ve mlýně se pracovalo i za druhé světové války.⁵⁹⁴ Marie Dědová, obyvatelka Sedlčan, vzpomínala ve své knize na to, jak její rodina kupovala od Pejši mouku na černo. Vozil ji k nim nákladním autem.⁵⁹⁵ I po válce mlýn pokračoval se svým provozem.⁵⁹⁶ S nástupem komunistického režimu k moci byl vyhláškou ministryně výživy ze dne 3. července 1948, č. 1476, Úř. 1.I. mlýn, spolu s celým podnikem „Jan Pejša“ Lhotka u Sedlčan znárodněn. Vlastníkem mlýna se staly Středočeské mlýny, národní podnik, Praha

⁵⁸⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 198r, 198v.

⁵⁹⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 203r.

⁵⁹¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 200r.

⁵⁹² Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 235.

⁵⁹³ Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936, s. 218.

⁵⁹⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312, seznamy živností.

⁵⁹⁵ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, s. 77.

⁵⁹⁶ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945) karton. č. 9. inv. č. 43, Bývalé cvičiště SS.

VII, U Uranie č. 14. Ty podaly 27. března 1950 k okresnímu národnímu výboru v Sedlčanech knihovni žádost za vklad vlastnického práva ve vodní knize položky č. 8 obce Lhotka.⁵⁹⁷ Žádost přišla do Sedlčan 19. dubna 1950.⁵⁹⁸

Po pádu komunistického režimu se mlýn vrátil do rodiny původního majitele. Bedřich Pejša mlýn v roce 1991 pronajal Josefu Vodičkovi, který mlýn provozoval až do roku 2008, kdy se mlýn vrátil pod správu původních vlastníků, tenkrát Janu Pejšovi.⁵⁹⁹

5.2.1.4 Zábřežský mlýn

Takzvaný Dolejší mlýn s číslem popisným 102 stával ve Zberazské ulici. Mlýn nesl také název Zábřežský po svém majiteli, anebo také proto, že byl za břehem potoka Mastníku. Od Pejšova mlýna ve Lhotce k němu vedl mlýnský náhon těsně mezi železniční tratí a silnicí.⁶⁰⁰

„Dle lidové pověsti byl Zábřežský mlynář vůdcem sedlčanských měšťanů, když nesli městské privileje k prohlédnutí Krčínovi z Jelčan, který jich očekával v osamělé hospodě „Zavadilce“. Tam prý Krčín měšťany vínem tak dlouho častoval, až se tito opili a usnuli. Pak prý jim Krčín privileje vzal a od té doby neuznával Sedlčany za město svobodné, nýbrž poddané.“⁶⁰¹

První zmínka o Dolejším mlýnu je z roku 1379, kdy se ho ujala sedlčanská vrchnost.⁶⁰² Později, v 16. století, byl ve vlastnictví mlynáře, ale v pobělohorské době ho vlastnila opět vrchnost a to chlumecká.⁶⁰³ Roku 1830 jej koupili Josef a Marie Kožíškovi

---

⁵⁹⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f.232r, 232v.

⁵⁹⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbirka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8. f. 234r.

⁵⁹⁹ <http://www.sedlcanskamouka.cz/>, přístup 25. března 2016.

⁶⁰⁰ Josef KLEMPERA- František HONZÁK, *Vodní mlýny v Čechách. Díl 2.*, Praha 2000, s. 93.

⁶⁰¹ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

⁶⁰² Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ, Diplomová práce *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850- 1943*, Praha 2012, s. 81.

⁶⁰³ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

za 1600 zlatých.⁶⁰⁴ Od roku 1864 pracoval na mlýně Josef Jiráček,⁶⁰⁵ který je ve vodní knize uveden jako majitel mlýna. K zasazení normálního znamení nedošlo.⁶⁰⁶

Mlýn fungoval v první polovině 90. let 19. století pod dalším majitelem, a to Václavem Doubravou.⁶⁰⁷ Jak už jsem výše zmínila, měl tento mlynář spory nejenom s horním mlynářem, ale i s firmou „Podnikatelství O. Żiwotski a J. Hrabě“ v Sedlčanech, která stavěla místní dráhu z Olbramovic do Sedlčan.⁶⁰⁸ Doubrava si stěžoval 6. září 1894 v Sedlčanech, neboť nebyl spokojen se zasypáním tarasu při nové mlýnské strouze a žádal jeho opravení a náhradu škody. Dne 15. září 1894 se firma nabídla upravit taras při nové mlýnské strouze pod podmínkou, že majitelé dolejších luk, zejména parcely číslo 1291 proti zamýšlenému uhrazení vody nebudou činit žádných námitek.⁶⁰⁹ Když už byla dráha plně v provozu, požádalo 27. října 1894 „Podnikatelství O. Żiwotski a J. Hrabě“ o ústní jednání, a tak se sešli aktéři sporu u okresního hejtmanství v Sedlčanech 5. listopadu 1894. Doubrava ke své stížnosti vyslovil prosbu: „*Dále žádám, při té okolnosti, že místní draha zůstane vlastníkem koryta nové mlýnské strouhy, aby od místní dráhy tarasy v dobrém stavu vždy udržovány a koryto v předepsané šířce 2 m udrženo bylo, abych já při vykonávání mé živnosti mlynářské žádným způsobem zkracován nebyl a aby mně právo ku požívání vody v mlýnské strouze na všechny časy zabezpečeno zůstalo.*“⁶¹⁰ Doubrava si tak chtěl pojistit, že dráha si bude své bezprostřední okolí udržovat. K tomu se vyjádřil zástupce podnikatelstva místní dráhy vrchní inženýr Jiří Hauser, že udržování tarasu a nové mlýnské strouhy v předepsané šířce 2 metry je povinností místní sedlčanské dráhy, poněvadž strouha se stala jejím majetkem.⁶¹¹ Téhož dne došlo tedy k smíru a věc byla vyřízena.

---

⁶⁰⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 57r.

⁶⁰⁵ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

⁶⁰⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 61.

⁶⁰⁷ Václav Doubrava byl zetěm Františka Jiráčka, tudíž se do Doubrava do mlýna přiřazenil

⁶⁰⁸ Dráha uvedena do provozu 27. září 1894

⁶⁰⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 61., f. 353r.

⁶¹⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 61., f. 355r.

⁶¹¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 61., f. 356r.

Na kratičkou dobu měla mlýn v držení Petromila Jirásková, která řešila s Josefou Pejšovou situaci ohledně zvýšení svého stavítka.⁶¹² Roku 1897 přešel mlýn do vlastnictví Aloisie Gärtnerové, manželky Jaroslava Gärtnera.⁶¹³ Tato rodina měla na konci 19. století v Sedlčanech takřka mlynářský monopol. Gärtnerová chtěla vyměnit stávající dvě stará vodní kola za jedno kolo nové a nahradit staré stroje ve mlýně stroji novými. Dne 22. června 1899 se za tímto účelem konalo komisionální řízení a majitelčiny plány byly schváleny. Protože dosud nebyla stanovena nejvyšší výška vody, stanovil se cejch s majitelčinými iniciálami a rokem zasazení „A1900G.“

Na kolaudační řízení se čekalo do 15. března 1900, kdy dala Aloisie plnou moc svému manželovi Jaroslavu Gärtnerovi.⁶¹⁴ 21. května 1900 se ke kolaudačnímu řízení vyjádřilo okresní hejtmanství v Sedlčanech. Doplnilo, že 5. února 1900 si stěžovala Josefa Pejšová, majitelka hořejšího mlýna s číslem popisným 4 ve Lhotce, na nynější stav mlýna s číslem popisným 102 v Sedlčanech. Spodní voda jejího mlýna totiž odtékala hůře než v minulosti. Obě strany se dohodly na stavbě splávku, kterým bude spotřebovaná voda rychleji z hořejšího mlýna stranou jalovou vypuštěna. Tuto vodu dosud dolejší mlýn nestačil vypotřebovat. Tak bude odpadní voda z hořejšího mlýna lépe odtékat.⁶¹⁵ Dále se majitelky domluvily na čištění mlýnských stok: *„Kdykoliv majitelka mlýna čp. 4 ve Lhotce strouhu mlýnskou nad mlýnem svým čistiti bude, uvědomí o tom tři dni před tím majitelku mlýna čp. 102 v Sedlčanech aby této možnost poskytnuta byla strouhu svého mlýna současně vyklizovati. V případě, že ten který rok majitelka horního mlýna čp. 4 ve Lhotce, strouhu svou vůbec čistiti nebude, zavazuje se k cíli tomu, aby majitelka mlýna dolejšího čp. 102 v Sedlčanech strouhu svou řádně vyčistiti mohla, mlýn hořejší aspoň na 1 den bez nároku na nějakou náhradu zastaviti a vodu hned nad hořejší mlýnem na jalovo pustiti.“*⁶¹⁶

Gärtnerová pokračovala v modernizaci mlýna a 11. října 1901 požádala okresní hejtmanství v Sedlčanech o povolení stavby zděného přístavku k mlýnské budově. Tento

---

⁶¹² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 8, f. 164v.

⁶¹³ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

⁶¹⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 61, f. 304r.

⁶¹⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 61, f. 246v.

⁶¹⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 61, f. 246v, 247r.

přístavek měl krýt stavidlo a nepřicházet do styku s vodní silou.⁶¹⁷ Mlýn byl poháněn kolem na svrchní vodu a naftovým motorem o síle 8 HP, obsluhovaly ho čtyři osoby a sloužil výhradně k rolnickému mletí.⁶¹⁸ Gärtnerovi mlýn později prodali hornímu mlynáři Bedřichu Pejšovi, který ho zrušil.⁶¹⁹ Dnes není po mlýnu ani památky, neboť se na jeho místě rozprostírá parkoviště pro autobusy.

5.2.1.5 Panský mlýn

Na severovýchodní straně města Sedlčan, v Jateční ulici, vedl mlýnský náhon vodu z potoka Mastníku k mlýnu s číslem popisným 234. Objekt byl v polovině 19. století spojen s pilou.⁶²⁰ K mlýnu patřilo 1 ha pole, 1 ha louky a zahrada; svou rozlohou se řadil k největším mlýnům na Sedlčansku. Říkalo se mu také „Panský“, „Pod Sedlčany“ či „Sedlčanský pod pivovarem“ a také, podle majitele, „Gärtnerův“. Panský mlýn patřil v 19. století rodině Hartigových.⁶²¹ Objekt s číslem popisným 234 držel Josef Hartig.⁶²² Poté jej převzal Antonín Hartig.⁶²³ Ve vodní knize se setkáme až se jménem Gärtner.⁶²⁴ František Gärtner, obchodník v Sedlčanech, měl se svou manželkou Josefou, rozenou Holovicovou z Malčan, syna Josefa a právě on převzal mlýn. Josef Gärtner si do mlýna vzal manželku Alžbětu, rozenou Holou z Příbrami.⁶²⁵

K zasazení normálního znamení došlo nejdříve 17. listopadu 1891 a neslo majitelovy iniciály „JG“, tedy Josef Gärtner. Ovšem o postavení normálního znamení žádala okresní hejtmanství 25. října 1891 Eliška Gärtnerová, v žádosti nazývaná

⁶¹⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 61, 11. října 1901 píše Aloisie Gärtnerová okresnímu hejtmanství.

⁶¹⁸ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

⁶¹⁹ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 318.

⁶²⁰ Johann Gottfried SOMMER. *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 170.

⁶²¹ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

⁶²² http://archivnimapy.cz/skici/skici/BER/BER363018390/BER363018390_index.html, přístup 15. března 2016.

⁶²³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 60, f.217r.

⁶²⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 60.

⁶²⁵ Alžběta Holá narozená 1843 v Příbrami, zemřela 7. října 1917.

majitelkou parního válcového mlýna s číslem popisným 234 v Sedlčanech.⁶²⁶ Bohužel z jiných dokumentů nelze Eliščinu totožnost vypátrat. Mohla to být sestra, nebo také dcera Josefa Gärtnera a v žádosti o normální znamení ještě opravdu majitelkou mlýna a při samotném oceňování už mohl mlýn patřit Josefu Gärtnerovi. Druhý cejch získal mlýn 5. září 1892.⁶²⁷

Syn Josefa Gärtnera, Jaroslav, na mlýně pracoval jistě už v roce 1896.⁶²⁸ Bydlel asi, jako jeho otec, na náměstí v Sedlčanech v domech s čísly popisnými 133 a 134. Za manželku pojal Aloisii Follprechtovou z Plzně⁶²⁹ a měli spolu čtyři dcery - Alžbětu, Marii, Aloisii a Josefínu. Dne 3. února 1896 zažádal Jaroslav Gärtner okresní hejtmanství o přístavbu mlýna. Chtěl rozšířit stávající místnosti, protože už neměl kam dát strojní vybavení.⁶³⁰ Dne 28. února 1896 proběhlo v kanceláři mlýna místní jednání v jeho žádosti. Komise si také prohlédla místnosti ve mlýně a byty pro dělníky a jeho žádosti vyhověla.⁶³¹

Dne 4. března 1912 se ve mlýně stalo neštěstí. Ve zprávě z 5. března, adresované okresnímu hejtmanství stálo, že Johann Linhart, osmdesátiletý zaměstnanec ve mlýně, okolo šesté hodiny večer dostal závrať a spadnul z cesty do mlýnského potoka. Jeho tělo unášel proud až do mlýnského stavidla, které ho rozdrtilo. Okresní hejtmanství o tom 6. března 1912 seznámilo okresní soud v Sedlčanech. Nikdo na tom nenesl vinu, protože cesta, vedoucí k mlýnskému náhonu, a z které Linhart spadl, byla obecní, a tak nebylo v případě této smutné události potřeba dalšího vyšetřování.⁶³² Přesto okresní hejtmanství požadovalo po Jaroslavu Gärtnerovi výnosem ze dne 22. dubna 1912, aby do konce dubna 1912 předložil listiny, týkající se zřízení jeho mlýna a náhonu na tento mlýn vedoucího. Gärtner proti tomu prostřednictvím svého advokáta Karla Fišerova podal rozklad, neboť se domníval, že účelem tohoto opatření nebylo předložení listin, tím spíš opisů, které by mu

---

⁶²⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 60, praesentatum 25. října 1891.

⁶²⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 60.

⁶²⁸ Jaroslav Gärtner, narozený 10. července 1863.

⁶²⁹ Aloisie Follprechtová, narozená 8. srpna 1871 v Plzni.

⁶³⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 60, f.85r.

⁶³¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f.85r.

⁶³² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f. 241r, 241v.

muselo okresní hejtmanství vydat, ale odstranění závad cesty vedoucí kolem náhonu. Mlynář vypověděl: „(...) *Cesta tato jest však majetkem obce Sedlčanské a jest proto též povinností obce aby pečovala o bezpečnostní opatření, aby chodci nepřišli pádem do mlýnského náhonu k úrazu (...) patří mně jako majiteli mlýna pouze potoky č. kat. 1421 a 1422 resp. 1428/1 a nemůže mně býti ani uloženo, abych postavil na veřejné cestě, vedle potoku, resp. náhonu zřízené - a to teprve později, když mlýnský náhon dávno před tím, od nepamětných dob již existoval - ochranná opatření.*“⁶³³

Gärtner žádal okresní hejtmanství, aby byl od dodatečného schválení mlýnského zařízení osvobozen, protože dle něj nebylo takové opatření patřičné a aby samy Sedlčany obstaraly při cestě kolem náhonu náležitá ochranná opatření.⁶³⁴ Vyhláškou okresního hejtmanství z 5. července 1913 se mělo 26. července téhož roku konat komisionální šetření. Gärtner s ním nesouhlasil a 10. července 1912 psal místodržitelství v Praze, že nerozumí, proč by se takové řízení mělo konat, když žádná ze soukromých osob si na mlýnské zařízení nestěžovala. Také nechápal, proč by se na jeho útraty mělo toto šetření konat, když o něj nežádal a bylo by na místě teprve tehdy, až by bylo zjištěno, že nějaké ustanovení vodního zákona přestoupil.⁶³⁵ Gärtner dosáhl svého, protože 11. září 1913 jeho stížnosti vyhovělo místodržitelství v Praze.

Dne 20. července 1915 podal Jaroslav Gärtner hned tři žádosti, týkající se renovace mlýna. Chtěl zavést z mlýna elektrickou síť za účelem osvětlování jeho domů na náměstí s čísly popisnými 133 a 134 v Sedlčanech. Dále chtěl stávající parní kotel nahradit novou parní lokomobilou systému Wolfova⁶³⁶ na přehřátou páru o maximální síle 96 HP a nakonec hodlal dosavadní dvě kola na svrchní vodu vyměnit za dvě turbíny systému Francis o síle 45 HP. Okresní hejtmanství mu vyšlo vstříc a na 20. srpna 1915 ustanovilo komisionální řízení.⁶³⁷

---

⁶³³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f.197r, 197v.

⁶³⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f. 197v, potoky jsou dobře vidět na indikační skice stabilního katastru.

⁶³⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f.219r, 222r.

⁶³⁶ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ, Diplomová práce *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850- 1943*, Praha 2012, s. 82.

⁶³⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f.70r, 77r, 114r.

Ve zvelebování mlýna Jaroslav Gärtner pokračoval. 10. května 1917 zažádal okresního hejtmanský o rekonstrukci dosavadní dvoupatrové mlýnské budovy. Chtěl ji zvýšit o jedno poschodí, opatřit střechu dřevocementovou a ohnivzdornou římsou a do střechy vsadit železná okna.⁶³⁸ 3. července 1917 se konalo místní komisionální šetření. Gärtner 24. září 1918 ohlásil dokončení přestavby a žádal o kolaudaci.⁶³⁹ Mlýn byl zařízen současně na mletí pšenice a žita. Pracoval po celý rok kromě nedělí a svátků s 18 zaměstnanci. Jeho mouka se vyvážela i do zahraničí.⁶⁴⁰

Dne 25. prosince 1931 si Karel Vacek, mlynář v Luční ulici s číslem popisným 96, stěžoval u okresního úřadu v Sedlčanech na Jaroslava Gärtnera za „*neoprávněné zvýšení normální výšky jezu k vydržování vody*“, což mělo za následek, že tato voda se drží k jeho mlýnu v odpadní strouze a vodní kolo se v této zadržené vodě brodí. Zmenšuje se tím výkonost vodní síly a trpí tím konstrukce vodního kola. Vacek prý Gärtnera již na to dvakrát upozornil, ale bezvýsledně. Vacek prosil okresní úřad o Gärtnerovo potrestání.⁶⁴¹ O tom, jak Karel Vacek pochodil, nic nevíme, neboť se nedochoval žádný další dokument, týkající se tohoto sporu.

Dne 29. února 1932 zažádal majitel Panského mlýna o zahájení vodoprávního řízení za účelem rekonstrukce jezu na potoku Mastníku s číslem katastrálním 1423 v Sedlčanech. Gärtner chtěl jez uvést do původního stavu betonovou chránicí deskou. K tomu se mělo konat 12. dubna 1932 komisionální řízení, avšak na Gärtnerovu žádost se řízení odložilo na neurčito.⁶⁴² O Gärtnerovu rozhodnutí můžeme spekulovat. Pravděpodobně se dostal do finančních potíží, poněvadž 28. června 1933 od něho koupil mlýn ve veřejné dražbě za 430 000 Kč jakýsi Trajer, mlynář z Horosedel. Rodina Gärtnerova již dříve prodala Zábřežský mlýn Bedřichu Pejšovi, majiteli firmy „*Jan Pejša*.“⁶⁴³ Mlýn byl mimo provoz od 1. ledna 1944. Přestože okupanti strojní zařízení

---

⁶³⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f. 100r.

⁶³⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, Gärtner žádá 24. září 1918 o kolaudaci

⁶⁴⁰ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

⁶⁴¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f. 162r.

⁶⁴² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č.60, f. 172r.

⁶⁴³ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 317, 318.

mlýna vyrabovali, chtěl Bedřich Pejša uvést mlýn do provozu v dřívějším rozsahu. Jeho žádost nebyla kladně vyřízena, neboť majitel měl ještě mlýn na Lhotce, který byl za války v provozu a se kterým se počítalo i nadále.⁶⁴⁴ Dodnes můžeme stavení mlýna v Jateční ulici spatřit, ovšem ve zchátralém stavu.

5.2.1.6 Sestrouňský mlýn

Mlýn, č. p. 17 stál zhruba pět set metrů severně od Sestrouně na pravém břehu potoka Mastníku, z něhož bral vodu, při ústí malého Sestrouňského potoka. Nad mlýnem byl na Mastníku jez, zvyšující spád vody v náhonu.⁶⁴⁵

Podle Čenka Habarta byl mlýn založen asi v 16. století a od počátku to byl mlýn poddanský. Od roku 1830 patřil rodině Všečekových.⁶⁴⁶ V polovině 19. století byla u mlýna provozována také pila a olejna.⁶⁴⁷ Vodní kniha uvádí jako majitele mlýna manžele Františka a Annu Všečekovy, po nich Václava Všečku a nakonec Karla Všečku.⁶⁴⁸

V roce 1901 vlastnil mlýn a pilu Václav Všečka. Mlýn, poháněný třemi koly, měl tři složení, dvě z nich byla vybavena českými kameny a moučnicí, třetí francouzským kamenem a cylindrem. Další kolo měla i pila. Podle udání vlastníka nevázly tehdy na mlýně žádné právní závady.⁶⁴⁹

Mlýn převzal po svém otci Karel Všečka 4. srpna 1913.⁶⁵⁰ Na začátku 20. let se rozhodl nahradit dvě mlýnská kola na svrchní vodu Francisovou turbínou. Místní šetření ve věci stanovila okresní správa politická v Sedlčanech na 28. dubna 1923.⁶⁵¹ Poté, 18. září 1923 udělila okresní správa politická Karlu Všečkovi vodoprávní a živnostenské

---

⁶⁴⁴ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 151, číslo rejstříku 1099-18.

⁶⁴⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 63, dopis V. Všečky z 20. 3. 1901.

⁶⁴⁶ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 237.

⁶⁴⁷ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*. Praha 1849, s. 114. Mlýn uvádí i Antonín Norbert VLASÁK, *Okres Sedlčanský*, Praha 1876, s. 52.

⁶⁴⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I. Položka č. 63.

⁶⁴⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 63, dopis V. Všečky z 20. 3. 1901.

⁶⁵⁰ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 148, číslo rejstříku 1065-18.

⁶⁵¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 63, f. 557r. Vyhláška z 6. 4. t. r.

povolení k znovuzřízení mlýna, přičemž přikázala provést některá bezpečnostní opatření.⁶⁵²

Přestavba mlýna byla na začátku listopadu 1923 dokončena; kromě toho Karel Všeťka okresní správně politické v Sedlčanech 8. listopadu přímo oznamoval „že přestavba starého mlýna jest přeměněna na novostavbu což[!] jest dokončena, podepsaný žádá o kolaudaci.“ Kolaudace se podle přípisu na žádosti měla konat 12. května následujícího roku.⁶⁵³ Komise tenkrát shledala, že mlýn „byl postaven zcela nově zděný a cementovou krytinou opatřen.“ Francisova turbína byla postavena podle schváleného plánu a nedošlo ke změně spádu vody, takže kolaudaci nic nebránilo.⁶⁵⁴

V době nedostatku vody mohl být mlýn poháněn naftovým motorem o síle 12 HP⁶⁵⁵, osvětlení mlýna bylo už ve 20. letech elektrické. Tenkrát v mlýně, který Čeněk Habart hodnotil jako jeden z nejlepších, pracovalo osm lidí.⁶⁵⁶

Mlýn sice již byl od 20. let 20. století poháněn turbínou, avšak pila byla stále závislá na kole. Mlýn fungoval i v době německé okupace.⁶⁵⁷ Všeťka vystupoval od 1. listopadu 1943 ve mlýně jako nájemce. Mlynář chtěl v tomto období vyměnit dosavadní naftový motor za parní stroj. Jeho zamýšlená změna byla schválena a uskutečněna již v roce 1942.⁶⁵⁸ Všeťka mohl svou mlynářskou živnost v Sestrouni provozovat i po válce, neboť se jednalo o jeden z největších mlýnů v oblasti. Po stránce technické byl rovněž dobře vybaven. Do budoucna se také počítalo s postavením silnice ke mlýnu.⁶⁵⁹ Ještě v roce 1948 požádal Všeťka o povolení k zřízení skladu pro obilí mimo jeho mlýn v Klimeticích čp. 16. Domníval se, že mlýnské podlahy v jeho mlýně by se hůře pro skladování obilí udržovaly než najmuté skladiště.⁶⁶⁰

⁶⁵² SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 63, f. 605r.

⁶⁵³ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 63, žádost Karla Všeťky z 8. 11. 1923.

⁶⁵⁴ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 63, f. 569r.

⁶⁵⁵ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ, Diplomová práce *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850- 1943*, Praha 2012, s. 82.

⁶⁵⁶ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 237.

⁶⁵⁷ SOA Praha, SOKA Příbram- OÚ Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312, seznamy živností.

⁶⁵⁸ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 148, číslo rejstříku 1065-18.

⁶⁵⁹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 148, číslo rejstříku 1065-18.

⁶⁶⁰ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 148, číslo rejstříku 1065-18.

5.2.1.7 Mlýn v Radíči

Poslední mlýn na potoku Mastníku, jehož vývoj v 19. a 20. století zde bude nastíněn, je mlýn v Radíči.

Severně od Sedlčan ležel v Radíči mlýn s číslem popisným 20. Vedl k němu mlýnský náhon, dlouhý 1 kilometr, z potoka Mastníku. Berní rula registruje v Radíči mlýn o jednom kole, z něhož poddaný zběhl a pán statku Václav Šiška mlýn pronajal.⁶⁶¹ V době, kdy Sommer psal svou topografii, byla u mlýna v provozu pila a olejna.⁶⁶² V případě tohoto mlýna se dochoval opravdu malý zlomek materiálu a to převážně z dob vlastnictví Josefa Chvály.

Podle vodní knihy bylo normální znamení zasazeno už roku 1871 a mlýn měli v držení nejdříve Josef a Anna Hromádkovi a poté Matěj Kuchař.⁶⁶³ K dispozici měl mlýn dvě kola na svrchní vodu.

Matěj Kuchař, radičský starosta v letech 1887 - 1893,⁶⁶⁴ a jeho manželka Marie měli rozepři s Emanuelem, šlechticem z Kallbergů a majitelem velkostatku v Radíči, ohledně udržování mlýnské strouhy v Radíči s číslem katastrální 1976. Z dokumentu bohužel nelze rozlušit podrobnosti sporu. Emanuel, šlechtic z Kallbergů, je snad mohl žalovat pro nečištění této strouhy. Ovšem to jsou jen spekulace. Okresní hejtmanský v této záležitosti rozhodlo 4. července 1911 patrně v neprospěch manželů Kuchařových, poněvadž ti museli žalobci zaplatit výlohy jednání 30 K a 20 K. Předmět sporu se dostal až k místodržitelství pro království České a to potvrdilo 24. ledna 1912 rozhodnutí okresního hejtmanský ze 4. července 1911. Proti rozhodnutí místodržitelství pro království České podali manželé v březnu 1912 prostřednictvím Ladislava Feršmana, advokáta v Benešově, stížnost k ministerstvu orby. 3. prosince 1913 Karel Fišer, advokát v Sedlčanech, psal okresnímu hejtmanský v Sedlčanech a dožadoval se informací, v jakém stadiu se spor jeho mandanta, Emanuela, šlechtice z Kallbergů, nachází: „(...)Ježto mandantu mému velice na tom záleží, aby dostalo se mu konečným právoplatným rozhodnutím náležité ochrany, které se podáním svým ze dne 9. května dovolával, kladu v jeho zastoupení uctivou prosbu, aby mně laskavě bylo sděleno, v jakém stadiu shora uvedená záležitost se nalézá a zda-li snad rozhodnutí tohoto slavného c.k. okresního hejtmanský ze dne 4. července 1911, respektive

⁶⁶¹ Eva LISÁ (ed.), *Berní rula 31. Kraj Vltavský*, Praha 1951, s. 181.

⁶⁶² Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 107.

⁶⁶³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 57.

⁶⁶⁴ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl IV*, Sedlčany, 1995, s. 256.

rozhodnutí veleslavného c. k. místodržitelství pro království České ze dne 24. ledna 1912 nabylo již právní moci.⁶⁶⁵ Jak celá záležitost dopadla bohužel nelze vypátrat, neboť se k tomu nedochoval materiál.

Po smrti Matěje Kuchaře držela mlýn v rukách jeho dcera Marie až do roku 1921, kdy ho prodala Josefu Chválovi.⁶⁶⁶ Josefu Chválovi odeslal okresní úřad v Sedlčanech 16. února 1933 úřední připomínku a požádal ho, aby předložil doklady o tom, že mlýnská provozovna byla živnostensko-policejně a vodoprávně schválena. K takovým dokladům patřily podrobné půdorysné plány všech pater mlýna se zakreslenými a popsányými stroji, dále podélný řez provozovnou a nárys a půdorys vodního díla.⁶⁶⁷ Dne 13. března 1933 zažádal Josef Chvála na výzvu okresního úřadu v Sedlčanech o živnostensko-policejní a vodoprávní schválení a žádané doklady připojil.⁶⁶⁸ Dne 9. května 1933 proběhlo komisionální šetření a jednání o tomto schválení mlýnské provozovny. Na to je ve vodní knize uveden zápis z 10. února 1934 o „splnění všech podmínek zdejšího výměru ze dne 16. června 1933 č. j. 12256/33.“⁶⁶⁹ Josef Chvála také zavedl ve mlýně elektrický proud.⁶⁷⁰

Mlynářskou živnost převzal 1. ledna 1940 Jindřich Chvála s manželkou Žofií.⁶⁷¹ Držitelé mlýna požádali 7. května 1940 o vodoprávní schválení projektu na stavbu Francisovy turbíny. Chtěli tak nahradit stávající vodní sílu dvou kol na svrchní vodu, která byla již v sešlém stavu.⁶⁷² Komise se sešla 16. července 1940 a návrh schválila. Události se účastnil i František Oberthor, majitel velkostatku v Radíči.⁶⁷³ 18. března 1941 Chvála zažádal o kolaudaci stavby turbíny, která proběhla 26. dubna 1941, a o které muselo vědět Mlynářské ústředí, protože se provedená stavební změna zapisovala do mlynářského

---

⁶⁶⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 57, s. 859v, 860r.

⁶⁶⁶ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl IV*, Sedlčany, 1995, s. 256.

⁶⁶⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 57, s. 869r.

⁶⁶⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 57, s. 870r.

⁶⁶⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha II., číslo položky 57.

⁶⁷⁰ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl IV*, Sedlčany, 1995, s. 256.

⁶⁷¹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 1001-18.

⁶⁷² NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 1001-18.

⁶⁷³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 57, s. 910r.

rejstříku.⁶⁷⁴ Jindřich Chvála tak mohl s novou turbínou pracovat od 2. května 1941, kdy mu bylo uděleno povolení k užívání nově postavené turbíny.⁶⁷⁵

Mlýn byl v provozu i po celou dobu okupace. Mlynářskou živnost zde v této době provozoval Václav Douša. Po válce se mlýn vrátil do rodiny Chválovy, a jelikož bylo 20. května 1946 rozhodnuto o tom, že mlýn má z důvodu námezdního mletí zůstat i nadále v provozu, zamýšlel Jindřich Chvála opravit mlýnici, která se po okupaci nacházela v chatrném stavu. Úpravy se měly týkat i výměny strojního zařízení. Chválův záměr schválila 21. července 1948 užší komise pro povolování stavebních změn mlýnů⁶⁷⁶

5.2.2 Sedlecký potok

Nejdelší přítok Mastníku, pramenící v Jihočeském kraji za vsí Ostrý, se stáčí na sever a již ve Středočeském kraji protéká rybníkem „*Musíkem*“ a „*Pilským rybníkem*.“ Pokračuje severním směrem a při jižním okraji obce Sedlec-Prčice napájí „*Mlýnský rybník*.“ V téže obci se do Sedleckého potoka z pravé strany vlévá „*Prčický potok*“ „*Sedlecký potok*“ nabere severozápadní směr přes Jesenice, kde se do něj vlévá levý přítok, „*Novodvorský potok*.“ Za „*Dlouhým rybníkem*“ se nejprve potká s dalším levým přítokem „*Slabá*“ a poté s „*Libínským potokem*“ a přiteče od jihu do Sedlčan, kde se jako levý přítok stává součástí „*Mastníku*.“

Na Sedleckém potoce se budu věnovat mlýnu, který v minulosti stával v Sedlčanech.

5.2.2.1 Vackův mlýn

Po mlýně, který se nacházel v Luční ulici a měl číslo popisné 96, dnes není téměř ani památky. Zbylo zde pouze torzo kamenných zdí a stopa po odtokové strouze. Stál v jihovýchodní části Sedlčan na Sedleckém potoce a vedl k němu kilometrový náhon od kapličky u okresní silnice. V 16. století se mlýn nazýval podle tehdejšího vlastníka Čekanský.⁶⁷⁷ Tento mlýn, tehdy o dvou kolech, je zachycen i v berní rule. V té době jej

⁶⁷⁴ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 57, s. 887r.

⁶⁷⁵ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 57, s. 927r.

⁶⁷⁶ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 1001-18.

⁶⁷⁷ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 236.

držel Václav Čekanský.⁶⁷⁸ Když probíhalo v roce 1839 mapování stabilního katastru, vlastnil mlýn Václav Miskoš. Mlýn se už tehdy jmenoval Jandečkův.⁶⁷⁹ Ve vodní knize byl jako první majitel uveden Václav Chabr a poté Jan Janoušek.⁶⁸⁰

K dalším majitelům tohoto mlýna se řadili Vojtěch a Anastázie Fouskovi, kteří mlýn drželi na základě trhové smlouvy od 30. listopadu 1890 do 26. února 1898, kdy mlýn prodali za 13 250 zlatých Antonínu a Eleonoře⁶⁸¹ Vackovým, posléze majitelům mlýna v Libohošti. Podle nové trhové smlouvy připadalo vlastnictví Vackovi od 1. března 1898. K mlýnu náležely ještě stavební parcely s čísly katastrálními 52 a 54 v Sedlčanech, dále role s číslem katastrálním 1275, pastvina s číslem katastrálním 1280, louže s číslem katastrálním 1281, zahrada s číslem katastrálním 1282, louka s číslem katastrálním 1283/2 a mlýnský potok s číslem katastrálním 1425, vedoucí od jezu až ke mlýnu. Fouskovi směli ve mlýně zůstat a bezplatně užívat byt o třech pokojích v prvním patře domu č. p. 96 do 31. května 1898.⁶⁸² Podle vodní knihy koupili Vackovi mlýn už v roce 1897.⁶⁸³ K zasazení normálního znamení nedošlo.⁶⁸⁴

Eleonora Vacková patrně brzy ovdověla, neboť vystupovala sama za sebe jako majitelka mlýna ve sporu se svým sousedem. 23. října 1900 si stěžovala u okresního hejtmanství v Sedlčanech na Ferdinanda a Marii Dlouhé, majitele pozemku (role) s číslem katastrálním 1242, stojícího na levém břehu mlýnského potoka. Ferdinand Dlouhý, obchodník v Sedlčanech, se dle Vackové dopustil přestupku proti vodnímu zákonu, když zabíhnil v zimě roku 1899 její mlýnskou stoku a zanesl ji listím. Vacková se starala o údržbu mlýnské strouhy a byla tudíž nespokojena s chováním Dlouhého, který po její výzvě nechtěl odstranit nános z této mlýnské strouhy. Požádala okresní hejtmanství, aby celou záležitost vyšetřilo a odsoudilo ho k trestu a k náhradě způsobené škody a útrat.⁶⁸⁵

⁶⁷⁸ Eva LISÁ (ed.), *Berní rula 31, kraj Vltavský*, Praha 1951, s. 35.

⁶⁷⁹ http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BER/BER363018390/BER363018390_index.html, přístup 10. března 2016.

⁶⁸⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 62.

⁶⁸¹ Eleonora Vacková, rozená Havránková v Křenovicích 21. září 1865.

⁶⁸² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f.432r.

⁶⁸³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 62.

⁶⁸⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 62.

⁶⁸⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 406r- 407r.

Okresní hejtmanský žádosti Vackové vyhovělo a stanovilo při něm na 16. října 1900 jednání o vyrovnání vodního sporu mezi Eleonorou Vackovou a Ferdinandem Dlouhým v čištění vodní strouhy čísla katastrálního 1425.

K záležitosti se vyjádřily obě strany. František Dlouhý vypověděl, že je nespokojen se zabíháním svého pozemku a dodal, že při čištění mlýnské strouhy nemá docházet k ořezávání jeho stromů: *„Ježto mně vyházené bláto na mé mezi vždy škodí, trávu mně ničí, nemohu to déle trpěti, aby veškeré bláto při čištění mlýnské strouhy č. katastr. 1425 u Selčan na mém pozemku č. katastr. 1242 ponecháváno bylo.(...) Zároveň žádám, aby pí. Vacková při čištění mlýnské strouhy byla vázána, aby mně břehy u mého pozemku nebyly podbírány a odkopávány a aby olše a vrby na mém pozemku nebyly ořezávány a podkopávány.“*⁶⁸⁶ František Dlouhý chtěl dále po mlynářce Vackové, aby vždy, když dojde k čištění mlýnské strouhy, Vacková do čtrnácti dnů odstranila přebytečné bláto z jeho pozemků.⁶⁸⁷ Vacková se odkázala na práva svých předchůdců: *„Já žádám, aby mně přisouzeno bylo ohledně čištění mlýnské strouhy č. katastr. 1425 totéž právo, jak se čištění dělo dosavad a také od dob dřívějších za mých předchůdců ve vlastnictví mlýna čp. 96.“*⁶⁸⁸ Dodala, že podle svědectví pamětníků si bláto vlastníci okolních pozemků ponechávali k jejich údržbě. Dle její výpovědi také nedocházelo k ořezávání stromků Dlouhého, neboť to svým dělníkům nenařizovala. Nesouhlasila s požadavkem, aby bylo bláto na její náklad do čtrnácti dnů odstraněno, protože se tak nedělo za ní ani za dřívějších majitelů.⁶⁸⁹

S chodem mlýna Eleonoře Vackové zřejmě pomáhal příbuzný Matěj Vacek, který se v žádosti k okresnímu hejtmanskému z 23. října 1900 o oznámení, kdy se bude konat další jednání skrze čištění mlýnské strouhy, nazýval poručníkem nezletilých dětí po Antonínu Vackovi. Roztržka Vackové a Dlouhého se vyřešila 11. února 1901, kdy se oba opět sešli u okresního hejtmanského v Sedlčanech a dohodli se na kompromisu. Ferdinand Dlouhý bude trpět bláto nanášené z mlýnské strouhy na jeho břehy, avšak nesmí tím být poškozován

---

⁶⁸⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 413r, 413v.

⁶⁸⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 413r, 413v.

⁶⁸⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f.414r, 414v.

⁶⁸⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f.414r, 414v.

jeho majetek a Vacková bláto z břehů musí vždy do 14 dnů odstranit.⁶⁹⁰ Mlýn byl v březnu roku 1901 zařízen dvěma koly na svrchní vodu, z nichž bylo stálé české složení a druhé francouzské složení nebo válcová stolice pracovaly střídavě.⁶⁹¹

Podle Čenka Habarta převzal mlýn v dvaceti pěti letech Karel Vacek.⁶⁹² Tomu odpovídá, že by na mlýně mohl pobývat od roku 1912.⁶⁹³ Dne 21. února 1914 se oženil s Marií Soukupovou ze Sedlčan, narozenou 27. listopadu 1888. Byť Karel Vacek svou mlýnskou strouhu udržoval, jak na to vzpomíná Marie Dědová: „ (...) *Voda bývala krásně čistá, struha udržovaná, zarostlá olšemi a vrbami. (...) Ve struhách bývalo plno ryb, tak byla voda čistá, a okolo vedla cesta lemovaná loukou pod školou. U Vackova mlýna býval malý, ale krásný rybníček, za starých časů se tam chodilo bruslit. (...)*“,⁶⁹⁴ potýkal se se záležitostmi, která už mohla být vyřešena v druhé polovině 19. století. Neboť nedošlo k stanovení maximální výšky vodní hladiny při mlýně, nebylo tak ani určeno, do jaké míry smí být voda v náhonu nadržována, a tak Vacek dělal podle vlastního uvážení. To se nelíbilo Aloisi Davidovi, majiteli statku v Sedlčanech s číslem popisným 132, který měl v pronájmu pozemky, patřící Zdeňce Mrskošové. 12. září 1930 si stěžoval u okresního úřadu v Sedlčanech, že Karel Vacek nadržuje ve svém mlýnském náhonu vodu do té míry, že jeho najaté pozemky jsou zaplavovány a v důsledku toho mu nastává škoda jak na samotných pozemcích, tak i na seně a otavách. Jako konkrétní případ uvedl, že ve čtvrtek dne 21. srpna 1930 byla voda v mlýnském náhonu tak vyvýšena, že přetékala přes břehy náhonu na jeho pozemky a poškodila mu posečenou otavu.⁶⁹⁵

Alois David dále požádal okresní úřad, aby zjistil, do jaké míry smí být voda v náhonu nadržována. Ten 13. září 1930 při nahlédnutí do vodní knihy dohledal, že mlýn není po vodoprávní a živnostensko-policejní stránce vůbec schválen.⁶⁹⁶ Karel Vacek si ke

⁶⁹⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 436r.

⁶⁹¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 442r.

⁶⁹² Č.Habart, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, I. díl*, s.236, Karel Vacek se narodil 4. dubna 1887 v Libohošti.

⁶⁹³ Mlýn převzal Karel Vacek podle dotazníku k zápisu do mlynářského rejstříku z roku 1939 10. února 1914. NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 145, číslo rejstříku 1037-18.

⁶⁹⁴ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, s. 78.

⁶⁹⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 360r.

⁶⁹⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbíрка listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 360r.

stížnosti sousedů dohledal zanesení svého mlýna do vodní knihy. Ujistil se, že tomu je tak a že k normalizaci vodního díla a k vodoprávnímu a živnostensko-policejnímu schválení nedošlo. Dne 19. září 1931 požádal okresní úřad v Sedlčanech o doplnění zbývajících úkonů.⁶⁹⁷ O jedenáct dní později se za tímto účelem konalo komisionální šetření. Vacek však musel zajistit mlýn z bezpečnostního hlediska a pravděpodobně se s okresním úřadem v Sedlčanech domluvil na lhůtě do konce roku 1933.⁶⁹⁸ Dne 14. dubna 1931 sdělil Živnostenský inspektorát v Táboře okresnímu úřadu v Sedlčanech, že nemá námitek proti udělení vodoprávního a živnostensko-policejního schválení. Lhůta k provedení bezpečnostní podmínky se inspektorátu zdála dlouhá a doporučila ji aspoň o jeden rok zkrátit, tedy do konce roku 1932.⁶⁹⁹

Bezpečnostní úpravy včetně stavby motorovny se z finančních důvodů protáhly. O tom informoval Karel Vacek 9. února 1934 okresní úřad v Sedlčanech a požádal ho o další prodloužení lhůty. Své rozhodnutí zdůvodňoval tím, že místo, ve kterém bude motor umístěn, vyžaduje kvůli měkkému základu mlýnské strouhy hluboké vybetonování, a tudíž taková realizace bude stát hodně peněz. A protože se mlynář v době hospodářské krize ocital ve finanční tísní, požádal o lhůtu pro stavbu motorovny do 31. prosince 1936. Dodal, že motorem mele pouze tehdy, když to nutně potřebuje, tzn. jen několik dní v roce v období velkého sucha, když chybí voda.⁷⁰⁰ Okresní úřad v Sedlčanech, byť za nějakou dobu, vyšel Vackově žádosti částečně vstříc a povolil mu zcela výjimečně lhůtu ke stavbě motorovny do konce října roku 1936.⁷⁰¹ Karel Vacek měl zpoždění. Až 30. listopadu téhož roku informoval o dokončení stavby turbíny. V ten samý den zažádal o schválení postavení Francisovy kašnové regulační turbíny. Chtěl využít větší vodní síly namísto jednoho kola na svrchní vodu. Komisionální šetření v této žádosti se konalo 8. února 1937.⁷⁰² Výměrem

---

⁶⁹⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 364r.

⁶⁹⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 370r.

⁶⁹⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 374r.

⁷⁰⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 383r.

⁷⁰¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 384r.

⁷⁰² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 396r.

z 31. července 1937 získal Vacek povolení k přestavbě.⁷⁰³ Existenci Francisovy turbíny ve Vackově mlýně dokládá zápis ze 4. října 1943 ve vodní knize.⁷⁰⁴

Mlýn fungoval i během druhé světové války.⁷⁰⁵ Se svým zásobováním se postaral v tíživé situaci i o samotné obyvatelstvo Sedlčanska a místní pekaře, například Děda.⁷⁰⁶ Karel a Marie Vackovi měli dva syny, Karla a Milku (Miroslava).⁷⁰⁷ Karel Vacek starší zemřel ke konci války. Poté, co byl jeho mlýn po válce ponechán v provozu, pracovali na něm jeho synové.⁷⁰⁸ V 50. letech minulého století řešili stížnost rybářského klubu v Sedlčanech. Údajně prý Karel Vacek umístil do jalového odpadu při mlýně slup, do kterého se chytají ryby a 17. dubna 1952 při výlovu mlýnského náhonu, vedoucího od splavu k Vackovu mlýnu, neměli rybáři ryby. 22. dubna 1952 o tom informovali okresní národní výbor v Sedlčanech a žádali, aby majitel mlýna tento slup na své náklady do 1. května 1952 odstranil. Vacek žádosti rybářského klubu vyhověl.⁷⁰⁹

Jak už bylo na začátku řečeno, stavba bez nějaké výrazné stopy zanikla. „*Když zemřeli staří Vackovi, začal mlýn pustnout, protože mlynařinu pak už dál nikdo nevedl. Dnes po mlýně není ani památky. Býval to mlýn plný života a ještě měli velké hospodářství. Jako dnes vidím pana Vacka, jak stával na rampě mlýna a dohlížel na nakládání mouky. Usměvavý, vždy úslušný, zamoučňený a plný humoru.*“⁷¹⁰

5.2.3 Potok Musík

Potok Musík pramení jihovýchodně od osady Oříkov a teče severním směrem přes rybník Vrbsko. Dále podtéká silnici číslo 18, míjí Dublovice a napájí rybník Musík, největší rybník na Sedlčansku. Poté protéká Chlumem a z pravé strany se vlévá do Vltavy. Na potoku Musíku se setkáme s mlýnem v osadě Červený a poté zamíříme do Nalžovic,

---

⁷⁰³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 429r.

⁷⁰⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha III., číslo položky 62.

⁷⁰⁵ SOA Praha, SOkA Příbram- OÚ Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312, seznamy živností.

⁷⁰⁶ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, str. 77.

⁷⁰⁷ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, str. 78.

⁷⁰⁸ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 145, číslo rejstříku 1037-18.

⁷⁰⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č 62, f. 431r.

⁷¹⁰ Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993, str. 78.

kde se nacházel mlýn „Na Vrahu“. Posledním sledovaným mlýnem bude mlýn v Nalžovickém Podhájí v osadě Baňov, patřící ve 20. století Augustinu Plavci.

5.2.3.1 Mlýn „Na Červeném“

Mezi rybníkem Musíkem⁷¹¹ a obcí Chlum v katastru obce Dublovic ležel v osadě Červený mlýn s číslem popisným 92. Tomuto poddanskému mlýnu, ke kterému vedl kilometrový náhon z potoka Musíku, se odedávna říkalo „Na Červeném“ nebo pouze „Červený.“⁷¹² Vodní cejch byl zasazen 18. srpna 1881. Takovéto události se běžně účastnil starosta, zástupce obce představenstva, stavební rada, okresní komisař, nestranný technický znalec, horní a dolní mlynář a bezpochyby majitel mlýna. Tím byl tehdy Jan Jiráček, neboť fix nese jeho iniciály JJ.⁷¹³ Od roku 1898 vlastnil mlýn Alois Jiráček.⁷¹⁴

Protože byl mlýn vybaven jedním kolem na svrchní vodu a voda z potoka byla nestálá, snažil se Jiráček situaci řešit pomocným zařízením. Už v roce 1911 ve mlýně pracovala turbína.⁷¹⁵ Pak 17. července 1918 podal Alois Jiráček žádost k okresnímu hejtmanství v Sedlčanech ohledně schválení jeho živnostenské provozovny s pohonem naftového motoru o síle 10 HP. Výměrem okresního hejtmanství v Sedlčanech z 6. září 1918 č. j. 35105 bylo na 11. září 1918 stanoveno komisionální řízení, které Jiráčkově žádosti vyhovělo.⁷¹⁶

K další renovaci přistoupil Jiráček na počátku roku 1930. Předložil okresnímu úřadu v Sedlčanech projekt, dle něhož hodlal postavit na místo dosavadního kola na svrchní vodu Francisovou regulační spirální turbínu s horizontálním hřídelem. Zároveň zažádal o zavedení šetření ohledně odběru vody z rybníka Musíku. Jiráčkův návrh prošetřila schůze konaná 11. února 1930. K samotnému řízení byl předložen výpis z vodní knihy okresního úřadu v Sedlčanech, kde bylo popsáno vodní zařízení mlýna a umístění

---

⁷¹¹ Rybník Musík patřil lobkowiczkému velkostatku ve Vysokém Chlumci.

⁷¹² Josef KLEMPERA- František HONZÁK, *Vodní mlýny v Čechách. II.*, Praha 2000, s. 97.

⁷¹³ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 30, f.424r.

⁷¹⁴ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 30.

⁷¹⁵ Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ, Diplomová práce *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850- 1943*, Praha 2012, s. 88.

⁷¹⁶ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 30, f.476r.

normálního znamení. Řízení se účastnil soused Antonín Dejmek z Nalžovic číslo popisné 120 a jménem sousedů přednesl stížnost: „Že voda používaná k chlazení naftového motoru a znečištěná oleji, jest volně vypouštěna do potoka musického a tímto potok znečišťuje. Poněvadž vody z potoka používá se k hospodářským účelům, hlavně k napájení dobytka, vznikla jménem sousedů žádost, aby bylo učiněno opatření ku zamezení znečišťování této vody.“⁷¹⁷

Komise vzala Dejmkovu výpověď na vědomí a povolila Jiráčkovi stavbu Francisovy turbíny za podmínky, že vytvoří zděnou a vycementovanou žumpu, do níž se bude odvádět odpadová chladicí voda z naftového motoru. Jiráček s podmínkou souhlasil a stavbu žumpy předpokládal do konce července 1930.⁷¹⁸ Turbína se také realizovala a 13. října 1932 Alois Jiráček ml. žádal o kolaudaci, osazení cejchu a živnostensko-právní schválení mlýnské provozovny. Komisionální šetření proběhlo 27. října 1932 a patrně bylo kladně vyřízeno, neboť ve vodní knize se nachází zápis z 26. listopadu 1934, že „mlynář splnil všechny podmínky zdejšího výměru ze dne 15. listopadu 1932 č. j. 36994/32 jímž byl živnostensko-policejní a vodoprávní schválení mlýn čp. 92 v Dublovicích, uděluje okresní úřad v Sedlčanech povolení k živnostenskému používání této mlýnské provozovny.“⁷¹⁹

O tento výměr se v únoru 1934 zajímal okresní úřad v Sedlčanech a pověřil četnickou stanicí v Chlumu kontrolou mlýna. Ta dopadla špatně, protože strážmistr Antonín Adámek ve zprávě okresnímu úřadu v Sedlčanech oznámil, že Jiráček dosud nevyhověl podmínkám výměru.⁷²⁰ Jiráček se ale ospravedlňoval už 29. ledna 1934, kdy psal okresnímu úřadu v Sedlčanech o dokončení nařízených úprav ve mlýně.⁷²¹ Nakonec okresní úřad v Sedlčanech vydal nový výměr 17. listopadu 1934 č. j. 31176/34 s živnostensko-policejním a vodoprávním schválením mlýnské provozovny.⁷²²

---

⁷¹⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 30, f. 433v.

⁷¹⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 30, f. 434r.

⁷¹⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 30.

⁷²⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 30, 5. února 1934 píše okresní úřad v Sedlčanech velitelství četnické stanice v Chlumu.

⁷²¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 30, 29. ledna 1934 píše Jiráček okresnímu úřadu v Sedlčanech.

⁷²² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 30.

Jiráček během zabrání území v průběhu druhé světové války z kraje neodešel a pracoval u SS Hoffu Dublovitz.⁷²³ Jeho mlýn byl ponechán po válce v provozu.⁷²⁴

5.2.3.2 Mlýn „Na Vrahu“

Potok Musík protéká v Nalžovicích rybníkem Vrah. Na tomto rybníce⁷²⁵ se nachází mlýn s číslem popisným 20 a podle rybníka se mu tak také říká „Na Vrahu.“⁷²⁶

„Na Vrahu“ se tomuto mlýnu říká podle pověsti, která vypráví, že lakomý mlynář s mlynářkou přijali do mlýna bohatého vojáka, který se zrovna vrátil ze služby. Mlynář se chtěl zmocnit jeho peněz, a tak ho s mlynářkou zabili. Až poté zjistili, že se jednalo o jejich syna. Mlynář z toho zešlel a mlynářka se utopila v rybníce.

Mlynářem zde byl 19. března 1875 Augustin Slaba. Dne 19. března 1875 oznámil Augustin Slaba z nařízení okresního hejtmanství v Sedlčanech dne 9. listopadu 1874, že má v držení mlýn Na Vrahu: (...) *Jsem majitelem tak zvaného mlýna Vraha čp. 20 patřícího k dědině Chlumské místní obce Nalžovické, a že mě co takovému majiteli přísluší následující vodní právo: Používám a držím k pohybování mých mlýnských strojů všechnu vodu, která otvorem mlýnské strouhy z panského mlýnského rybníka č. parcelní 579 na tyto mlýnské stroje, pomocí vantrok a žlábků přitéká a již v rozloze své rybník tento obsahuje pokud tomu otvor mlýnské strouhy a výška stavidel splavu rybníčního úplně poskytují. Do tohoto panského mlýnského rybníka vedou přítoky z rybníků číslo parcelní 544 a 545 a pak z takzvaného hlavního rybníka „Musíka“ patřícího k velkostatku Vysokému Chlumci a toto právo moje vztahuje se na celé množství vody řečených přítoků. Na tuto vodu uvedenou v řečeném směru, rozloze a množství nemá mimo mě nikdo jiný právo.*(...).⁷²⁷

Na mlýně vystřídali Augustina Slabu manželé Jan a Josefa Procházkovi. Dne 26. února 1879 požádali okresní hejtmanství v Sedlčanech o zasazení normálního znamení. To

⁷²³ SOA Praha, SOKA Příbram. AO Dublovice. Pamětní kniha (1924-1990), s. 149.

⁷²⁴ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945) karton. č. 9. inv. č. 43, Bývalé cvičiště SS.

⁷²⁵ Rybník Na Vrahu s číslem parcelním 579.

⁷²⁶ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 110. Mlýn Sommer nazývá „Wrach“.

⁷²⁷ SOA Praha, SOKA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 761r.

bylo zasazeno v roce 1881 u prodloužené hráze rybníka a neslo letopočet zasazení a majitelovy iniciály.⁷²⁸

Procházkoví vedli spor s Janem Marhulou, rolníkem s číslem popisným 12 na Chlumu. Marhula si stěžoval na mlynáře „Na Vrahu“ pro stavění vody do takové výšky, že zaplavil jeho sousední pozemky čp. 584 a čp. 585. Dne 25. října 1881 proběhlo místní šetření a na obecním úřadu na Chlumu byl sepsán protokol. Technický znalec Procházkoví doporučil stavidla nastavit tak, aby nedocházelo k zatopování Marhulových pozemků.⁷²⁹

Procházka plnil určité závazky nalžovickému velkostatku. 29. ledna 1886 byl sepsán u okresního hejtmanství v Sedlčanech protokol o provedení výkupu dávek, které měl mlynář s číslem popisným 20 v Nalžovicích odvádět nalžovickému velkostatku. Kromě Jana Procházky se na okresní hejtmanství dostavil také Vojtěch Schnurpfeil, od roku 1869 nalžovický správce v zastoupení Alfréda, svobodného pána ze Scharfenstein-Pfeilu⁷³⁰, vlastníka nalžovického velkostatku. Dosud Procházka platil roční činži 27 florénů a 30 krejcarů, zdarma mlel pro pivovar potřebný slad a panské obilí a šrot a bezplatně prosekával led na rybníce. Naopak nalžovický velkostatek se zavázal dovážet nízký kámen a opravovat hráz a stavidla u mlýnského rybníka. U okresního hejtmanství se na počátku roku 1886 sešli proto, aby došlo k změnám plněných povinností. Procházka už dále nechtěl platit roční činži 27 florénů a 30 krejcarů. Ostatní břemena žádal v jeho povinnosti ponechat. Naproti tomu plnomocník Vojtěch Schnurpfeil trval na tom, aby byl velkostatek zbaven veškerých povinností k mlynáři a navrhoval jednotlivé ceny. S výší těchto cen mlynář nesouhlasil.⁷³¹ Ke smíru došlo 27. června 1886. Vlastníci mlýna, manželé Procházkoví se zavázali platit velkostatku v Nalžovicích kapitál 546 zlatých. Naproti tomu zůstane majiteli velkostatku rybník Vrah v neomezeném majetku.⁷³²

---

⁷²⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.528r.

⁷²⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 586r, 587r.

⁷³⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, AO Nalžovice. Pamětní kniha. s.139: „*Nedaleko nalžovické kaple stojí hrobka, kde byly uloženy pozůstatky svobodných pánů Scharpfenstein-Pfeilů. Tyto pozůstatky musily býti z nařízení Němců přemístěny a pochována v parku. Hrobka pak sloužila jako skladiště střeliva.*“

⁷³¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.599r, 599v.

⁷³² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sběrka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.639r.

Mlynářskou živnost převzal v roce 1891 František Šiška. Ve mlýně pobýval zřídka. Čas trávil při svém hospodářství v Nové Vsi. Ve mlýně ho zastupoval stárek. Z mlýna odešel v roce 1901.⁷³³

Další držitelé mlýna, Antonín a Antonie Sosnovcovi,⁷³⁴ řešili na počátku 20. století další neshody s nalžovickým velkostatkem. Tentokrát šlo o zavodňování luk velkostatku z rybníka Vrah a mlýnu chyběla voda k mletí. 19. srpna 1904 podalo okresní hejtmanství v Sedlčanech zprávu: „*Velkostatek Nalžovice osobuje si právo zavodňovací na základě zápisu desk zemských.*“⁷³⁵ Dále velkostatek žaloval mlynáře pro zbourání zavodňovací hrázky. Zároveň Jan Tomášek, rolník čp. 4 v Chlumu, tvrdil, že zavlažování vodou se dělo na jeho louce od nepamětných dob. 30. srpna 1904 byl vyzván nalžovický velkostatek, aby prokázal právní existenci k oprávnění používat vodu z rybníka Vrah. Odpověď přišla od Vojtěcha, svobodného pána z Widmannů, c. k. ministra tajemníka ve Vídni a tehdejšího majitele nalžovického velkostatku, 13. října 1904, kdy předložil průkazy o právní existenci práva k zavlažování jeho luk a požádal o zamítnutí stížnosti Antonie Sosnovcové.⁷³⁶

Rozepré ve věci braní vody k zavodňovacím účelům pokračovala nadále. 29. prosince 1904 se sešli aktéři sporu u okresního hejtmanství v Sedlčanech a souhlasně prohlásili, že ke smíru nepřistoupí, a že žádají úřední rozhodnutí sporu. Nalžovický velkostatek, zastoupen JUDr. Martínkem, advokátem v Sedlčanech, se vyjádřil o povodňovacím právu takto: „*Velkostatek Nalžovice užívá od dávných dob, zejména již před rokem 1870 právo vodní, záležející v tom, že zavlažuje a povodňuje panské louky podél potoka Musíka č. katastrální 1271 ležící a zejména louku č. katastrální 85 obce Nalžovické, vodou z potoka Musíka do strouhy loukou velkostatku č. katastrální 85.*“⁷³⁷ Rolník Jan Tomášek Martínka doplnil: „*Mám práva z potoka č. katastrální 1271*

---

⁷³³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.703r.

⁷³⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 31., Josef Klempera uvádí jako majitele mlýna „*Na Vrahu*“ Václava Plavce. Zřejmě jde o omyl. Josef KLEMPERA- František HONZÁK, *Vodní mlýny v Čechách. Díl 2*, Praha 2000, s. 120.

⁷³⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.624v.

⁷³⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.629r, 629v, 630r.

⁷³⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 634r, 635v.

*zavodňovati a povodňovati louky č. katastrální 87, 86 a 1084 tím způsobem, že na jižní straně č. katastrální 87 přehraží potok Musík, následkem čehož voda zaplavuje uvedená tři luka a na severní straně č. 1084 zase do potoka Musíka vtéká. Právo to bylo již před rokem 1870 vykonáváno.*⁷³⁸

Antonie Sosnovcová se bránila a podala protivyjádření: „...Výslovně však konstatujeme, že potok Musík jest statkem veřejným a právo vodní na užívání vody z takového potoka musí býti úředně povoleno.“⁷³⁹ Své výpovědi podalo ve prospěch nalžovického velkostatku ještě několik svědků. Sosnovcovi si nejdříve chtěli vzít třítydenní lhůtu k podání detailního protivyjádření, ale později od této žádosti ustoupili a jednání pokračovalo téhož dne odpoledne. Konstatovali, že nalžovický velkostatek a rolník Tomášek neprokázali právní existenci vlastnického práva, a že pouhé tvrzení, respektive svědectví o faktickém užívání vody k zavodňovacím účelům nenahrazuje důkaz zákonně nabytého vodního práva.⁷⁴⁰

Dne 8. ledna 1905 uznalo okresní hejtmánství v Sedlčanech, že nalžovickému velkostatku a rolníku Janu Tomáškoví nepřísluší právo používat vodu z veřejného potoka Musíku s číslem katastrálním 1271 v Nalžovicích k zavlažování jejich luk, tak jako pro potřebu panského pivovaru a cihelny v Nalžovicích.⁷⁴¹ Dne 28. ledna 1905 podali proti tomuto rozhodnutí Vojtěch, svobodný pán z Widmannů a Jan Tomášek prostřednictvím advokáta Martínka odvolání k zemskému místodržitelství v Praze.⁷⁴² Konflikt pokračoval 9. března 1905 stížností Antonie Sosnovcové, ve které se vyjádřila o zahrazení přítoku vody na mlýn v potoce Musíku velkostatkem v Nalžovicích. Velkostatek prý 8. března 1905 zřídil bez vodoprávního povolení hrázku z kamene v korytě potoka, a tak nešla žádná voda do mlýna.⁷⁴³

---

⁷³⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 635v.

⁷³⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 635v.

⁷⁴⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 636r.

⁷⁴¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 745r.

⁷⁴² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 650r.

⁷⁴³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f. 700r.

Dne 2. dubna 1905 byl vyslechnut u okresního hejtmanství v Sedlčanech mlynářský pamětník Václav Šebor, bytem v Osečanech čp. 23. Tento muž pravděpodobně hodně pamatoval, neboť v roce 1905 mu bylo 81 let a vypověděl, že si pamatuje pozemkové a vodní poměry u mlýna „*Na Vrahu*“ mezi lety 1850 - 1860 velmi dobře. Neboť jeho manželka, Karolínka rozená Kozlíčková, měla bratra Františka Kozlíčka, který byl majitelem oné louky, než ji koupil Jan Tomášek. Už František Kozlíček se pokoušel povodňovat svou louku, ale tehdejší mlynáři „*Na Vrahu*“ Chábr a Čámský jej žalovali u okresního soudu v Sedlčanech. Tomášek dostal zákaz zavodňovat louku. Dle Šebora nalžovický velkostatek svá luka také nepovodňoval.

Počáteční spor se dal do pohybu hned zkraje roku 1906. Zřejmě měl Vojtěch, svobodný pán z Widmannů na místodržitelství v Praze své kontakty, protože místodržitelství zrušilo 2. února 1906 rozhodnutí okresního hejtmanství v Sedlčanech z 8. ledna 1905: „*Majiteli tohoto velkostatku v Nalžovicích přísluší právo louku č. katastrální v Nalžovicích vodou z veřejného potoka „Musíku“ č. katastrální 1271 v Nalžovicích povodňovati a vody této používati i pro vlastní pivovar a cihelnu v Nalžovicích.*“⁷⁴⁴ Sosnovcovi měli majiteli velkostatku uhradit všechny výlohy za proběhlá jednání. Dále bylo odvolání Jana Tomáška zamítnuto, poněvadž potok byl označen jako soukromý majetek velkostatku. Místodržitelství své rozhodnutí zdůvodnilo tím, že lze prokázat potok Musík s číslem katastrálním 1271 v Nalžovicích zapsaný až do založení nových pozemkových knih roku 1884 v deskách zemských jako soukromý majetek nalžovického velkostatku. Místodržitelství se také dále opíralo o výpovědi svědků.⁷⁴⁵

Další krok v záležitosti vztahů mezi nalžovickým velkostatkem a Sosnovcovými podnikla spolumajitelka mlýna Antonie Sosnovcová 26. října 1910. Dostavila se na okresní hejtmanství v Sedlčanech a žádala o zjištění, zdali tzv. vyvazovací tabulka ze dne 27. června 1886 je zanesena v zemských deskách. Touto vyvazovací tabulkou byly upraveny vzájemné povinnosti a práva mezi nalžovickým velkostatkem a tehdejšími majiteli mlýna Janem a Josefou Procházkovými.⁷⁴⁶ Tabulka se dochovala a byla zanesena v zemských deskách.⁷⁴⁷

---

⁷⁴⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.745v.

⁷⁴⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.747r- 750v.

⁷⁴⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.574r.

Mlýn v následujících letech převzal syn Antonína a Antonie Sosnovcových Jaroslav a 20. května 1926 požádal okresní úřad v Sedlčanech o živnostensko-policejní a vodoprávní schválení mlýnské provozovny. O čtyři roky později, 27. května 1930, se konalo komisionální šetření a žádost byla kladně vyřízena 17. července 1930⁷⁴⁸ za té podmínky, že majitel rybníka uvede do řádného stavu splav v rybníce Vrah. Proti tomu se odvolala Libuše Bartošovská, nová majitelka velkostatku v Nalžovicích a rybníku Vrah, neboť při šetření živnostenského schválení mlýna s ní nebyla otázka udržování splavu konzultována.⁷⁴⁹ Rozepře, týkající se rybníka Vrahu, pokračovaly nadále. Dne 11. února 1930 psala Antonie Sosnovcová, toho času už vdova, okresnímu úřadu v Sedlčanech, že velkostatek v Nalžovicích jí škodí na živnosti. Chtěla od něj rybník odkoupit a postavit splav, ale velkostatek jí odvětil, že rybník neprodá, a že dá vše do pořádku.⁷⁵⁰ V zimě roku 1930 byla zase nespokojená s výlovem rybníka. Rybník se měl kvůli tomu vypouštět každé tři roky, ale velkostatek po posledním výlovu v roce 1929 hodlal tu samou akci provést již v roce 1930.⁷⁵¹

Později hrozil jejímu synovi Jaroslavu Sosnovcovi zákaz provozování mlynářské živnosti. Už 18. října 1932 a poté 12. prosince 1932 mu napsal okresní úřad v Sedlčanech, že dosud nevyhověl výměru ze 17. července 1930, kdy mu bylo uděleno živnostensko-policejní a vodoprávní schválení mlýna. Dne 21. prosince 1932 přišla odpověď Jaroslava Sosnovce. Protože neměl finanční prostředky, požádal okresní úřad v Sedlčanech o prodloužení lhůty ke kolaudaci do konce roku 1933.⁷⁵² Svůj mlýn představoval od roku 1933 do roku 1935. Zprávu o pozastavení živnosti podalo 21. listopadu 1934 velitelství

---

⁷⁴⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.638r- 639r.

⁷⁴⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.530r.

⁷⁴⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.796r, 796v.

⁷⁵⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.765r.

⁷⁵¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.794r.

⁷⁵² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.807r.

četnické stanice v Chlumu u Sedlčan.⁷⁵³ Po rekonstrukci mlýna se konalo 29. května 1935 nové komisionální řízení za účelem kolaudace mlýna.⁷⁵⁴ Jaroslav Sosnovec konečně vyhověl výměru ze 17. července 1930 až dne 4. června 1935, kdy mu bylo uděleno povolení k živnostenskému používání mlýnské provozovny.⁷⁵⁵

Dne 16. května 1941 vyrozuměl Jaroslav Sosnovec okresní úřad v Sedlčanech s žádostí o nahrazení dosavadního vodního kola na svrchní vodu za Francisovu turbínu. Na komisionální řízení musel čekat do 8. listopadu 1941. To mu stavbu turbíny schválilo na konci roku 1941. Sosnovec s ničím neotálel a už 23. února 1942 požádal o kolaudaci nově vystavené turbíny. Kolaudace se uskutečnila až 30. prosince 1942. Od 11. března 1943 mohl Sosnovec používat Francisovu turbínu.⁷⁵⁶ Mimoto zažádal v září 1942 o plynosací motor, který měl tuto turbínu doplnit. Jeho žádosti bylo v témže měsíci roku 1942 vyhověno.⁷⁵⁷ Mlýn tak fungoval i v době německé okupace⁷⁵⁸ a vzhledem k jeho výhodné poloze se počítalo s provozem i nadále.⁷⁵⁹

5.2.3.3 Mlýn v osadě Baňov

Poslední mlýn, na který můžeme za Nalžovicemi na potoce Musíku narazit, je mlýn v Nalžovickém Podhájí v osadě Baňov. Tento mlýn s číslem popisným 26 pracoval s kolem na svrchní vodu, kterou si bral z rybníka vytvořeného na potoce Musíku.⁷⁶⁰ K ocejchování mlýna došlo roku 1881, kdy byl v držení Anastázie Doubravové. Normální

---

⁷⁵³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, zpráva četnické stanice Chlumu u Sedlčan.

⁷⁵⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.815r.

⁷⁵⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírk listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31, f.539r.

⁷⁵⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha II., číslo položky 31.

⁷⁵⁷ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 1019-18.

⁷⁵⁸ SOA Praha, SOkA Příbram- OÚ Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312, seznamy živností.

⁷⁵⁹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939- 1945), karton č. 138, číslo rejstříku 1019-18.

⁷⁶⁰ Dnes tento rybník již neexistuje, avšak doložený na indikační skice Stabílního katastru: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BER/BER319018400/BER319018400_index.html, přístup 15. března 2016.

znamení neslo tedy iniciály AD.⁷⁶¹ Anastázie Doubravová již 15. února 1879 uvedla, že k mlýnu patřily ještě následující pozemky nade mlýnem s čísly parcelními: 161- skaliska, 162- pastvina, 169- rybník, 170- louka, 180- louka, 181- pastvina a pod hrází rybníka: 165 louka, 166 pastvina a 167 rybníček. Tudíž tak nemohlo dojít k zavodňování cizích pozemků, neboť ty kolem mlýna patřily právě k němu.⁷⁶² Jako majitel ve vodní knize je veden Josef Čámský⁷⁶³, který byl 24. ledna 1879 vyzván okresním komisařem Simonem, aby si zažádal o zřízení normálního znamení.⁷⁶⁴ Je tedy otázkou, jak ve mlýně působily Doubravová s Čámským. Neboť 24. ledna 1879 měl mlýn v držení Josef Čámský, hned nato 15. února 1879 Anastázie Doubravová a také v roce 1881, kdy byly její iniciály uvedeny na normální znamení. Její jméno však nenajdeme ve vodní knize.

Pokračovatelem mlynářské živnosti v osadě Baňov byl František Čámský, který 27. března 1901 zodpověděl okresnímu hejtmánství položené otázky ohledně vodních práv ze dne 1. března 1901: (...) *Mlýn tento přešel dědictvím po mém otci na mne takže děd můj jej koupil; práva vodní co doklady nemám žádné, poněvadž od rybníka až pode mlýn jak v plánu c. k. ev. geometrem naznačeno strouhy jakož i jalový potok teče mezi pozemky mými... Veškerou vodu tekoucí od rybníka Musíka v katastru Dublovickém používám sám neb jalový potok dle skizy v téka do rybníčku č. kat. 169 odkud vedena jest mlýnskou stokou voda ve výšce 40 cm kde žene dvě mlýnská kola Služebnosti neb závazky nemám žádné anto voda od mlýna mého tekoucí v padá do Vltavy.*⁷⁶⁵ Z výpovědi Františka Čámského vyplývá, že už jeho dědeček mlýn koupil, avšak není jasné, kdy ve mlýně působila Anastázie Doubravová, protože František Čámský její jméno vůbec nezmiňuje. Také můžeme odvodit, že Josef Čámský byl otec Františka Čámského. Mlýn ležel na samotě, neměl závazky ke svému okolí a nemusel řešit spory s dolním mlynářem, protože voda z jeho mlýna tekla přímo do Vltavy.

---

⁷⁶¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f.832r.

⁷⁶² SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f.845v.

⁷⁶³ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 32.

⁷⁶⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f. 845r.

⁷⁶⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírká listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f. 828r, 829v.

Majitelem objektu se stal v roce 1911 Augustin Plavec.⁷⁶⁶ O Plavcovu provozovnu se zajímal v lednu 1931 technický komisař a ve zprávě pro okresní úřad shledal, že mlýn nebyl dosud schválen po stránce živnostenskoprávní ani vodoprávní. Mlýnská provozovna sama vykazovala četné nedostatky z bezpečnostního hlediska.⁷⁶⁷

Plavec tak požádal 21. listopadu téhož roku o živnostensko-policejní a vodoprávní schválení mlýnské provozovny. Dne 5. září 1933 se sešel rada politické správy jako řídicí komise s technickým komisařem jako technickým znalcem, dále se starostou obce Nalžovic a s mlynářem a se sousedy a proběhlo komisionální šetření. Na jeho základě získal Plavec 25. září 1933 živnostensko-policejní a vodoprávní schválení mlýnské provozovny.⁷⁶⁸ Majitelem mlýna se v roce 1934 stal Josef Hořejší, který si v témže roce vzal Marii, dceru Augustina a Petromily Plavcových. O provoz mlýna se však nadále staral Augustin Plavec.⁷⁶⁹

Dne 2. září 1934 upozornil starosta obce Nalžovice František Šiška okresní úřad v Sedlčanech na to, že Augustin Plavec dosud nevyhověl podmínce souseda Václava Sůsy, stanovené při kolaudaci dne 25. září 1933. Sůsa Plavce prosil o to, aby se stávající stavidlo předělalo na posunovací a k úniku vody docházelo pozvolna, neboť při náhlém vytažení stavidel mu voda poškozuje jeho louku pod splavem. Obecní úřad v Nalžovicích už ho za to několikrát napomínal, ale Plavec na to nebral zřetel, a tak se starosta obce obrátil na okresní úřad v Sedlčanech.⁷⁷⁰ Plavec nato zřejmě podmínku splnil a 2. května 1935 získal od okresního úřadu v Sedlčanech povolení k živnostenskému užívání jeho provozovny.⁷⁷¹

Mlýn fungoval do 23. listopadu 1941, kdy byl na základě vyhlášky ministerstva zemědělství ze dne 12. listopadu 1941 o dočasném zastavení některých mlýnů uzavřen. Přesto Plavec 10. prosince 1941 mlynářskému ústředí oznámil, že hodlá ve svém mlýně

---

⁷⁶⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Vodní kniha I., číslo položky 32.

⁷⁶⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f.850r.

⁷⁶⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f.835r.

⁷⁶⁹ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 145, číslo rejstříku 1007-18. Dotazník k zápisu do mlynářského rejstříku.

⁷⁷⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f.864v.

⁷⁷¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Okresní úřad Sedlčany. Sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 32, f.879r.

odstranit kolo na svrchní vodu a nahradit ho Francisovou turbínou. Protože nebyl mlýn v provozu, nemohlo mlynářské ústředí tuto záležitost projednat.⁷⁷² Byť se Plavec po válce snažil obnovit svůj mlýn – opravil ho – ústřední komise, zřízená ministerstvem výživy, rozhodla o tom, že mlýn není nutné obnovit.⁷⁷³

5.2.4 Řeka Vltava

5.2.4.1 Zvírotický mlýn

Na Vltavě se zmíníme o mlýně, který stával v osadě Zvírotice. Tuto osadu postihla ve 20. století hned dvakrát událost, dotýkající se její samotné existence. Nejdříve došlo k částečnému vystěhování obyvatelstva z důvodu zřízení vojenského cvičiště a poté byla původní osada kvůli stavbě Slapské přehrady dokonce přesunuta na jiné místo.

Zvírotický mlýn stával vzdušnou čarou asi 600 metrů severně od obce na pravém břehu řeky Vltavy při jezu. Dnes již neexistuje, neboť byl zatopen vodami Slapské nádrže. Mlýn o dvou kolech je při Zvíroticích zachycen již v berní rule, kdy jej držel mlynář Jakub.⁷⁷⁴ Součástí mlýna byla i pila.⁷⁷⁵

Podle opisu z vodní knihy byl vlastníkem mlýna Josef Lerch a uživatelem Adalbert Zima, následně mlýn patřil manželům Bohumilu a Vincencii (tj. Čeňce) Dolejšovým.⁷⁷⁶ Jak vyplývá z popisu k situačnímu plánu mlýna a okolí stavitele Josefa Veselého, vlastnil mlýn na začátku roku 1875 tehdy nezletilý Josef Kelch.⁷⁷⁷ Na konci 70. let 19. století, nejspíše od roku 1877, patřil mlýn Josefu Lerchovi, který v dopise určenému okresnímu hejtmanství z 26. února 1879 zdůrazňoval, že podle sdělení předchozího držitele mlýna určila komise normální znamení již roku 1875.⁷⁷⁸

V březnu 1882 žádali vlastníci mlýna, Bohumil a Čeňka Dolejší, o povolení postavit u mlýna mřížovou pilu na místě původních dvou obyčejných pil. Místní šetření

⁷⁷² NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 145, číslo rejstříku 1007-18.

⁷⁷³ NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945), karton č. 145, číslo rejstříku 1007-18.

⁷⁷⁴ Eva LISÁ (ed.), *Berní rula 31, kraj Vltavský*, Praha 1951, s. 61.

⁷⁷⁵ Antonín Norbert VLASÁK, *Okres Sedlčanský*, s. 161. Pilu uvádí i Sommer. Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Berauner Kreis*, Praha 1849, s. 172.

⁷⁷⁶ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírk listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 175v.

⁷⁷⁷ SOA Praha SOkA Příbram, Sbírk listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 300r. Náčrt je datován 5. ledna 1875. Možné je, že došlo k omylu a je tím myšlen Josef Lerch.

⁷⁷⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírk listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 256r.

bylo v té věci stanoveno na 14. dubna téhož roku, k němuž se měli dostavit účastníci řízení, mj. dolejší i hořejší mlynář, a vznést případné námitky.⁷⁷⁹ Při tomto šetření se patrně nevyskytly větší spory, neboť už 30. dubna téhož roku bylo dekretem okresního hejtmanství v Sedlčanech manželům Dolejším dovoleno, aby pilu přestavěli.⁷⁸⁰ Dokončení přestavby oznámili Dolejší okresnímu hejtmanství 9. srpna 1882; kvůli vysokému stavu vody v řece nemohli sice zcela dokončit opravu jezu, žádali však přesto o ustavení komise za účelem schválení stavby a o zasazení normálního znamení. Odůvodňovali to tím, že stav vody pravděpodobně v blízké době neklesne a neopravený úsek jezu zároveň provozu pily nebrání.⁷⁸¹ Určená komise provedla ohledání na místě už 18. srpna téhož roku., přičemž zjistila některé menší odchylky plánu, schváleného 26. dubna 1882 místodržitelstvím.⁷⁸²

Dolejšovi v mlýně nebydleli, provozovali velkoobchod s dřívím na Smíchově. Asi v roce 1884 přešel mlýn do vlastnictví firmy „*Bohumil Dolejš a syn.*“⁷⁸³ Ta od roku 1902 působila jako veřejná obchodní společnost se sídlem v Praze – společníky byli Bohumil Dolejš a Čeněk Dolejš, obchodníci v Praze. Roku 1904 si změnili firmu (název) – „*Bohumil Dolejš a syn*“, „*Gottlieb Dolejš & Sohn*“ a roku 1907 zanesli do obchodního rejstříku jakožto hlavní závod adresu Smíchov, Hořejší nábřeží č. p. 4 a jako činnost obchod dřívím a výrobu beden.⁷⁸⁴ Mlynářskou živnost v objektu provozovali do roku 1906, kdy se živnosti vzdali.⁷⁸⁵

V této době byly v pile dva katry a tři cirkulárky, vyráběla se v ní prkna, šindele, bedny a dřevitá vlna. Dříví se na pilu plavilo z Šumavy, produkty se z pily dostávaly do Prahy rovněž po řece. Na pile pracovalo v příznivých dobách okolo padesáti dělníků, před první světovou válkou ale začala výroba na pile upadat a po první světové válce skončila.⁷⁸⁶

Zemské místodržitelství povolilo firmě „*Bohumil Dolejš a syn*“ 2. června 1909 na základě výsledku místního šetření postavit ve lhůtě dvou let ve zvírotickém mlýně č. p. 19

⁷⁷⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 178r.

⁷⁸⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 191r.

⁷⁸¹ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 191r-192r.

⁷⁸² SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 197r.

⁷⁸³ SOA Praha SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 166r.

⁷⁸⁴ Srv. výtah z obchodního rejstříku: Tamtéž, f. 145v-146r.

⁷⁸⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 139r.

⁷⁸⁶ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 214.

namísto dvou vodních kol Francisovu turbínu.⁷⁸⁷ Nicméně se zdá, že k instalaci turbíny nedošlo, alespoň ji pozdější popisy mlýna neuvádějí.

Situace za první světové války zřejmě přiměla Dolejšovi obnovit provoz mlýna. Na podzim, 30. října, 1917 ohlásila firma „Bohumil Dolejš a syn“ v zastoupení advokáta Antonína Schauera obnovení živnosti k 1. listopadu 1917 a zároveň požádala o živnostensko-policejní schválení provozovny v co nejkratší lhůtě.⁷⁸⁸ Poněvadž nebylo právně možné naráz ohlásit živnosti i žádat o schválení provozovny, odpovědělo okresní hejtmanství tak, že podání považuje pouze za ohlášení živnosti a vyzývá k podání zvláštní žádosti o schválení provozovny. Při tom byla firma „Bohumil Dolejš a syn“ vybíduta, aby doplnila i ohlášení živnosti, neboť to může provést buď fyzická osoba, nebo obchodní společnost.⁷⁸⁹

O schválení provozovny tedy bylo firmou požádáno 17. listopadu téhož roku s tím, že plány budou předány, jakmile je dodá civilní geometr. Rovněž se v žádosti zdůrazňovalo, že činnost bude obnovena ve stejném rozsahu a stejnými stroji jak tomu bylo před deseti lety.⁷⁹⁰ Následně 30. listopadu podala firma, opět prostřednictvím advokáta, dokonce žádost o povolení výroby ještě před živnostensko-policejním schválením provozovny. V žádosti se zdůrazňovalo, že jde o veřejný zájem, protože v blízkém okolí není jiný mlýn a další mlýny jsou přeplněny.⁷⁹¹ Přes tyto důvody okresní hejtmanství v Sedlčanech odmítlo toto povolení s odvoláním na § 25 živnostenského řádu vydat; řízení mělo být zahájeno až po dodání plánů a popisu výroby.⁷⁹²

Jak vyplývá z protokolu sepsaného komisí na základě místního šetření ve Zvíroticích 21. března 1918, schválení provozovny se o něco protáhlo. Protokol obsahuje také stručnou „historii“ a popis mlýna: „*Mlýn č. p. 19 ve Zvíroticích jest položen na pravém břehu řeky Vltavy a tvoří samotu ca 1 km severně od obce položenou, kde na levém břehu osada Županovice se nachází. Mlýn jest zde zřízen od nepamětných dob a udržoval se také jako takový v chodu. Před 34 roky přešel mlýn v majetek fy Bohumil Dolejš a syn,*

⁷⁸⁷ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírk listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 1r-v. Žádost o povolení byla z 22. dubna 1909. Srv. tamtéž.

⁷⁸⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírk listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 139r. Presentatum je z 31. října.

⁷⁸⁹ Tamtéž.

⁷⁹⁰ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírk listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, žádost ze 17. listopadu 1917.

⁷⁹¹ Tamtéž, dopis ze 30. listopadu 1917.

⁷⁹² Vyřizovací instrukce na rubu předchozí písemnosti, dle poznámky expedováno 6. prosince 1917.

kteřá při něm zřídila také pilu. Pro tuto byly přechodně zabrány také místnosti mlýnské, staré zařízení mlýna bylo odstraněno, uloženo (...) Přestávka v chodu mlýna potrvála od r. 1906 až 1918. Budova mlýnská byla vrácena opětně svému původnímu určení a jest v ní opětně postaveno původní, staré mlýnské zařízení.“⁷⁹³

Objekt mlýna byl v dobrém stavu, krytinu měl částečně taškovou, částečně lepenkovou. V mlýně se nacházel jeden český a jeden francouzský kámen. Mlýn byl vystavěn z kamene, objekt pily byl dřevěný na kamenné podezdívce. U mlýna bylo i zděné obydlí pro správce mlýna a pily a také byt pro dělníky v dřevěné budově s kolnou pro stříkačku, skladiště na dříví a prkna s místností pro hlídače.⁷⁹⁴ Mlýn pohánělo kolo na spodní vodu, druhé takové kolo sloužilo k pohonu pily. V mlýně byl jen jeden zaměstnanec, stárek, který tam i bydlel. Komise nebyla proti živnostensko-policejnímu schválení mlýna, pouze stanovila několik podmínek bezpečnostně pracovního rázu, což následně potvrdilo i okresní hejtmanství.⁷⁹⁵

V první polovině 20. let měl mlýn od Bohumila Dolejše pronajat Karel Semerád, pila tehdy již nebyla v provozu.⁷⁹⁶ V roce 1928 byl mlýn spolu s pilou zničen požárem a zůstal déle neobnoven.⁷⁹⁷ Pozemky na místě získal na základě tržkové smlouvy z dubna 1933 Emil Engelmüller, který odkoupil tržovou smlouvou z 27. června následujícího roku od Čenka Dolejše za 44 000 korun i vodní stavby (jez a náhon), jež příslušely k někdejšími objektům mlýna a pily. O zápis těchto vodních staveb do vodní knihy však žádal Engelmüller okresní úřad v Sedlčanech až v březnu 1943. Záležitost však nebyla hned provedena, takže Engelmüller musel vyřízení žádosti urgovat ještě na začátku května 1943 u okresního úřadu a úřad mu provedení zápisu sdělil až na konci května.⁷⁹⁸

Ale už 7. června 1943 požadoval Bodenamt na okresním úřadu v Sedlčanech výtah z vodní knihy, týkající se vodního díla Emila Engelmüllera; výtah měl být zaslán okresnímu soudu v Sedlčanech. Revident Vinš opis převzal 16. června téhož

⁷⁹³ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbíрка listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 166r.

⁷⁹⁴ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbíрка listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 209r-210v, popis mlýna a postupu výroby ze 7. prosince 1917, který byl předložen při místním komisním šetření 21. března roku 1918.

⁷⁹⁵ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbíрка listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 166r-167r. Na zadní straně je vyřizovací instrukce okresního hejtmanství datovaná 23. března.

⁷⁹⁶ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 214.

⁷⁹⁷ Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, díl I*, Sedlčany 1925, s. 161.

⁷⁹⁸ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbíрка listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, žádost z 20. března 1943 (pres. 24. 3) s vyřizovací instrukcí z 29. května a dopis ze 3. května 1943, presentatum z následujícího dne.

roku.⁷⁹⁹ Zvírotice byly vysídleny ve IV. etapě vysídlování cvičiště SS na základě vyhlášky z 24. června 1943, vystěhování mělo proběhnout do 31. října téhož roku.⁸⁰⁰

---

⁷⁹⁹ SOA Praha, SOkA Příbram, Sbírka listin a plánů k vložce vodní knihy č. 27, f. 173r, presentatum 8. června 1943.

⁸⁰⁰ Tomáš ZOUZAL, *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov*. Bakalářská práce, Praha 2011, s. 36.

6 Závěr

Ve druhé polovině 19. století byly přijaty důležité právní předpisy, upravující užívání vody, mimo jiné povinné zasazování normálního znamení (ocejchování), jež stanovovalo nejvyšší povolenou výšku vody, kterou směl mlynář při mlýně zadržet. Komisionální řízení v této záležitosti, končící zasazením normálního znamení, probíhala většinou v 80. letech,⁸⁰¹ někdy už v 70. letech 19. století.⁸⁰² Ale někdy se však v pozdější době zjistilo, že znamení dosud osazeno nebylo – v takových případech se zasazení normálního znamení spojené s obligátním šetřením konalo třeba až ve 20. století.⁸⁰³ Mlýny uvádím spolu s datem ocejchování, popřípadě nového ocejchování, ke kterému docházelo po úpravách na vodním toku, v tabulce číslo 1.

Jistá vlna rozšiřování mlýnů začala už na přelomu 19. a 20. století, kde je možno v pramenech narazit na různé přestavby, přístavby atp.⁸⁰⁴ Na začátku 20. století se pak objevují ve větších mlýnech, zejména v Sedlčanech a okolí, namísto nebo vedle kol jakožto pohon první turbíny systému Francis.⁸⁰⁵ Postupem času jsou turbíny zaváděny i v dalších mlýnech, zejména ve 20. letech. Překvapivým zjištěním pro mě bylo, že v několika případech došlo k vestavění turbíny na začátku 40. let 20. století, tedy již v době války.⁸⁰⁶ Z toho by bylo možno usuzovat, že v té době mezi mlynáři se ještě nevznášelo ani v mlhavé podobě domněnky o budoucím určení oblasti. Souběžně s rozšiřováním mlýnů a se zaváděním turbín docházelo v první polovině 20. století i k dalším modernizacím

---

⁸⁰¹ Např. Podměstský mlýn v Netvořicích, mlýn s číslem popisným 19 ve Vlkonících, Havránekův mlýn v Kosově Hoře

⁸⁰² Např. Zvírotický mlýn, mlýn v Radíči. Vodní znamení byla osazována i v dobách před přijetím vodního zákona ze 70. let 19. století, neboť v předmoderní době o tom již rozhodovali přísešní mlynáři.

⁸⁰³ Např. Vackův mlýn v Sedlčanech

⁸⁰⁴ Např. v roce 1895 přístavba patra v Havránkově mlýně v Kosově Hoře, rozšíření Gärtnerova mlýna v roce 1896 v Sedlčanech, také Pejša ve svém mlýně v Sedlčanech v roce 1901 přístavěl mlýnskou budovu.

⁸⁰⁵ Příkladem: 1906 Pejšův mlýn, 1909 Zvírotice a Vojtěchovský mlýn v Netvořicích, 1915 Gärtnerův mlýn.

⁸⁰⁶ 1940 mlýn v Radíči, 1941 mlýn s číslem popisným 19 ve Vlkonících, 1941 Mandovcův mlýn v Krchlebech, 1941 výměna staré turbíny za novou ve Vojtěchovském mlýně v Netvořicích, 1941 Sosnovcův mlýn v Nalžovicích, 1942 mlýn v Zahrádce.

provozu (elektrifikace a instalace různých motorů).⁸⁰⁷ Dá se předpokládat, že menších mlýnů se modernizace ve větším rozsahu nedotkla.⁸⁰⁸

Některé mlýny z různých důvodů zanikly již před začátkem okupace. Konkrétně dva mlýny v Sedlčanech, Gärtnerův a Zábřežský, koupil v době první republiky majitel významného mlýna na předměstí Sedlčan ve Lhotce, Bedřich Pejša, a následně je oba uzavřel. Jiný konec potkal mlýn ve Zvíroticích, který na konci dvacátých let minulého století vyhořel. Jednotlivé osudy dalších mlýnů za druhé světové války a těsně po ní je možno v rámci zobecnění rozdělit do tří skupin.

Většina z těchto mlýnů byla během roku 1943 vystěhována a uzavřena. V tomto období docházelo v opuštěných mlýnech ke krádežím, mlýnské zařízení bylo většinou odvezeno a probíhala devastace objektů. Po skončení války byly mlýny ovšem v takovém stavu původním majitelům vráceny. V rámci řízeného hospodářství byly uvedeny opět do provozu jen některé z nich (1). Jednalo se především o kapacitně největší mlýny. Menší mlýny musely zůstat mimo provoz (2). Ovšem podstatnou část oněch větších mlýnů potkal stejný osud o něco později, kdy byly znárodněny, uzavřeny a využity k jiným účelům. Konečně existovaly i mlýny, které zůstaly v provozu během celé okupace i v době poválečné (3). Ke znárodnění došlo i v případě těchto mlýnů.

V úvodu jsem zmínila otázku vztahu mlynářů s okolím, jak se sousedními mlynáři, tak s majiteli blízkých pozemků. Ze studia pramenů vyplynulo poměrně očekávatelné zjištění, totiž že dobře zachyceny jsou především různé neshody. Opačnou situaci, tzn. bezproblémové, přátelské vztahy se sousedy, je možno postřehnout obtížněji, neboť příčinou produkce písemného materiálu bývají především konfliktní situace. Nepřímo lze dobré vztahy předpokládat v případech, kdy bylo v protokolu o komisionálním řízení zaneseno, že „zájemníci“⁸⁰⁹ nevznесли žádné námítky. Tím má být naznačena skutečnost, že to, když ve své práci píšou jen o sporech, neznamená, že by mlynáři byli ve vztahu k okolí stále jen ve přích.

Konflikty se ovšem nejednou vyskytly a obvykle souvisely se způsoby užívání vody. Toto užívání se mohlo dotknout jak mlynářů, položených níže i výše, tak držitelů

---

⁸⁰⁷ Např. 1909 Pejšův mlýn - zavedení motoru na nasávaný plyn, totéž 1923 Mandovcův mlýn v Krchlebech, 1915 elektrifikace v Gärtnerově mlýně v Sedlčanech.

⁸⁰⁸ Ve mlýně v Křečovicích na jaře 1940 měli v plánu opravit vodní kolo.

⁸⁰⁹ Tzn. ti, kteří mohli být výsledkem řízení, např. vybudování jezu, nějak dotčení na svých oprávněných zájmech, a proto byli oprávněni se řízení účastnit.

přilehlých pozemků. Provoz níže ležícího mlýna mohl být narušen jak tím, že se z mlýna situovaného výše pouštělo vody málo, tak tím, že se jí pouštělo příliš. Činnost mlynáře byla, zvláště pokud měly mlýny společný náhon, na horním mlýnu přímo závislá. Ač by se mohlo na první pohled zdát, že pře vznikaly jen s mlynářem, který ležel po proudu níže, provozem mlýna mohl být snadno zasažen i horní mlynář. K tomu došlo nejčastěji tehdy, když mlynář vodu zadržel, hladina se zvedla, voda se vracela („zpáteční voda“) a výše položený mlynář nemohl mlít, jeho kolo se „brodilo.“

Majitelé okolních pozemků se cítili obyčejně dotčeni zaplavováním svých pozemků. Konflikt však mohl být způsoben i druhou stranou, kupříkladu když byla mlýnská strouha znečištěna bahnem z okolních pozemků. Nové stížnosti se objevují v souvislosti s modernizací, se zaváděním turbín, různých motorů atp. Tehdy se vyskytují námitky proti znečišťování vody, způsobenému únikem provozních kapalin. Ke sporu došlo i v souvislosti se stavbou sedlčanské dráhy v roce 1894, když mlynář Doubrava brojil proti stavbě železničního náspu v přílišné blízkosti jeho náhonu.

Spory byly vedeny před okresním hejtmanstvím, mnohdy se však dostaly až k místodržitelství. Spor někdy končil rozhodnutím úřadu, jindy došlo ke smíru. V mnoha případech však není možné ze sbírky listin k vodní knize výsledek pře zjistit, protože v ní příslušná písemnost není obsažena.

V této práci jsem se pokusila zachytit některé stránky provozu vybraných mlýnů Neveklovska a Sedlčanska druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Mlýnů různé velikosti bylo v oblasti velké množství. Od konce 19. století dochází postupně k modernizaci mlýnů, která se pochopitelně nejdříve dotkla těch větších z nich. Do provozu jsou uváděny různé turbíny, motory atp. Konflikty mlynářů s jinými mlynáři či se sousedy se zato, jak už to je v lidské přirozenosti, objevují průběžně po celé období, i když jistý druh problémů s modernizací přímo souvisí (znečišťování naftou a olejem). Mlýny na tomto území byly v různé míře zasaženy nuceným vysídlením obyvatelstva v době německé okupace. Provoz mnoha mlýnů byl ukončen, některé fungovaly i v době války. Po jejím skončení byl sice provoz části z nich obnoven, nicméně k tomu došlo ve zcela jiné politické a hospodářské situaci, než jaká byla před válkou. Mlýny byly, buď hned po válce, nebo po únoru 1948 znárodněny. Následně byla postupně většina z nich uzavřena, k čemuž by však z jiných příčin (koncentrace podnikání) pravděpodobně bylo došlo i tehdy, kdyby se situace byla vyvíjela jinak.

7 Seznam pramenů a literatury:

7.1 Archivní prameny

NA Praha, Mlynářské ústředí (1939-1945)

SOA Praha, SOkA Benešov, OÚ Benešov- Vodní knihy I.-III., Sbírk listin map a plánů ke vložce vodní knihy

SOA Praha, SOkA Benešov, Četnická stanice Benešov (1918 - 1945), Četnická stanice Konopiště (1925 - 1945), Četnická stanice Maršovice (1902 - 1945), Četnická stanice Netvořice (1923 - 1943), Četnická stanice Neveklov (1918 - 1945)

SOA Praha, SOkA Benešov, Archiv obce Křečovice- Pamětní kniha (1924- 1925)

SOA Praha, SOkA Benešov, Společenstvo mlynářů a pekařů Benešov (1867 – 1951)

SOA Praha, SOkA Benešov, Osobní fond Losenický Vojtěch (1970 - 1980)

SOA Praha, SOkA Benešov, Osobní fond Šmerha Josef, prof., DrSc. (1970 - 1983)

SOA Praha, SOkA Příbram, OÚ Sedlčany- Vodní knihy I.-III., Sbírk listin map a plánů ke vložce vodní knihy

SOA Praha, SOkA Příbram, Četnická stanice Sedlčany (1928 - 1945)

SOA Praha, SOkA Příbram, Archiv obce Kosova Hora- pamětní kniha

SOA Praha, SOkA Příbram, Archiv obce Dublovice- pamětní kniha

SOA Praha, SOkA Příbram, OÚ Sedlčany 1855-1945, inv. č. 961, karton č. 312

SOA Praha, SOkA Příbram, Soupis obcí a vodních děl k mapě vodní knihy (1881-1950)

SOA Praha, SOkA Příbram, Společenstvo mlynářů, pekařů a příbuzných živností Sedlčany (1861 - 1950)

7.2 Dobová periodika a literatura

Mlynářské noviny, Mlynář, Zemědělské družstevní listy

Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010.

Josef BLAŽEK - Milan ŠTĚDRA - Otakar WLASÁK, *Historie a současnost podnikání na Benešovsku, Vlašimsku, Voticku a Sázavsku*, Žehušice 2003.

Jaroslav ČERNÝ, *Vodní knihy, vodní právo a vodoprávní technika*, Praha 1943.

Marie DĚDOVÁ, *Bejvávalo*, Sedlčany 1993.

Jakub DOLEŽAL, *Střípky z mozaiky protektorátní společnosti: německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939-1945)*, Příbram 2010.

Dvacet pět let činnosti Zemské jednoty společenstev mlynářů 1908-1933, Praha 1933.

Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*, díl I, Sedlčany 1925.

Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*, díl II, Sedlčany 1928.

Čeněk HABART, *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*, díl IV, Sedlčany, 1995.

Jan HERTL, *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945*. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1*, (1957), s. 17-38.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v Českých zemích*. Praha 2007.

Miroslav HROCH a kol, *Úvod do studia dějepisu*, Praha 1985.

Jaroslav CHARVÁT, ed. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov 1966.

Jiřina JUNĚCOVÁ- Jan KAHUDA- Jiří ŠOUŠA (edd.), *Obeznaný zootechnik s historickým nadhledem*, Praha 2015.

Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919.

Josef KLEMPERA- František HONZÁK, *Vodní mlýny v Čechách. Díl 2. Příbramsko, střední Povltaví, Sedlčansko, Voticko, Benešovsko, Vlašimsko, Posázaví, Kutnohorsk, Kolínsko, Nymbursko*, Praha 2000.

Vlastimil KLÍMA, *Padesát let Ústředního spolku mlynářů 1878-1928*, Praha 1928.

Stanislav KOKOŠKA, *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945*. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 27*, (1986), s. 271-298.

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl 4. Ml-Pan*, Praha 2000.

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl 6. Pro- Sto*, Praha 2004.

Zdeněk KUTTELVAŠER, *Vývoj mlynářství*, Praha 1971.

Manifestační schůze mlynářstva Československé republiky: 14. dubna 1924 v Praze, Praha 1924.

Šárka MAŠKOVÁ JANOTOVÁ, Diplomová práce *Proměny agrární krajiny mikroregionu Sedlčanska v letech 1850- 1943*, Praha 2012.

Monografie města Benešova a okolí, Benešov 1938, s. 83.

Luboš NOVÝ a kol., *Dějiny techniky v Československu do konce 18. stol.* Praha 1974.

Jan PAVELKA, *Lidé bez domova. Vzpomínky na vysídlení Sedlčan v letech 1943- 1945*, Sedlčany 1978.

Jiří PÁV - Lubomír PROCHÁZKA, *edice Zmizelé Čechy: Sedlčansko*, Praha 2010.

Josef PETRÁŇ, *Vlastivědný atlas okresu Benešov*, Benešov 1988.

Josef, PETRÁŇ a kol. *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985.

Václav SLOUP, *Československé mlynářství*, Praha 1936.

Stanislav STANĚK, *Evakuace území mezi Vtavou a Sázavou za okupace. In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 14, (1973)*, s. 179-203.

Luděk ŠTĚPÁN - Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách 1*, Praha 2000.

Luděk ŠTĚPÁN - Radim URBÁNEK- Hana KLIMEŠOVÁ, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách 2*, Praha 2008.

Antonín Norbert VLASÁK. *Okres Sedlčanský*, Praha 1876.

Vladimír VOTÝPKA, *Návrat české šlechty*, Praha 2000.

Václav ZELENÝ, *Za profesorem Josefem Šmerhou*, In: *Sborník vlastivědných prací Podblanicka*, ročník 27, Benešov 1986, s. 347- 349.

Tomáš ZOUZAL, Bakalářská práce *Transfer českého obyvatelstva z vojenského cvičiště SS Benešov a jeho sociální dopady (1942 - 1945)*, Praha 2011.

Theodor ŽIVANSKÝ, *Aktuální otázky československého průmyslu mlynářského, sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928- 1929*, Praha 1929.

7.3 Internetové zdroje

<http://vodnimlyny.cz> (stránky věnované vodním mlýnům)

<http://archivnimapy.cuzk.cz> (digitalizované skici stabilního katastru)

<http://ftp.aspi.cz> (databáze právních předpisů)

<http://www.heraldica.cz/articles/persons/person-danek.htm> (stránky Klubu pro českou heraldiku a genealogii)

<http://www.sedlcanskamouka.cz> (web společnosti Pejšův mlýn Sedlčany spol. s r.o.)

<http://kramerus4.nkp.cz> (digitalizované tiskoviny Národní knihovny ČR)

8 Seznam zkratk:

NA	Národní archiv
OÚ	Okresní úřad
SOA	Státní oblastní archiv
SOKA	Státní okresní archiv
SVPP	Sborník vlastivědných prací Podblanicka

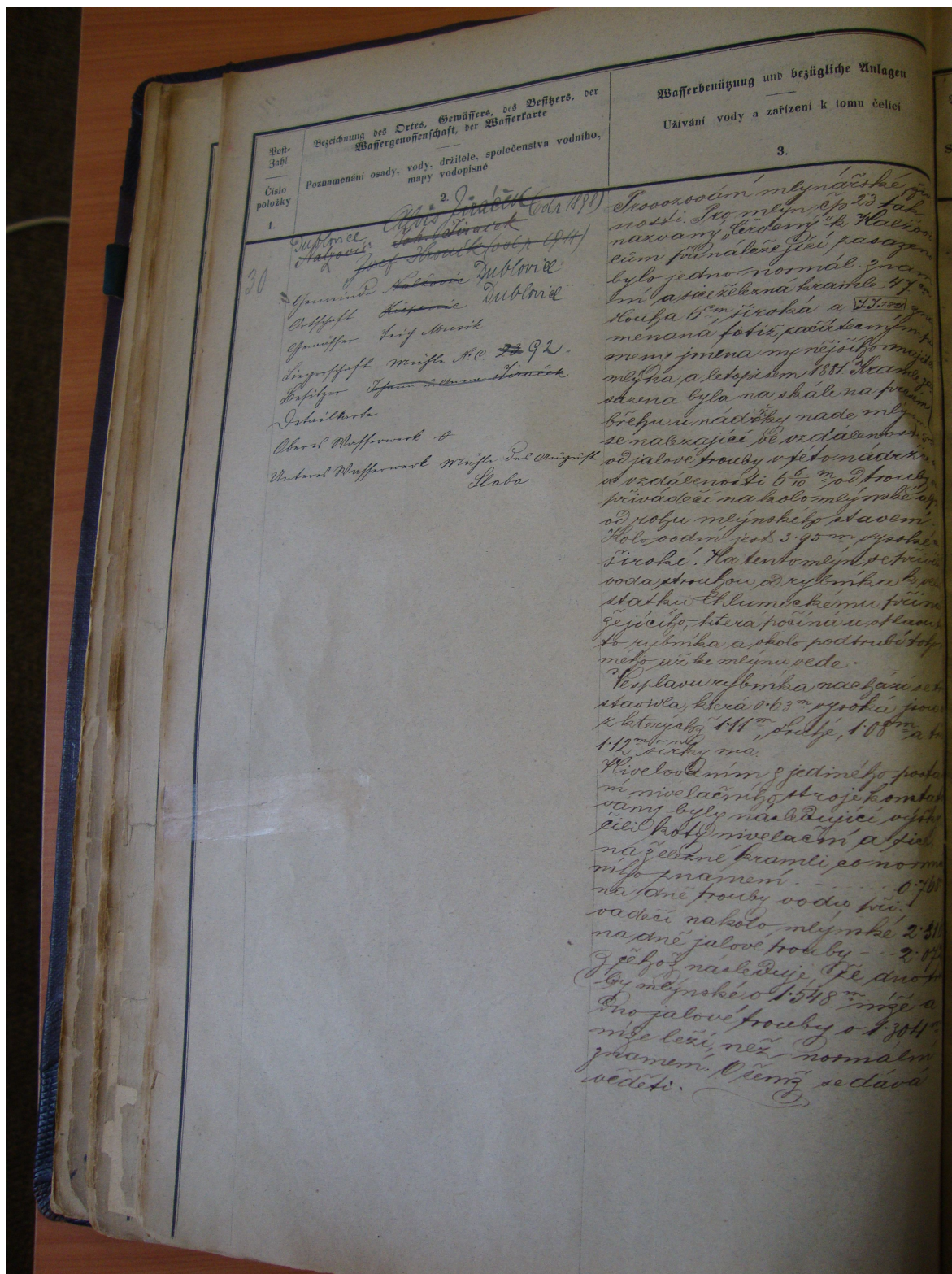
9 Přílohy:

Tabulka č. 1, Doba ocejchování mlýnů

Název potoku, na kterém se mlýn nachází	Název obce	Blížejší určení mlýna, tzn. název mlýna nebo jméno jeho majitele	Letopočet/ Letopočty ocejchování mlýna
Janovický potok	Zahrádka	Mlýn s čp. 4 v Zahrádce	1853
	Bezejovice	Kulíkův mlýn	1853, 1886, 1907
Tloskovský potok	Borovka	Panský mlýn	1853
	Borovka	Mlýn Valcha	1940
	Borovka	Milíkovský mlýn	1923
	Benice	Kalinův mlýn	?
Brejlovský potok	Netvořice	Podměstský mlýn	1883
	Netvořice	Vojtěchovský mlýn	1888
Vlkonický potok	Strážovice	Kramperův mlýn	1883
	Vlkonice	Plháčkův mlýn	1883
	Vlkonice	Mlýn s čp. 19 ve Vlkonících	1883
	Krchleby	Mlýn s čp. 9 v Krchlebech	1884
Křečovický potok	Křečovice	Mlýn s čp. 20 v Křečovicích	1883
Potok Mastník	Kosova Hora	Hořejší mlýn	1881
	Kosova Hora	Dolejší mlýn	1881
	Lhotka/ Sedlčany	Pejšův mlýn	1864
	Sedlčany	Zábřežský mlýn	1900
	Sedlčany	Panský mlýn	1891, 1892
	Sestrouň	Všetečkův mlýn	neocejchováno
	Radič	Mlýn s čp. 20 v Radiči	1871
Potok Musík	Dublovice	Jiráčkův mlýn	1881
	Nalžovice	Na Vrahu	1881
	Osada Baňov	Mlýn s čp. 26	1881
Řeka Vltava	Zvírotice	Zvírotický mlýn	1875

Obrázek 1, zápis ve vodní knize, levá strana, SOkA Příbram, číslo položky 30.

Obrázek 2, zápis ve vodní knize, pravá strana, SOkA Příbram, číslo položky 30.

Seite 30
Strana

Auf das Wasserrecht sich beziehende Dienst- barkeiten Služebnosti k právu vodnímu se vztahující 4.	Beziehung auf die Urkundenammlung Vztah ku sbírce listin 5.	Anmerkung Poznámka 6.
	<p>U. S. . . . . 163 Wasserkarte Normalzeigerstelle 11651 a. 188.</p>	<p>Vide 7.1065/ 1904.</p> <p>lag.</p> <p>Viz pokračování strana 14, 18, 19/2. položka 30.</p>

Simulare A. zur Differential-Rechnung vom 20. September 1872

Obrázek 3, náčrt polohy mlýna „na Vrahu“, SOKA Benšov, sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 31

Obrázek 4, žádost Františka Mandovce o zřízení Francisovy turbíny, SOkA Benešov, sbírka listin map a plánů k vložce vodní knihy č. 49

Věc: Mandovec František, mlynář Krchleby,
žádost o povolení k stavbě vodní
turbíny pro pohon mlýna.

Krchleby, 21. června 1941.

Okresní úřad

Benešov.

Podepsaný František Mandovec, mlynář v Krchlebech, čp. 9, okr. Bene-
šov u Prahy, žádá o laskavé úřední povolení ke stavbě vodní turbíny
pro pohon mlýna. Vodní turbína bude postavena v náhradu za stávající
vodní kolo, které pro další nemožnost upotřebení musí být vyměněno.
Příslušné plány připojuji k nahlédnutí.
Se stavbou musí být započato nyní v letní době a prosím o ur-
čité vyřízení žádosti.

14/7 v 10 hod.

Bezirksbehörde in Beneschau
Okresní úřad
Benešov, 23. VI. 1941
D o š l o:
No. 20794
Cis. 810
Sig. pfil.

Mandovec František
mlynář, Krchleby, čp. 9,
pošta Křečovice.

16 C
81

Obrázek 5, mapka zkoumaného regionu, lokality se zpracovanými mlýny jsou vyznačeny tmavou barvou

